

BALANGUERA A LA MATINADA

Amb penes puc recordar el moment que m'han tret de l'Hospital General per portar-me cap a aquesta presó dels Caputxins. Crec que deu rondar la mitja nit. Tampoc no sóc conscient del camí que hem fet per arribar fins aquí. Veig que m'he acubat. Em costa alenar. Tot el cos em fa mal, però, malgrat tot, puc deduir que els soldats m'han tractat bé perquè no sento cap dolor que sigui conseqüència d'un cop que m'hagin fet durant el camí; deuen haver sentit llàstima de la meua persona. Només puc recordar des del moment que m'han ficat dins aquest llit que fa olor de pixum, de suor d'humanitat, de tristesa, i potser també en fa de la sal de les llàgrimes que s'hi ha vessat. El panteixar dels soldats m'ha fet saber que els havia costat força apujar-me per les escales que s'enfilen cap al passadís on hi ha aquestes cel·les on esperarem la mort. He tingut por quan m'han tapat amb una infecta flassada, però encara n'he tinguda més quan m'han deixat tot sol. I és que un home no és gaire cosa quan s'enfronta amb la mort, tan gran i eterna, tan enigmàtica. Però abans que m'entrés aquell pànic del que ni la fe en Déu em pot alliberar, aquest m'ha fet un favor i m'ha deixat dormir. I ara que torno a ser conscient, no sé quant temps ha passat. Moriré. Però vull creure que no. No tinc coratge per pensar en el motiu que m'hagin dut a parar aquest lloc, però tanmateix el sé. Em mataran. I és per oblidar-ho que em vull centrar en el dolor que em colpeja just enmig del pit, i en la rampa que em puja pel braç esquerre, i en l'ofegor que em vol tancar el coll. Tot m'anuncia l'arribada de la mort. Però aquest sentiment em ve d'antic, perquè sempre he estat un home així de trencadís, de feble. Fet i fet, encara no sé com he pogut suportar els mesos de presó sense morir, perquè els feixistes m'hi han tractat com si jo hagués estat assassí... y encara ara no ho entenc... no els entenc... Des que ha esclatat la guerra m'ha sorprès la capacitat de mal que s'amaga, com una altra epidèmia assassina, dins la sang humana. Em demano què se n'haurà fet d'en Tano, d'en Toni Mateu i d'Antoni Maria Ques. Només sé que són aquí, a pocs metres de distància, esperant la mort, però no els puc oir. Però ara que he pensat en ells m'arriben, de més allà de la penombra closa, els murmuris de l'amic Alexandre Jaume, en Tano. Sí, és ell, plora i balbuceja. Jo li

aniria a murmurar el cant d'aquella Balanguera que tantes tardes vàrem recitar estant reclosos en el castell de Bellver... *buida que buida sa filosa* –li diria-, *de nostres vides treu el fil*. Ell també me la va cantar aquell mal dia que em varen fer netejar els orinals de tots els presos del castell i vaig estar a punt de morir de pur esgotament i de fàstic. I sé cert que n'Alexandre, que s'estima la nostra terra i la nostra llengua tant com jo, em faria un somrís malgrat la certesa de saber que les nostres vides s'esfilagarsaran sense haver pogut filar el millor dels nostres somnis. Morirem. Ho sé. Em demano si tinc por i em responc que sí. No hi vull pensar. Em deixo anar en les mans del Déu en el qui crec. Escolto petjades. El cor se m'accelera i augmenta el dolor. Podrien ser els soldats que em portaran a morir, però entra una ombra que em posa quelcom fred en el pit. És el metge. No moc ni un múscul. No ho puc fer. Qualsevol esforç aconsegueix que els pits m'estrenyin amb més força i que durant una estona em manqui l'alè. M'ausculta.

- No sé si arribarà a la matinada –comenta amb menyspreu i com si jo ja no el pogués escoltar-, i si no hi arriba em barrinaran ben barrinat! –es lamenta, groller.

El soldat que l'acompanya em mira amb llàstima. Surten. Jo, en aquests moments que el plor em vol vèncer, voldria centrar els meus pensaments en na Miquela i n'Emília, la muller i la filla. M'han vingut a veure aquesta tarda... o a la tarda d'ahir... ja no ho sé... He perdut la noció del temps. N'Emília es va abraçar a mi en silenci i jo li vaig murmurar a l'orella: *Girant l'ullada cap enrera guaita les ombres de l'avior, i de la nova primavera sap on s'amaga la llavor*.

- Què dius, pare? –em demanà la nina.

- Res... res...

I va tornar a callar, i jo vaig anar ben alerta a demanar-los el motiu que els feixistes els haguessin permès que em visitessin a l'hospital. Ja el sabia. Me l'havia anunciat el tinent Honorat Sureda. “*El jutge -m'havia dit- l'ha condemnat a morir afusellat el dia vint-i-quatre de febrer al matí*”. Després aquell home mirà a terra.

Jo vaig quedar destruït per la sentència, incapaç de parlar, d'assumir el que havia escoltat i

que no quallava amb els quinze anys de condemna que el fiscal havia demanat per a cada un dels quatre acusats.

- I això que vostè em diu -li vaig poder demanar a la fi, indignat-, no m'ho hauria d'haver informat el coronel instructor de la causa don Ricardo Fernández de Tamarit? No és ell qui m'ha acusat tractant-me de contrabandista i traïdor? Com és que no ha vingut ell mateix a dir-me la sentència? No té coratge per veure el mal que fa?

Don Honorat no em va voler respondre i vaig entendre que el mal coronel que m'havia fet portar a aquesta cel·la on ara sóc, s'amagava de la vergonya d'haver-se de cremar dins l'infern que les seves pròpies mentides havien encès. No en queda res d'un home sense veritat. Ara... quasi em fa gràcia pensar que m'hagin condemnat acusant-me d'haver fet contraban d'armes amb una moto de l'ajuntament, quan ells saben que tinc un cos tan feble que a partir de les tres de la tarda es nega a fer més feina; i també em mataran per haver redactat -diuen- una llista en la que ordenava matar frares i monges, quan sempre he cregut en Déu i he ajudat a l'església; les monges vermelletes així ho varen declarar en el judici però sembla que els jutges no les varen escoltar. També ens acusen d'haver muntat una cèl·lula comunista a les ordres d'una Rússia en la que no crec: el socialisme no és comunisme... Però el que ja és una bogeria és que se m'hagi acusat d'haver intentat armar, el dinou de juliol, a la gent d'esquerres per tal d'encetar una resistència contra els colpistes, oblidant que jo, a les poques hores de saber el cop d'estat, vaig patir una fallida del cor que quasi em va matar. Déu meu! Quin floc d'animalades s'han inventat per llevar-nos d'enmig! Però ens mataran. Ho hauran aconseguit.

En Tano plora. L'entenc. Les cel·les d'Antoni Mateu, el qui va ser batlle d'Inca i d'Antoni Maria Ques, el republicà que també moriran amb mi, estan més llunyanes i no puc oir què fan els pobres. Tampoc no deuen dormir. No ens esperàvem aquesta condemna... però ara que hi penso tampoc no puc negar que cada vegada que la meua mirada es va topar amb la de l'instructor Ricardo Fernández de Tamarit, hi vaig descobrir un home ple de memòria i de força, però buit d'aquella

intel·ligència que ens permet no creure en la violència. Tota violència és un fracàs de la raó o el fruit de la ignorància. Avui, jo li sabria explica a Fernández de Tamarit tot el que he fet i per què ho he fet, però estic segur que ell no em sabria explicar per què moriré. Potser em diria que el general Franco, amb el qui em vaig discutir certament, li ha manat que em faci matar. Aquest fet, en tot cas, no seria més que una altra prova del servilisme als que s'han d'aferrar els qui no són intel·ligents... perquè els homes com Fernández de Tamarit no tenen paraules lliures ni somnis propis... Mai no podran entendre que la Balanguera és misteriosa com una aranya d'art subtil; ni em podrien comprendre si els digués que el nostre deure és fer cultura, cultura i cultura, perquè aquest és el nostre deure en tots els llocs i en tots els instants de l'existència. Tampoc no crec que ell mai fos capaç de llegir ni una sola pàgina de Mallorca, la revista que vaig cofundar, ni que hagi estudiat la història dels mallorquins... No crec que ni tan sols hagi descobert aquell principi que diu que només podem estimar el que coneixem. Hi ha gent així, sense arrels, persones que han cedit la seva identitat als poderosos, persones que, en el fons, no són res i no suporten als qui som perquè els som com un mirall que els mostra la seva misèria... Ells ni tan sols poden experimentar que *la soca més s'enfila com més endins por arrelar...* Ara, ara crec que he estat una altra estona adormit, i he somniat que viatjava amb la dona i la filla a París i a aquella França on la saviesa i la llibertat no són un pecat, i on una certa igualtat social, el meu socialisme, no és entesa com un comunisme rus.

Déu meu! Crec que sent les dures petjades de soldats apropant-se pel passadís... S'han aturat davant la meva porta! Ja ens duen a matar! Giren la clau! Obrin!

Jo els diria que cometem una injustícia matant-nos: que ni n'Alexandre Jaume, ni en Toni Mateu, ni en Toni Maria Quès no som traïdors de ningú sinó només persones conscients que totes les persones ens mereixem una dignitat pel simple fet de viure, però quan he iniciat el moviment per a parlar, m'he tornat a desmaiar.

Ara... ara percep que vaig en un cotxe. Estic assegut enmig de dos soldats que, sense adonar-se'n, eviten que el meu cos tombi cap a un costat. Baixem pel carrer dels Oms. La rampa em té

paralitzat el braç esquerre i els alens se'm fan cada vegada més costosos.

- I els altres condemnats? –demano, així com puc.

- Ens vénen al darrera... dins altres cotxes –em respon el jove-... Senyor Batlle –afegeix parlant baixet- jo... jo no l'hagués fet afusellar... Vull que sàpiga, don Emili, que... vostè –murmura- var ser un bon batlle per a tots.

- Ja he dit que no vull sentir ni una mosca... –li mana el caporal que va assegut al davant, al costat del conductor, amb no massa convenciment a la veu.

Callem. Em demano com s'ho faran els soldats de l'escamot d'afusellament per matar-nos si tenen els mateixos dubtes que els homes que viatgen amb mi. Fins i tot ells veuen que el nostre judici només ha estat una farsa per poder-nos matar. Estic marejat. L'ofegor se'm fa insuportable. La rampa em puja pel braç. Tinc ganes de vomitar, però puc notar que les paraules del jove m'han alegrat el mal moment. La veritat és que jo només vaig voler fer una Palma més habitable pels treballadors, posant escoles y el clavegueram, i obrint guarderies i centres de salut.

- Tu t'has tornat un comunista! –em va acusar una cosina- i ara vols que els rics paguem el que els pobres s'haurien de guanyar!

- I com vols que s'ho paguin si els teniu dins la misèria? –li vaig demanar jo.

Ella no em va poder respondre, però mai més no em tornaren a saludar, ni a la meva muller tampoc. Aquell menyspreu va ser terrible per a na Miquela. Pobre muller meva! Ha pagat el preu del meu amor a Mallorca i per la nostra llengua! Veig que el vehicle gira per enfilar-nos per la Rambla cap amunt, cap al psiquiàtric i cap al... cementiri on ens mataran... Ja no em resta molt temps de vida, i la meva ment voldria recordar només el dolços rostres de la filla i de na Miquela, però la memòria em fuig i va allà on vol, i em fa tornar a la discussió que vaig tenir amb en Franco quan li vaig dir que el turisme podia ser una riquesa per a Mallorca. Ell, el governador Militar de Mallorca, es va posar nerviós en escoltar-me, i em va dir, molt enfadat, que si obríem les Illes al turisme també les obriríem a una possible invasió soviètica i al comunisme. Quines barbaritats! I jo

em vaig atrevir a dir-li que exagerava. Aleshores ell, acostumat a emprar la violència en el lloc de la raó, només em va saber respondre que un dia m'ho faria pagar car... i s'està fent veritat la seva amenaça. Però el que més el va molestar va ser que m'atrevís a dir-li una frase en català. Aquí ell em va insultar. I és que els qui són com ell d'imperialistes son tan febles dins la ment, que no suporten les altres llengües perquè saben que no les poden controlar; tampoc no aguanten diferències culturals perquè no tenen prou capacitat per entendre-les; i no deixen viure al distint perquè té quelcom que ells no tenen i això els provoca una enveja assassina. Però tot és un problema de manca de cultura. Només quan es té cultura s'estimen totes les cultures. Quina llàstima! Ara el cotxe s'atura. Les cames em tremolen. Arriba l'hora.

Tinc por. Admet que tinc por i al mateix temps tinc ganes que tot hagi passat. Quan els soldats surten, el meu cos feble cau cap a un costat. No sé ni com sortiré del vehicle. En aixecar la mirada veig que estem al costat del psiquiàtric. No hem arribat al destí. No ho entenc. A fora hi ha crits. Al cap d'un moment dos falangistes vestits amb les seves camises blaves entren dins el vehicle ocupant el lloc dels soldats. Un d'ells, amb una mala empenta, m'ha fet incorporar en el seient.

- No et moris abans que et matem! –m'ha manat abans d'esclatar a riure-. Putes rojos! – exclama amb menyspreu-. No sabeu obeir ni quan vos maten!

El blau que està de l'altre costat meu ha rigut la nefasta broma. A mi la feblesa ja em venç i el cap se'm tomba cap a un costat a cada moment i, encara que ho voldria evitar, va a reposar just damunt l'espalla del qui se n'ha rigut de mi i que, en sentir el meu pes, m'ha decantat d'una manotada. Jo, sentint dolor en el pit, he caigut en la inconsciència.

- Si l'has mort ens mataran! –escolto que exclama l'altre falangista.

M'aixequen. Ja no m'aguanto dret. Veig el mur del cementiri, les pedres duríssimes i, a dalt, les creus que em guaiten com si m'esperessin. En girar cap a la dreta em sorprèn captar que ni les aus piulen a la matinada. I jo, sense saber-ne el motiu, miro a l'altre costat i ho veig... Déu meu! Hi ha una gentada que ha vingut a veure com ens maten! N'hi ha molts que fins i tot han portat una

cadira plegadissa per poder-ho veure! També hi ha dones! He vist dones i homes amb els que fins fa pocs mesos ens parlàvem amb amabilitat. Però ja m'ho deia el meu germà: sóc un ingenu. Dues mans de ferro em treuen del cotxe. Penso en n'Amàlia, la filla i en na Miquela. M'arrosseguen. Els blaus no ho dubten. N'Alexandre Jaume, en Toni Maria Quès i en Toni Mateu ja m'esperen. No tenen forces ni per plorar. Tenen els caps cots. Hi ha una dona que quan em veu tan malament es desmaia.

- Has de quedar dret un moment –em mana algú.

Però les cames no m'obeeixen. Aleshores em deixen asseure a terra i dos homes duen una pedra que posen al meu costat. Després m'hi fan recolzar. I per un moment em quedo just davant els vint soldats i els fusells que ens miren. Aleshores ho balbuceig...

De tradicions i d'esperances

tix la senyera pel jovent

I els tres companys de vida i de mort també reciten amb mi:

De tradicions i d'esperances

tix la senyera pel jovent

com qui fa un vel de noviances

amb cabelleres d'or i argent

de la infantesa qui s'enfila

de la vellura qui se'n va.

La Balanguera fila, fila,

la Balanguera filarà

He dit

I

PALMA, DISSABTE

18 DE JULIOL DE 1936

El metge Emili Darder, el batlle de Palma, havia llegit -vés a saber quan-, que els savis de l'antiga Grècia distingien entre dos tipus de temps: el kairoi i el kronos. El primer estava constituït per aquells instants únics i incerts que poden robar o atorgar un sentit als homes i a les societats, o també convertir-les en absurdes; mentre el segon dels temps, el kronos, es referia a l'apàtic i previsible transcórrer dels dies, als matemàtics giravolts del món amb les bèsties i els astres. El kairoi és aquell volcà que entra en erupció tan sobtadament com cau un ruixat d'estiu i ho transforma tot amb la maldat o la bondat que l'acompanya però, malgrat aquesta duresa, sempre deixa penyores sota la seva lava candent o sota l'aigua que salva. En canvi el kronos és aquell rellotge que batega indiferent i cec al costat d'un nadó tendríssim o d'un cadàver ressec, fins que ambdós, vida i mort, esdevenen aquell polsim del que finalment no en restarà ni la miserable herència de la memòria. L'única diferència entre ambdós temps està en la petjada que deixen arrere seu: Ho descriu perquè el batlle tampoc no sabia que aquell matí hi havia un temps de kairoi que, com una onada invisible, volia arribar a Mallorca.

Perquè aquell temps de Kairoi no l'havia parit l'illa sinó que va desembarcar des del mar i es va endinsar quasi en silenci pels ports, pels penya-segats i les cales cap amunt, i des d'allà es va fer terra endins. Ho va fer com un nou conqueridor que, covard, es va aprofitar de la somnolència que amarava el matí primarenc d'aquell dissabte de juliol. I també s'amagà sota aquella basarda que envaïa la ciutat com un vel fastigós que s'aferrava a les pells amb tanta escalfor que semblava voler

ofegar als vivents. Molta gent dormia encara, ignorant que aquell instant que es presentava, un cop llançat, esdevindria talment un huracà, ràpid, salvatge, devastador. I així i tot, quan Radio Nacional d'Espanya va emetre la notícia, ho va fer com si es tractés de quelcom propi del temps cronològic i repetit, però dona Miquela Rovira, l'esposa d'Emili Darder, s'esvarà i s'aturà de llegir el diari del dia abans,

Només aixecà els ulls i volgué pensar que no ho hauria entès bé. Ho desitjà amb tota l'ànima. Més que qualsevol cosa del món, perquè el succés que s'havia anunciat podia ser un desastre per a la seva existència i la de n'Emília, la seva filla, i sobretot per a la d'aquell home seu que encara dormia. Quan el locutor ho va repetir hi va afegir que el govern d'Azaña i de l'esquerrenós Front Popular, tenia controlada la situació. Ho va dubtar, i entengué que l'havia de despertar. S'ho pensà. Només feia dues o tres hores que l'home, empès per l'ajuda de somnífers, havia pogut caure dins la son guaridora. I no va saber si ell suportaria el pes d'aquella notícia que, de fet, només havia confirmat les profecies que durant els últims mesos havien anat enlairant les seves veus però sense mostrar cap rostre concret sinó només insinuant un gest d'amenaça.

- Saps què em passa amb els de Dretes, Miquela? -li havia murmurat ell la nit abans des de la fosca de l'habitació i mentre esperaven la son-, que no sé com puc deixar de ser qui sóc, ni estic disposat a intentar-ho. La meua llengua és la catalana -havia afirmat orgullós-... Ser qui sóc -havia afegit amb dolor- vet ací la meua alegria... i la font de la meua tristesa; vet ací la causa de la ràbia que ens tenen i que jo no puc entendre, perquè jo mai no els exigiria que deixessin de ser qui són ni els amenaçaria de mort.

Ella li havia allargat una mà entre els llençols. L'havia entès. El seu home mai no havia posat en venda el seu pensament encara que aquest coratge els havia costat el preu de perdre d'algunes amistats i haver de sentir els menyspreus de molta de la gent més benestant de Ciutat. Ell ho havia sabut encaixar, però els repetits murmurs sobre un possible aixecament dels militars l'havien arribat a afectar.

- Azaña hauria de posar els fusells en millors mans -havia comentat, ell, sovint, amb algunes persones de confiança,

Perquè la sobtada però clara amenaça d'alguns generals, havien convertit els últims mesos en un malson per als membres dels partits d'esquerres que, arreu de l'estat Espanyol, havien guanyat les darreres eleccions de febrer. Pareixia que aquell malson es faria cert. La muller, sense adonar-se'n, s'havia posada dreta, i es va sentir irada amb el president Azaña que, en els sis mesos que portava estant en el poder, no s'havia atrevit a deixar sense galons ni força la dotzena de generals més dretans i reaccionaris de l'estat espanyol.

- Ara ho pagarem -murmurà ella tornant al present.

La radio s'havia posat a emetre música clàssica, tranquil·la, mentidera. Era com s'entossudís en dissimular que s'acabava d'anunciar que el general Franco, posant-se al front de les tropes espanyoles del Marroc, s'havia aixecat en armes contra el legítim Govern d'Espanya. Perquè ella no s'havia cregut que el president Azaña i el seu Estat Major de l'exèrcit tinguessin la situació controlada. Ho havien hagut de dir per a no alarmar el país, va pensar. De sobta, dins la ment, se li va concretar la figura del general Franco, el revoltat, i aquesta visió li va causar un mal pressentiment, perquè ella havia conegut al petit militar colpista quan havia estat Comandant Militar de les Illes Balears. Era llest, el general, ambigu amb les paraules i els gestos, perillós per això; molt perillós amb els seus llavis primis i inexpressius. La prova estava que, encara que s'intuís que aquell home havia estat d'acord amb tots els intents de cops d'estat que hi havia hagut fins aquell moment, els fiscals no havien trobat cap prova que el pogués acusar i portar-lo a la presó. Dona Miquela s'inquietà en recordar que, a principis del trenta-quatre, en Franco i el seu home havien tingut una forta discussió que Emili mai no li havia volgut relatar. S'estremí. El general i el batlle no s'havien entès. Perquè Emili Darder era un demòcrata que pensava que els militars no havien de tenir cap poder autònom, sinó només estar sota les ordres dels polítics votats. Però aquell militar era un feixista, un home només fidel a aquella força bruta que, per imposar-se, pretén

ordenar la realitat amb la despietat de les bèsties; era un ésser al qui la guerra havia fet estrany a aquella raó que ha de poder explicar tot el que fem i diem i que ens fa persones i ens allunya de les bèsties. Va apagar la radio. El problema era greu. Hauria de despertar Emili.

Oí el silenci i mirà el rellotge. No havien passat ni dos minuts des que havia sabut la notícia, i sabé que el pensament, com la llum, desconeix els ritmes del temps. Perquè dos minuts li havien estat prou per sentir-se com una funàmbula, un ésser al qui la vida havia apujat damunt una corda i ara li enviava uns vents que la volien tombar. Sentí por. I per baixar de la por es recordà que Emili encara dormia. Però quan es va decidir a caminar sonà el telèfon. Ho entengué. Molta gent es devia sentir com ella i voldria parlar amb el seu home. Va córrer cap al salonet d'entrada i despenjà. El cor se li havia desbocat.

- Digui...

- Sóc en Francesc de Sales -es va presentar amb la veu excitada, el millor amic i company polític del seu marit.

- N'Emili encara dorm, Francesc -li respongué ella-. Ara mateix l'anava a despertar per contar-li el... desastre -afegí-, però encara que no fa ni tres hores que s'ha pogut dormir i no sé si convindria que...

- Ningú no ha pogut descansar durant les darreres cinc nits! -li matisà en Francesc, enfadat-. Perdona -es disculpà tot d'una que la memòria el va avisar que el cos d'Emili Darder era tan fràgil, que no suportava més de deu hores d'estar-se d'empeus.

Ella va somriure. En Francesc no la podia molestar. Eren massa amics. S'estimaven. I era cert que, des que el dilluns abans, un dels guàrdies personals d'Indalecio Prieto, del PSOE, havia assassinat Calvo Sotelo, el líder dretà, la tensió havia augmentat en el parlament espanyol, i també en els carrers. Gairebé es podia ensumar l'esclat de la violència.

- Però necessitem que Emili ens digui què hem de fer -murmurà ell.

- Ara mateix el despertaré; Francesc -accedí ella.

- Doncs si no et molesta -afegí l'amic amb amabilitat- digue-li que no es mogui de casa ni faci res abans que jo hagi arribat.

- Com veus la cosa? -li preguntà dona Miquela.

- Molt malament -es lamentà ell abans de penjar.

El silenci que es va imposar va esdevenir com a màgic dins el cor de la muller i li va fer evident que hi ha monstres que ens fan tanta por que ens paralitzen la ment i el cos. Són éssers sense ànima als qui pretenem ignorar i fer com si no existissin. Aquí hi ha el pitjor dels nostres errors, perquè més tard, quan estem disposats a mirar-los, ja ens tenen atrapats enmig de les seves dents. Quan anà a caminar cap a l'habitació el telèfon tornà a ressonar.

Era en Diego Rullan, el secretari d'Emili. L'home estava tan espantat per la notícia que quasi no se li entenien les paraules. Ella l'informà que estava assabentada del que succeïa i li manà que es posés tranquil.

- Li diré a Emili que et truqui -afirmà, i va penjar.

I no ho havia acabat de fer quan l'aparell va tornar a sonar. Però aquesta vegada la muller no li va fer cas. No podia perdre més temps. La notícia era massa important per deixar Emili tancat dins la ignorància. Ell era el batlle de Palma. Ho havia de saber. I es ficà en la penombra del llarg passadís i anà a l'habitació del fons, la seva, la que mirava al jardí que centrava l'illeta anomenada del Temple.

- Qui ens ha trucat tan dematí? -volgué saber ell demostrant que el soroll del telèfon ja l'havia despertat.

- Ha estat en Francesc de Sales. És que la ràdio acaba d'informar -li contà ella de pressa i sense poder dissimular la por que la tenia agafada pel coll- que el general Franco ha pegat un cop d'estat contra el govern d'Azaña.

- Des de Canàries? -li demanà ell trobant-ho un desbarat.

- No, des d'Àfrica. Sembla que hi ha anat amb un avió i que parteix d'allà. El Govern ha fet

saber que té la situació controlada.

Emili va somriure. No es bellugà. Només pensava. Ho havia d'assumir. No era senzill. Finalment, d'una forma quasi automàtica, va decantar el llençol deixant al descobert aquell cos seu que sempre havia estat esquifit i dèbil. Es posà dret. Es miraren als ulls.

- Se sap si hi ha qualche altre general implicat en el cop? -preguntà ell.

- No ho saben encara... o no ho han volgut dir. Només han parlat d'en Franco...Vaig a dir que et preparin cafè.

El telèfon seguia molestant des del salonet d'entrada i ell mateix hi anà.

- Senyor Emili darder, sóc el secretari del governador -es presentà una veu insegura-. Don Antonio Espina m'ha manat que el citi a vostè per avui dematí a les deu i mitja al govern civil. Vindrà? -volgué concretar.

- Si...

Penjà. S'anava fent càrrec de la situació. Era terrorífica. Ja no dubtava que hi havia d'haver més alts càrrecs militars implicats en el cop. Les mans li tremolaren una mica, però no era de por sinó només d'indignació. Aquell cop no era just, pensà. Engegà la radio i la posà amb tot el volum per tal de poder-la escoltar mentre s'estigués duxant. No podia perdre el temps. Mentre l'aigua li queia pel cos va estar segur que el comandant militar de Mallorca, el general Goded, també estaria ficat en l'aixecament. Era públic que aquest home, formava part d'aquell grup de generals que no amagaven la seva oposició a l'esquerra i a l'elegit govern de la república. I entre aquests també hi eren el general Mola, Queipo de Llano, Varela, Moscardó, Cabanellas, i alguns altres. I fins i tot era sabut que aquests caps militars ja havien mantingut qualche reunió a Madrid sense que haguessin acceptat la presència -més que necessària- de cap representant del govern central. Aquella ferida que s'havia obert a Àfrica, s'havia començat a obrir quan el president no s'havia atrevit ni a cridar-los a l'ordre ni a treure'ls del servici actiu dins un exèrcit en el que hi havia molts feixistes als qui ara els era... imposada la democràcia. Però el cert era que el president d'Espanya, tal i com estava la

situació, havia dubtat que aquells homes, acostumats a la violència, l'haguessin obeït sense iniciar el cop de força. Emili entenia la prudència del president, perquè molts d'uniformats s'havien format amb les idees de Primo de Rivera. Però ara seria difícil suturar la ferida.

Quan, en haver-se vestit amb la roba negra i una corbata grisa, tornà al menjador. Només havia transcorregut un quart d'hora. La serventa, amb cara d'haver plorat, ja havia preparat el desdijuni i, n'Emília, la filla de tretze anys, s'havia aixecat a prendre la llet.

- Què fas desperta? -li preguntà ell mentre la besava a la galta.

- L'ha despertada la ràdio -s'avançà la muller.

L'home no respongué. Li sabé greu. S'assegué. El matí seria llarg, i el dia encara ho seria més. S'havia d'alimentar bé si ho volia suportar. Callà, i per més que s'ho preguntava, no endevinava com acabaria l'aixecament. Però, en el fons del cor no el sorprenia la situació, perquè la discussió política havia esdevingut una baralla verbal folrada d'insults i amenaces entre els membres de tots els partits. Quan els cuiners es barallen entre ells per culpa del primer, és evident que les postres es cremaran. Però no en volia parlar amb na Miquela. No la volia preocupar més del que ja hi devia estar. Aleshores ell no sabia que la muller també passava pena per ell i per això es mantenia no li mencionava el tema, i també per aquella ombra alilada que havia format una ratlla sota els ulls del seu marit, demostrant-li que el cor d'ell ja es queixava de la mala matinada que estaven patint. Ho hauria de comentar al seu cunyat, en Bartomeu, que també era metge.

- Per què ens hem aixecat tan d'hora? -demanà la nina.

- Per a res -es va avançar la mare-. Però avui, Emília, no et mouràs de casa. Per cert -afegí girant-se cap al seu home i abans que la nina li pogués discutir- que t'ha trucat en Francesc de Sales i ja ve cap aquí. M'ha manat que et digués que no facis res abans que ell hagi arribat. També has de cridar en Diego, el teu secretari, m'ha dit que espera les teves ordres.

- Per què no m'ho has dit abans?

- Perquè no haguessis desdijunat -li respongué ella sense baixar la mirada.

- Què passa senyors? -els preguntà la criada.

- No ho sabem -li respongué dona Miquela.

Però Emili es begué el cafè amb llet amb dos glops i sortí, perquè de sobte mil tasques se li havien fet urgents dins el cervell, però s'estranyà de no haver agafat la filla i haver-hi acariciat els cabells i, com cada matí, no haver-li dit que se l'estimava. Així i tot, no va tornar arrere perquè sospità que la nina, de tant com el coneixia, ja hauria descobert aquella angoixa que sentia i, llesta, li hagués preguntat què li passava. Li era millor fugir que haver de mentir o deixar-la en un silenci carregat de mals presagis. Quan entrà en el salonet anà a ocupar la butaca que estava al costat del telèfon i la ràdio a la qual abaixà el volum. Ja havia pres consciència que la situació era molt greu i que no podia perdre el temps sense començar a recabar informació per poder donar les ordres pertinents. Però només quan parlés amb el governador podria saber quines cartes es movien a Madrid i a Mallorca i, sobretot, en quines mans estaven. No es fiava del general Goded. Trucà a casa de'n Diego, el seu secretari i li va ordenar que anés a la batllia i l'avisés de qualsevol incident que hi hagués, o si tenia alguna trucada important.

- ...i al cap de la policia municipal -li ordenà- li diràs que s'estiguin tranquils i que només em truquin si hi ha res de nou. Si la premsa et fa preguntes sobre mi -li manà-. Di-lis que estic en contacte amb el Govern Civil i que Madrid ens ha confirmat que la situació militar està controlada i que la democràcia no corre cap perill.

- Mentirem?

- Sí... No podem animar als falangistes -es va explicar- ni podem deixar que ens derrotingués abans de la batalla -li escapà.

- Parla com si ja hagués esclatat una guerra civil -li comentà el secretari.

Emili no li respongué, però es va adonar que hauria d'anar alerta amb cada frase que digues, i va penjar. No es veié amb dret a crear una por que es podia girar en contra seva. Però des que era petit sabia ben cert que les campanades de mort són les que més lluny arriben, i és perquè es fan

més cor endins que el repicar d'una festa.

Trucaren a la porta. Devia ser en Francesc, l'amic. Dubtà. Va notar que el cor se li accelerava. Era una mala premonició. De sobte va sentir llàstima per tots aquells somnis seus que podien restar aturats si darrera aquella fusta hi havia un colpista i el portaven a tancar. El general Goded no estava tot sol. Perquè hi havia homes que, com en Llorenç Villalonga, l'escriptor, no s'havien preocupat per amagar l'odi a mort que sentien contra tot el que estigués aprop de Catalunya o no fes olor de la Castella més rància i visceral i ridiculitzar-ho. La serventa anà a obrir. Ell tractà d'escoltar qui era, i només es va alegrar quan va identificar aquelles passes ràpides que s'apropaven al salonet. Eren les de Francesc de Sales. Els dos homes s'abraçaren sense dir-se res. S'ho tenien tot dit. El gest somrient de la boca del recent arribat suggeria, a pesar del mal glop que s'estaven bevent, aquell somris que sempre li ballava als llavis.

- Ho sé tot -li digué el batlle- i has de saber que el governador ja m'ha convocat per a les deu i mitja del matí al seu despatx.

- Vindré amb tu -afirmà en Francesc-... Saps si n'Espina -volgué saber- ja ha parlat amb el general Goded?

- No -negà el batlle-, i no crec que ho hagi fet -va opinar- perquè tots endevinem el que pot estar passant, i perquè no és un general al qui li agradi que li facin preguntes. I ara que ho dius -va suposar- crec que n'Espina voldrà emprar la reunió que tindrem per parlar amb el militar i saber què pensa fer amb els seus soldats. Aquest Espina és llest -va alabar recordant que encara no feia ni dues setmanes que el governador ocupava el lloc- i ja deu saber que el nostre comandant militar és un és reaccionari i un bon amic de'n Franco i del general Mola. No podem deixar que Goded ens fugi de les mans!

- I què fareu si vos diu que està amb el colpista?

- No ho sé Francesc. Suposo que el governador el farà arrestar.

Callaren un moment. En realitat cap dels dos veia tan senzilla la suposició.

- Ja et vaig dir, Francesc, que la mort de'n Calvo Sotelo seria un desastre! Els homes de Largo Callallero i els altres -repetí recordant el líder del PSOE- haurien d'haver estat quiets enlloc d'haver fet aquell desbarat! -va criticar-. No em pensava mai -va afegir- que arribéssim una altra vegada a aquest carrer sense sortida. Jo -va concloure- no em vaig ficar en política per estar en aquests extrems tan propers a la demència.

En Francesc va restar sorprès per aquell pessimisme d'Emili al qui mirà als ulls amb gestos d'ànim. Però l'altre s'havia assegut amb el rostre esblanqueït.

- Record -va comentar l'amic- que la nit del tretze d'abril del trenta-u, quan encara no sabíem si Alfons XIII abdicaria de la corona o faria afusellar a tots els qui som republicans i d'esquerrers, et vaig veure més optimista que avui. Record que només tu cregueres que Alfons XIII bo faria una carnisseria, i vares tenir raó.

- Però el general Franco no és un Borbó afeblit per l'hemofília! -el va tallar el batlle- ni necessita que ningú li doni la raó per agafar el poder i exercir-lo!

- Et fa més por un general que un rei?

- I qui t'ha dit que només hi ha un general implicat en el cop d'estat? -li va demanar amb ironia Emili Darder-. T'ho creus, Francesc? Ets tan ingenu?

- No -negà l'amic quan ja es renyava per haver volgut sospitar que el metge no s'hauria adonat d'aquesta realitat, i abaixà la mirada.

- Però seria possible ser que tinguessis raó i que tot siguin manies meves! -el volgué animar el batlle, com si hagués canviat de parer.

Es varen somriure. No es volien posar neguitosos.

- Què vols que faci, senyor batlle? -li demanà volent posar un poc d'humor al moment.

- Vull que ara mateix vagis a la Casa del Poble i que no deixis que la nostra gent es posi nerviosa ni faci cap desbarat. Vull que els facis entendre -s'explicà- que no ens convé posar massa nerviosos als qui tenen les armes i poden estar amb en Franco. Atura als qui tenen la sang més

encesa i als més exaltats... o exaltades -va afegir.

Perquè havia recordat Aurora Picornell, aquella dirigent comunista que tenia els ulls tan plens de força i coratge com l'home més valent del món.

- D'acord -acceptà en Francesc posant-se dret i avançant cap a la sortida. Però abans d'arribar-hi returà les seves passes i es girà-. No t'ho volia dir, Emili -va contar a desgrat-, però pels carrers més cèntrics de Ciutat hi he vist moltes camises blaves, i són dels falangistes que es passegen sabent que no els podem denunciar per això, però deixant ben clar que s'han posat al costat d'en Franco.

El batlle es posà dret. No s'havia esperat tanta rapidesa en els moviments.

- Ja t'havia dit -comentà el doctor- que les illes nostres no hi han arribat ni aquelles petites llibertats que s'alenen per Europa i Catalunya. Aquí els cacics encara manen i tenen la por per eina! -va criticar-. I ja hi tornem a ser -es va lamentar-. Ja tornen a agafar les pistoles i ens volen fer ballar amb la més lletja! Per aquesta vegada hem de ser forts! -va opinar

Ambdós homes es miraren.

- Tens por? -demanà en Francesc.

El batlle sospesà la resposta. No volia mentir.

- Des que m'he despert, jo mateix m'he volgut respondre la pregunta que m'estàs fent, i només em fa por la irracionalitat, Francesc, el descontrol de la ment, el retorn d'aquell home fosc i salvatge del qui no sabem ni quant de mal és capaç de fer-nos.

Va callar un moment. Els seus ulls petits havien cobrat força.

- Aquests últims anys de dictadura i amenaces -va prosseguir- m'han fet dubtar dels límits de la nostra pròpia bestialitat; Francesc. Però la meua ironia personal -va sentenciar- és saber que per molt enfadat que estigués, no seria capaç d'exercir la violència ni tan sols per defensar la meua vida. Vull creure només en la raó.

Ambdós callaren. En Francesc esperava.

- El que m'espanta -va murmurar el metge amb pesar- és veure que les coses se'ns estan posant lletges. Crec que els blaus ja s'han adonat que el cop d'estat de'n Franco podria ser la seva darrera oportunitat per tornar a tenir el poder d'Espanya, ni encara que sigui imposant-nos una altra dictadura. Ells, en no tenir la raó, estàn disposats a la guerra, així que serà millor que no caiguem en la seva provocació i no permetem que ens facin por -va suggerir somrient-, perquè ells tenen les camises blaves... i potser que també tinguin algunes armes amagades -va admetre- però nosaltres, des del gener passat, tenim el govern d'Espanya. No comanden les dretes! -va sentenciar-. Ni els feixistes ni el clero ni els militars ja no tenen el poder que tenien i això els dol i els fa perillosos! Però no som nosaltres els qui pequem -es va voler com a justificar-, perquè nosaltres creiem en l'única dictadura humana i justa: la de la democràcia.

- També n'hi ha dels nostres que matarien als altres per obtenir el poder -li escapà a en Francesc recordat la mort de Calvo Sotelo.

Emili no va tenir resposta. Era cert. Dins tots els grups humans hi ha persones que han perdut la raó i sols els resta la força per imposar-se.

A la fi en Francesc es posà el capell i, en haver fet un somrís, va sortir.

De sobte n'Emili s'hi trobà bé en aquella solitud en la que va tractar de somniar que el que estava succeint seria com la boira d'un matí i no hi hauria massa mal ni cap tempesta, i clogué els ulls fins que la ràdio va emetre aquella simfonia que precedia els noticiaris. Na Miquela va entrar i ambdós escoltaren el locutor amb atenció, però es repetiren les mateixes paraules d'abans. Cap novetat. De moment semblava que cap altra regió militar no s'havia aixecat amb el colpista. El matrimoni es mirà. Na Miquela no li va fer cap cap comentari animós.

- Què tens? -li demanà ell.

- Et vull dir, Emili -li respongué ella- que hauràs de ser fort.

I sortí. Ell clogué els ulls. Fins aquell moment havia volgut pensar, com en Francesc, que només general Franco s'hauria aixecat en armes. Però la seva muller l'acabava de desterrar d'aquell

miratge. Ella era així, tan dona i real com la terra, i tan crua o amable com aquesta, i més valent que ell. I s'adonà que la seva mentalitat de metge i d'investigador d'epidèmies tan perilloses com invisibles, s'havia posat a treballar. El petit general gallec no era un boig ni un suïcida, sinó al contrari. Era un home al qui l'ambició convertia en un ésser molt llest i calculador i al qui el poder que se li havia estat atorgat amb els galons i el sentiment dictatorial i dretà, havien convertit en un home perill per a qualsevol democràcia jove.

Alenà a fons, el batlle, es va posar dret, i va anar a decantar la cortina de la finestra per poder observar aquell mur que tancava el convent de les monges Jerònimes. I de bell nou tingué enveja de les buganvílies que guitaven per damunt les pedres seques de l'alta paret d'esquena d'ase, i hagués desitjat haver-se transformat en aquelles flors que habitaven la pau del jardí que creixia des de més allà de les pedres. Es demanà on era Déu. Sonà el telèfon.

- Sóc en Bartomeu -es presentà el seu germà major, nerviós-. Crec que t'hauries d'amagar, Emili, o partir a l'exili abans que sigui massa tard.

- I jo crec que exageres, perquè només en Franco ha botit i ell...

- Doncs uns amics que tinc a Madrid -li respongué el germà, tallant-lo- han sentit comentaris sobre els moviments de les tropes dels general Mola a Navarra, i les de Queipo de Llano a Sevilla, i també hi ha murmuris que parlen del general Varela, de Cádiz. Sembla que Azaña no vol veure res, i això no és bo, Emili -hi va trobar.

Hi hagué un moment que el mustisme i d'una certa desesperació.

- Jo -li va confirmar n'Emili malgrat es fes mal en oir-se- ja suposava que estava succeint el que em dius, Bartomeu, i encara et podria afegir els noms d'alguns altres generals que no m'has esmentat i que també deuen estar ficats en el complot, però hauràs d'entendre que ara no puc abandonar la meua ciutat ni perdre l'esperança.

Ambdós germans deixaren que el silenci es fes gran. Es coneixien. El cos d'Emili Darder era tan dèbil com força tenia el seu caràcter.

- Si necessites res, ja saps que pots comptar amb mi... -s'acomiadà el germà, incapaç de respondre al plantejament d'Emili.

- Ho sé... Tu també hauràs d'anar alerta -l'avisà-. Tu també ets d'esquerres.

- Però jo no sóc el batlle de Palma ni tinc tants enemics com tu, Emili -li recordà l'altre-. Ja et vaig dir que el poder crea enveges i l'enveja, quan es casa amb la guerra, engendra un enemic més temible que qualsevol diferència ideològica.

Penjaren. Llavors Emili Darder, una mica desbordat per la situació, deixà que el seu rostre descansés dins els palmells de les seves mans obertes. S'adonà que si el cop d'estat triomfava estaria fet d'ell i el tancarien per molts anys a la presó perquè, encara que no ho hagués volgut contar mai a ningú, no havia oblidat aquell dia nou de març de l'any trenta-quatre. La gent del carrer només s'havia adonat que ell, essent ell batlle de Palma i havent sabut que el govern d'Espanya, de la CEDA, de la Confederació Espanyola de Dretes Autònomes, havia signat el decret del 24 de febrer pel qual es limitava la construcció d'hotels i el tràfec dels estrangers a les illes, havia convocat una manifestació per queixar-se'n. En fer-ho, no s'havia volgut posar contra el Govern Espanyol ni contra ningú, sinó només contra la misèria que des de feia segles assotava els illencs. Ell havia entrellucat que el turisme era l'única possibilitat que se'ls presentaria per obrir les illes al món i començar a canviar una societat mitjaval que encara estava manada pels terratinents, el clero i els militars que els feien de gossos rabiosos. La seva manifestació havia estat un èxit, i el governador, Joan Manent, havia rebut amb bona cara la petició que els republicans li havien fet per tal que la presentés al Govern central i en la que demanaven la derogació de la llei. El que ell no havia contat mai a ningú, ni tan sols a en Francesc, el seu amic de l'ànima, era que després de la manifestació, a les dues de la tarda, quan havia tornat a l'ajuntament i havia entrat al seu despatx, hi havia trobat el General Franco, que aleshores era Comandant Militar de Mallorca. L'homenet s'havia assegut a la seva cadira de batlle.

- Que hi fa aquí, general?

- Nada -li havia respost l'altre sense moure's de la cadira-. He visto que la puerta estaba abierta y he entrado...

- És que no l'han aturat els vigilants de les portes? -li havia demanat ell sense haver volgut parlar en castellà.

- Lo han intentado -li respongué l'uniformat amb prepotència i mentre s'atussava el bigoti-, pero unos cuantos policías no son suficientes para pararme los pies... ¿Por qué se opone usted al gobierno? -li havia demanat, posant-se dret i apropant-se a ell-. ¿Porqué es la CEDA y es de derechas? ¿Por qué les toca los cojones de los que mandan? Además -havia fegit- ¿qué daño les ha hecho la Iglesia?

Ell s'havia pensat les respostes per unes paraules tan grolleres.

- No estoy contra el gobierno sinó contra la pobreza en la que se quiere tener a nuestra gente -havia afirmat canviat d'idioma-. En cuanto a la Iglesia, soy católico, però no creo que todos debamos serlo por la fuerza.

- ¿Y qué quiere que seamos -l'havia interrogat, Franco- masones ateos y comunistas?

- No, i li record, general -s'havia defensat finalment, tornant a parlar amb català- que vostè només és un militar que està al servei dels polítics que han estat elegits pel poble, i que jo sóc el batlle de Palma. Per això li mano que surti del meu despatx ara mateix! -li havia cridat enfadat.

- ¡Putos catalanes! -havia insultat el feixista.

- Parli bé davant mi! -li ordenà el batlle.

Però el militar encara no s'havia bellugat. Només se li havia esborrat aquell somris que s'insinuava en els seus llavis tan fins com els d'una dona.

- Me iré -li havia murmurat en Franco, menut i mirant-lo amb uns ulls que semblaven capaços de mofar-se de la vida i de la mort-. Pero no olvidaré el trato que usted me acaba de dar, alcaldillo! No lo dude! -havia exclamat.

I havia sortit deixant oberta la porta del despatx. Ell, aquell mateix dia, havia enviat una nota

a Madrid per queixar-se de l'actuació del general, però el govern de dretes de la CEDA mai no li havia enviat una resposta, i finalment ell i tot havia mig oblidat aquella discussió fins que havia sabut que el militar s'havia aixecat en armes i amenaçava d'enfonsar la naixent república democràtica espanyola.

- Ja no se'n deu ni recordar de tu! -es digué per animar-se.

Sonà el telèfon. S'adonà que el temps havia transcorregut de pressa i que només mancava mitja hora per a la cita amb el governador Antonio Espina. Sospità que, sense ser-ne conscient, hauria pegat qualche becada.

- Sóc en Francesc -es presentà l'amic-. A la casa del poble tot està en una certa pau -li digué-. Quan em fan preguntes i els dic la teva mentida -va afegir amb humor-, encara que veig que tothom endevina la nostra ignorància. Però fa un moment pensant en els falangistes que vigilen la ciutat, he cregut que serà millor que un parell d'homes i jo t'acompanyem al Govern Civil. No fos cosa que els blaus es posessin valents.

- Podria fer venir la policia municipal -recordà el batlle.

- Però cridaries massa l'atenció... i semblaria que tens por d'ells -li va fer veure l'amic.

- D'acord -va haver d'acceptar-. Vos espero.

Després anà al saló on la muller estava amb la filla. Na Miquela li cercà els ulls però ell els hi va evitar apropant-se a n'Emília. La dona, entenent la situació, va caminar cap al moble on hi havia la gramola i hi posà un disc de Casals. El volia posar tranquil.

- Què passa avui, pare? -li demanà la nina.

Però ell només li acaronà els cabells. No es veié capaç de mentir.

- Em compons el corbatí? -li demanà a la filla, ajupint-se i sabent que seria una forma de fer-li oblidar la pregunta.

- Quin remei! -es queixà ella, jugant a ser una dona.

L'home deixà que les manetes de la nina li estressin les ales del corbatí i, adesiara, li

freguessin la pell del coll. Però al cap d'un moment ell quasi es va desmaiar quan va ser conscient que, sense saber com ni per quina maligna causa, podia ensumar l'arribada de la mort amb tanta certesa com molts matins, en sortir a fer dues passes per la ciutat, sentia la salabror del mar i sabia que pels carrers enllà les ones glopejaven aire en palpar la costa; ho sabia malgrat ell no les pogués veure. La mort put com un peix mort, però no es deixa veure. No era que se sentís amenaçat d'una forma personal, però si hi havia dispars hi hauria morts. Ho trobà injust perquè hi havia la democràcia, una forma d'entendre's sense haver d'emprar la violència.

- Però això pareix Àfrica! -es va lamentar quasi cridant i posant-se dret.

N'Emília, espantada per la reacció del pare, s'aferrà al ell.

- Què passa pare?

- No passar res, Emília! -es va avançar la seva muller mentre el mirava amb gest de renyada i feia senyes a la filla que la seguís.

La nina, després de besar la galta freda del pare, va sortir cap a la cuina.

L'home s'assegué. Volia oblidar la sentor de la mort. I s'allisà els cabells llisos i castanys cap a la part del darrera del cap, i li va parèixer que les dues entrades mancades de pel que li naixien damunt el front se li havien fet grosses. Es va sentir vell; molt vell malgrat els quaranta-un anys que tenia. I cansat, i tot sol; perquè no té ningú qui no està disposat a contar les penes. Perquè qualche bocí de dignitat li havia recordat que ell, com a batlle de Ciutat, no es podia deixar vèncer pel pessimisme. I aleshores li vingué a la memòria aquella frase que Gustavo Pittaluga, el catedràtic de parassitologia amb qui havia treballat a l'Institut Nacional d'Higiene de Madrid, li solia repetir “*A veces los parásitos no se asoman; entonces uno debe olvidarlos y centrar su mente en cosas banales, porque la cuestión -concloïa- es no volverse locos sino estar cuerdos para seguir esperándolos*” Per això va tancar els ulls i per tractar de les preocupacions que se'l volien menjar, es va imaginar que pel sol, aquell estel bullent que ens escalfa a tots com un déu ceg i incapaç de distingir entre bons i dolents, la terra només deu ser una insignificant i quieta taca blavosa que sura

dins l'espai immens. En canvi pels humans que hi estem condemnats a viure, el nostre planeta és un ésser tan vital com una bèstia poderosa, com una bèstia que es transforma a cada instant i, en fer-ho, commou les nostres petites existències. Però la terra es un ésser que té dos rostres. En un d'ells s'hi expressen les forces de la naturalesa, totes aquelles energies que emanen del cosmos i dels cossos i que alguns dies ens volen tallar els alens o esclafar-nos sota qualsevol violència de la terra i, en altres, ens insinuen el traçat d'una dona bellíssima i capaç de suggerir-nos que la mort no existeix sinó que només hi ha el mar vital del seu sexe. Però la bèstia també té un rostre humà, una cara dibuixada amb aquella ansietat de poder que es concreta en els grups humans més poderosos que, des de les seves caverne secretíssimes, ens imposen les seves lleis. Aquesta immensa bèstia amb dos rostres és la qui transforma aquest món i dirigeix els destins dels éssers que l'habitarem. Són els déus de l'univers i actuen com aquell gas que, estant amagat darrera les espectaculars flames del sol, és el qui el fa possible i el mata o l'alimenta. Però succeeix que, per desgràcia, pensa Emili, només els esperits més sensibles, o els de les persones que es permeten ser sensibles, o els d'aquelles que tenen l'oportunitat de ser-ho -que de tot hi ha-, són conscients d'aquest atemptat contra la llibertat de cada individu. Llavors, els qui han descobert aquest esclavatge, si tenen escrúpols i estimen quelcom de l'ésser humà, es rebel·len contra tots els feixismes visibles i invisibles, perquè entenen que la persona sols serà absolutament digna quan sigui l'única responsable de la seva pròpia existència i del seu destí. Però la ironia és que quan aquests éssers sensibles s'han adonat de la veritat, resten condemnats a viure en una certa infelicitat eterna. El seu problema està que han entès que no és just que les persones només siguem lliures en el nivell de les anècdotes, mentre els fets més importants de l'existència, com la felicitat o la desgràcia o la vida i la mort, depenen d'aquestes forces arcanes que la naturalesa i els humans més forts ens imposen. Tothom hauria de ser conscient d'aquesta misèria i lluitar contra ella i l'esclavatge que t'imposa. Però poca gent ho és.

- Com no som conscients dels microbis que ens maten -murmurà, recordant la causa que, a l'any trenta, l'havia empès a ficar-se en política: lluitar contra la brutor o la manca d'higiene que

matava la gent de l'illa.

- No ho arreglaràs tot -li havia recordat el seu pare.

Ell aleshores no ho havia entès, però amb sis anys que havia passat ficat en el partit republicà i en contacte amb la gent i els malalts, n'havia tingut prou per descobrir que el seu pare havia tingut raó i que ell s'hauria de conformar amb fer el que pogués sabent que molta gent seria vençuda per algun microbi, o que n'hi hauria que mai no voldrien veure la bèstia de dos rostres i no tastarien la llibertat conquerida. I és que només la cultura ens ajuda a ser conscients de moltes maldats. Per això ell, essent batlle, havia fet obrir escoles, perquè havia descobert que només la cultura de la gent la podia salvar dels abusos invisibles.

- Són uns fills de puta! -va exclamar en el moment que sonà el telèfon.

Però se sentia tan indignat que no va tenir serenor per agafar-lo. La ràbia contra els qui consentien el patiment de la gent, el tenia paralitzat.

La dona entrà.

- Per què despenges? -li demanà mentre ella ho feia.

- Digui...

Ell sabé que no li contaria a ella la seva tragèdia. Només ho hagués fet si hagués vist qualche possibilitat d'evitar-la, d'evitar-li els monstres. Se l'estimava massa per compartir aquell dolor. I només va sentir el consol de recordar que amb el temps havia experimentat que només la lluita per la utopia, per ser qui no ets i series, pel somni, el feia sentir digne d'alenyar i donava un sentit al seu dolor de cada dia.

- Qui era? -li demanà a la muller.

- Ja han penjat -li féu ella mostrant-li l'auricular-. En què penses? -li demanà.

- Que ara veig que potser no m'hauria d'haver ficat en política -va murmurar el doctor mentre es girava els punys de la camisa-, perquè estava millor quan només feia de metge epidemiòleg i treballava intentant que la gent fos cada dia un poc més neta, i lluitava per a l'Associació per a la

Cultura de Mallorca i...

- Aleshores només estaves més tranquil que ara, estimat Emili -li matisà ella, tallant-li el discurs-. Només més tranquil -li va repetir amb amor-, però tu necessitaves la política perquè el teu capet sempre ha anat més allà del que veus i ha somniat amb millorar-ho. No ho pots oblidar tot el que vares veure i entendre quan estudiaves a París -li retragué amb una dolçor infinita-. A més -afegí volent sortir de la serietat de la conversa- no oblidis que quan et vaig conèixer ja eres així de somniador, i no m'agradaria que canviessis.

Ell li llançà un somris còmplice i es besaren als llavis.

- No tens por del que ens pugui passar? -li demanà a la dona.

- No -li negà ella sense dubtar-ho-, perquè sé que tu no has fet mal a ningú.

- Però hi ha gent que creu que n'he fet, i hi ha l'enveja i...

Truquen a la porta. El vénen a cercar. S'alegra, ell, en adonar-se que ni el seu secretari ni el cap de la policia municipal no l'han trucat, perquè aquell silenci li indica que pels carrers no hi ha hagut aldarulls dignes de ser mencionats.

- Qui deu ser? -demanà na Miquela.

- Serà en Francesc de Sales -afirmà ell-, És que a les deu i mitja m'he de veure amb el governador, i l'amic m'acompanyarà fins el govern civil.

- Vés alerta -li aconsellà la muller.

Ell sortí.

A la part del darrera del cotxe que l'estava esperant a fora hi era n'Andreu Crespí, i conductor era en Francesc de Sales. Ell entrà a la part del darrera, amb l'amic i professor Crespí. El cotxe arrencà. Aleshores el batlle encara no havia entès que els altres dos només l'haguessin saludat amb un simple somris, fins que veié que eren molts els homes que s'havien posat les velles camises blaves, el símbol del feixisme i s'escampaven pels carrers. A la plaça de Sant Jeroni n'hi havia un

grup de sis que parlaven al costat de la font.

- Els veus Emili? -li demanà n'Andreu Crespí.

- Sí... -va confirmar mentre entenia que aquells homes que es passejaven mirant amb aquell orgull del qui està disposat a fer de bèstia, els estaven confirmant que estan d'acord amb en Franco i que lluitarien.

- Jo els ficaria tots a la presó! -opinà en Crespí.

- No hi cabrien -li va respondre el batlle amb un bon humor obscur-. A més -va afegir- si ho féssim només acabaríem d'embrutar la situació i justificariem qualsevol reacció violenta del nostre general Goded. Nosaltres només podem comptar amb la força que ens atorga el legítim govern de Madrid -va sentenciar.

En Francesc de Sales no va seguir el fil del diàleg. A ell no li havia agradat que el Front Popular, per febrer, els hagués donat el poder municipal sense haver convocat unes eleccions. I ho veia així encara que no oblidés que la CEDA, dos anys abans, havia fet el mateix amb les esquerres. No hi volgué pensar més. Emili també estava molt seriós malgrat saber que, en principi, aquells falangistes no tenien armes. Però en circular per la plaça de Cort varen quedar gelats en veure que a la part de fora de la porta de l'ajuntament hi havia soldats de general Goded muntant una mena de guàrdia. Ell sabia que, com a batlle, no havia demanat aquella vigilància i no entengué que en Diego, el seu secretari, no l'hagués avisat de la presència dels armats.

- Vols que m'aturi? -li demanà en Francesc.

- No... -negà el batlle havent sospesat el risc que hi podia haver si ell es ficava amb aquells homes armats.

- Trobo que fas bé -li digué en Crespí- i que serà millor que ho parlis amb el general.

N'Emili no li respongué. Abans de cap altre assumpte hi havia la reunió on sabrien què estaven fent les tropes del general Franco. No hi podia fer tard. En arribar davant el govern civil deixà als amics esperant-lo en el cotxe. Els periodistes li feren fotos. Entrà a l'edifici on un secretari

que el coneixia, el va antecedir fins el despatx d'Antonio Espina, el governador.

Quan va entrar s'adonà que ja havien arribat el president de la Diputació, Jaume Garcia, el regidor de Palma, Ignasi Ferretjans, i el dirigent comunista Andreu Sureda. Se saludaren amb un gest molt simple perquè no tenien humor per a res més, i perquè no es volien alarmar entre ells fent-se aquelles preguntes que els tenien una mica angoixats i per a les que els altres no tenien respostes. I esperaren fins que escoltaren el renou inquietant d'unes botes de soldat apropant-se al despatx. Eren les de Manuel Goded, el comandant militar de les Balears. Emili Darder sempre havia tingut la sensació que aquell home que, en qualsevol acte públic en què s'havien trobat, sempre havia evitat mirar-lo als ulls d'una forma directa, no jugava net. I li anava a preguntar pel motiu d'aquells soldats que havia vist davant Cort quan va arribar el governador acompanyat d'alguns membres del Front Popular.

- Amics -concedí Antonio Espina, mirant amb una ullada que volgué ser simpàtica- vos podeu asseure i començarem la reunió.

- Jo m'havia cregut -criticà el general mirant al governador- que aquesta reunió només es celebraria quan hi fóssim tots presents, i aquí hi manquen els representants de la CEDA, de la dreta -va concretar.

- Els he citat però no han volgut venir -li respongué el governador-... deuen estar enfeinats repartint camises blaves.

Hi hagué somrisos poc convençuts. No era un bon moment per a bromes. I de sobte quasi tots els presents s'adonaren que el general no hauria d'haver estat present en una reunió que només havia de ser política, però entenien la seva presència, perquè aquell home era amic del general revoltat que havia estat el seu predecessor a la comandància militar de les Balears. A Emili Darder li quedà clar que Antonio Espina aprofitaria l'avinentsa per saber en quin ban estava el general Goded. No es devia voler enfrontar tot sol al militar. I el governador es posà a servir un poc de cognac dins copes molt grosses i mentre feia un somris carregat de compromís.

- Cavallers -digué l'amfitrió- ja sabeu que el general Franco ha posat l'exèrcit de Marroc contra el legítim govern d'Espanya.

El general va tossir. Tothom sabé que el militar s'havia referit que els homes que en aquells moments governaven la ciutat havien estat imposats per Azaña i no havien vençut cap eleccions.

- Les notícies que estic rebent -va continuar explicant Antonio Espina mentre repartia l'alcohol- ens asseguren que el Govern de Madrid té els colpistes controlats. Jo, per si a cas, he manat, seguint les ordres del ministre de defensa i havent-ho parlat abans amb el general Goded aquí present -digué mirant-lo-, que siguin interrompudes les comunicacions entre els alts caps militars de les nostres illes i els de la península. I si els he convocat -continuà plantejant- ha estat perquè he volgut constatar que tots els presents fem costat a Manuel Azaña.

I s'aturà de xerrar. Suava. Ningú no va ser capaç de preguntar com podrien estar segurs que els Falangistes, els de la CEDA i els Monàrquics. Cap d'aquests partits no s'havia presentat. De fet, tots els presents en sabien la resposta. El licor tremolava quan entregà la copa al general

- Comptem amb vostè? -li demanà al militar.

- Clar que sí! -afirmà l'uniformat posant-se dret i com si s'hagués molestat amb els dubtes que la pregunta pogués incloure.

- Li he preguntat -es va explicar el governador- perquè sembla que altres generals com en Mola i Queipo de Llano ja s'han posicionat amb el colpista o no semblen haver-se declarat contra en Franco... i tots els presents sabem que en Franco era un bon amic de vostè i, apreciat general Goded -va voler suavitzar- em permeti que li digui que tots recordem aquella reunió que vostè i aquests generals tingueren a Madrid fa devers tres mesos.

- Aquella reunió només va ser una trobada entre vells amics de guerra -es defensà el militar emprant unes paraules que sembraren més dubtes en el cor dels homes que se'l miraven-. Jo -afirmà- només sóc fidel a la meva pàtria!

I sembla que tot havia quedat dit perquè el general pegà un glopet de cognac i Antonio

Espina serví la copa a Ignasi Ferretjans. Però Emili Darder hi ha vist quelcom estrany dins els ulls de rata del general. També notà que Andreu Sureda encara no havia tocat el licor sinó que tenia la mirada acotada, distreta. S'adonaven que havien comès una ingenuïtat quan s'havien cregut que el militar els diria una resposta un poc clara.

- Tenen qualca pregunta més per a mi? -demanà Goded.

- Sí -confirmà el batlle-. Per què hi ha soldats armats a la plaça de Cort? -va preguntar.

- Per evitar problemes amb la gent de dretes que ha sortit al carrer. Vostès mateixos els deuen haver vists.

Aquell home semblava tenir respostes per a tot.

- Però sabíeu que no ho podíeu fer sense que vos ho hagués ordenat el ministre de defensa o un servidor -li va retreure el governador.

- He pensat que seria millor la prudència -es volgué justificar el militar sense perdre el seu somrí-. La prudència sempre m'ha anat millor que la grolleria -va sentenciar.

- Doncs jo vos ordeno -li manà el governador Espina, al general- que tanqueu els vostres soldats en els quarters i que des d'aquest moment vos poseu sota les meves ordres!

- Així es farà! -acceptà el militar sense amollar la copa.

Però Antonio Espina, aquell governador que portava menys de dues setmanes en el càrrec, s'havia posat tan nerviós que no sabé què podia dir.

- Es pot retirar! -li manà a Goded.

- A les ordres, senyor -va acceptar l'uniformat que, després de posar-se dret sense cap pressa, va sortir.

Després es pogué respirar la tibantor que omplia el despatx. El diàleg no havia pogut anar més allà de les paraules dites sense haver prococat un altercat, però el governador no havia aconseguit saber si Goded els faria costat.

- Els meus assessors militars -va comentar el governador- m'han assegurat que Goded, en el cas que es posés amb els aixecats en armes, només disposaria de dos o dos mil cinc-cents soldats per controlar l'illa.

- I falangistes i els de la CEDA? -va demanar el comunista-. Amb qui creu que estaran?
- Amb en Goded i en Franco! -li respongué Ignasi Ferretjans amb el rostre tramudat per la preocupació que sentia.

Aleshores Emili Darder es va adonar que les vases del joc estaven repartides i que hauria d'haver fer cas quan, durant els últims anys, Antoni Maria Qués, el ric comerciant i amic de partit, mig en broma mig en serio, li havia suggerit que s'havien d'armar. Però s'havia fet tard.

- Només podem esperar que Azaña controlï la situació -murmurà Antponio Espina, aquell escriptor que no portava ni dues setmanes al front del Govern Civil.

Els reunits es posaren drets i sortiren per anar a casa a dinar. S'acomiadaren sense cap alegria en els seus gestos. Intuïen que la reunió havia estat una comèdia.

Mentrestant Emili Darder i altres dirigents dels partits d'esquerres i els republicans que havien format el Front Popular, havien anat a dinar.

El batlle, en entrar a casa, va anar a apagar la radio i anà al menjador. La mirada de la muller li deixà veure la preocupació que se la menjava.

- Com estan les coses? -li demanà ella.

- No ho sé, Miquela... -admeté Emili mentre s'asseia a taula-, Només tinc deu minuts per dinar -va afegir per evitar haver de parlar de les incerteses que el consumien.

- Hauries de descansar un parell d'hores -li aconsellà ella.

- No puc -li negà ell-. I Emília?

- L'he duta a casa de la teva mare. L'àngel no se sabia estar sense demanar-me per què estava tan seriosa i on t'havies ficat en bon dissabte.

Es varen somriure

- Molta gent ha trucat per saber si saps què hi passa a la península i...

- Jo també ho voldria saber, Miquela -la tallà ell-. T'ha trucat el meu secretari -li demanà-, algú de l'ajuntament o el governador?

- No.

Ell va menjar de pressa. La muller es va adonar que l'home no tenia ganes de parlar i no el volgué molestar fent-li preguntes. La serventa estava tan nerviosa que tomà una copa de vi i la senyora la mirà amb gest de renyar-la..

- No passa res -posà pau ell quan sonà el telèfon.

La muller hi anà. Respongué. Tornà.

- Era en Francesc de Sales que diu que et ve a cercar perquè la gent dels vostres partits ha convocat una reunió a la Casa del Poble.

El batlle ho entengué, però no sabé què podrien fer reunint-se. Només podrien informar de l'estranya reunió que aquell matí havien mantingut amb el governador i el general Goded.

- Fes-me un favor -li pregà a dona Miquela en tenir aquella idea- truca a en Diego, el meu secretari, i di-li que vull que vingui a la reunió.

I ell es posà dret i anà al bany. El lleuger rampell que sentia en el braç esquerre només podia ser cosa del cor, però no era un bon moment per queixar-se. Es rentà. Sortí i anà a la saleta a esperar l'arribada de l'amic. Parà esment a la radio. Les notícies eren inquietants. Ja no es podia dubtar que molts generals espanyols s'havien aliat amb Franco i, encara que no fossin tots, era evident que la situació era de cada cop més compromesa perquè també molts civils havien pres mesions en el conflicte i les ciutats bullien en la por i els dubtes. Quan en Francesc frenà davant la porta, ell sortí sense acomiadar-se de na Miquela. No la volia haver de mirar als ulls marrons i dolços com la mel i fer-los-hi agres. No li volia explicar que la situació se'ls estava complicant. Entrà en el cotxe. L'altre va arrencar.

- Ens tornaran a fotre! -exclamà Francesc.

El batlle no li respongué. Quan arribaren davant la Casa del Poble i hi entraren, trobaren el gran claustre ple de gent dels partits del Front Popular. Ells es ficaren entre aquells homes i dones que quan el reconeixien li pegaven copets a l'esquena. Els dirigents del Front, Ignasi Ferretjans i Jaume Obrador, s'havien posat drets damunt els primers escalons que pujaven i des d'allà tractaven d'imposar un poc de calma. El batlle hi pujà, i semblà que la gent, en veure'l tan magre i petit, s'imposà un poc de silenci.

- Vos propòs -cridà Emili- que redactem un escrit d'adhesió al govern de Madrid oferint-li els nostres serveis i que demà el facem publicar en els nostres diaris!

El murmuri d'aprovació va ser unànim. Aleshores es girà cap en Diego i li va fer senyes que, acompanyés en Francesc i anessin a redactar l'escrit i que l'enviessin a Madrid i a tots els diaris de l'illa. I semblava que la tensió s'estava calmant quan alguns dels presents demanaren armes amb les que poder-se defensar si esclatava el conflicte.

- I a quí les hem de demanar? -els preguntà Andreu Crespi- al general Goded? No oblideu -els deixà clar- que tampoc no podem anar a demanar-les a la guàrdia civil ni a l'urbana sense que... els blaus ho sàpiguen

- I què si ho saben? -demanà Aurora Picornell, aquella militant comunista que era tan bella com valenta.

- Doncs que no podem oblidar que ells -li respongué el professor Crespi- encara no s'han tret cap arma i que els podríem incitar a agafar-les.

- I què? -demanà la mateixa al·lota.

- Que per ara les tenen ells -li repongué Ignasi Ferretjant, fart de discussions.

Dins l'ambient s'hi va notar la sacsejada que aquelles paraules havien provocat dins els ànims dels presents.

- Si és veritat el que ens dius, camarada Ignasi -li xisclà ella, que tenia els ulls més foscos que la nit- aleshores estem badocant com bojos! -opinà.

Però els sindicalistes, republicans i esquerrenosos que eren presents a l'immensa entrada del gran edifici, es quedaren callats. No sabien a qui havien de donar la raó. Llavors Emili Darder parlà a l'orella del professor Crespi.

- Hem d'anar alerta amb el que diguem -va afegir el professor- perquè hi podria haver espies dels qui es podrien aixecar en armes contra nosaltres -va recordar.

Moltes mirades cercaren als més que possibles espies, però no els trobaren. Només sabien que la suposició era certa. No seria la primera vegada que ho haurien experimentat.

- El Governador ens ha d'ajudar! -va cridar algú-. No podem estar quiets mentre ells es fan seus els carrers!

- Aquest matí hem parlat amb ell! -li respongué Emili Darder- i ens ha assegurat que ens tindrà al corrent del que pugui passar i que ens farà costat si fa falta.

- Si hi ha res de nou -afegí Jaume Obrador- vos avisarem!

I aquella reunió acabà així, amb un cert temor a tot plegat. Emili Darder en sortí amb el semblant esblanqueït. Hi havia vist molta por dins els ulls. Massa. I era una por distinta de totes les altres pors que havia conegut fent de metge. No era la por a la malaltia ni a la mort que aquesta et pot portar i que ell havia albirat en la mirada de molts pacients. Era una por diferent. Més fonda i inhumana. Potser fos la por que els exèrcits havien anat semblant dins els cors humans al llarg dels segles fins que havia restat cisellada dins les glevs de la sang dels qui no tenien les armes i també n'havien sofert les conseqüències. Les armes, amb la mateixa mesura que poden defensar la pau també en poden ser el pitjor enemic. I la seva ment accelerada entengué que la democràcia només seria una utopia mentre algú tingués prou força per tombar-la i robar la llibertat dels altres; i va concloure que un exèrcit mai no havia de tenir més força que tot un poble. A això també ho havia intuït Manuel Azaña, però no ho havia portat a la pràctica. Quan sortiren al carrer de la Reina Maria Cristina, la gent s'acomiadava d'ell i dels altres dirigents fent-los gestos d'ànim. Ell donava, en silenci, alguna estreta de mans. Se sentia massa esgotat per continuar treballant. I va mirar a en

Francesc de Sales.

- Hem de partir -li digué.

L'amic ho entengué. La vella malaltia d'Emili li limitava les hores de treball. Anaren a cercar el cotxe sense obrir les boques. Els llavis de l'amic havien perdut el somrí habitual. Partiren.

En aquells moment el metge de Palma Josep Maria Mulet, rebé un telegrama que semblava no tenir cap importància. Però pocs minuts després d'haver-lo rebut, aquell home, sabent què havia de fer, el va portar a casa del capità Mateu Torres i aquest, a les sis en punt, es dirigí cap a capitania per entregar-lo en mà a Manuel Goded que el llegí. El telegrama deia:

“María dió a luz un hermoso niño día 14 a las 5.

Ambos hoy perfectamente bien.- Pedro”

El general va somriure satisfet. Era la senya que el general Mola, el director del cop d'estat, els havia enviat per fer-los saber que els moviments de les tropes s'havien portat endavant segons ho havien previst a la darrera reunió. Havia estat esperant aquell avís com aigua de pluja. Ara ja ho tenia clar i havia arribat l'hora d'actuar. A la fi! Totd'una posà en marxa tots els seus contactes. Sabia que els caps, oficials i suboficials feixistes s'anarien aquarterant, i que molts falangistes es reuniren en el Círculo Mallorquín, i que d'altres s'escamparen, amb armes amagades, pels llocs més estratègics de ciutat.

I malgrat el sorollós motor del cotxe, els seus ocupants no podien evitar oir els sorolls d'aquelles radios que els ciutadans tenien engegades dins les cases volent saber les notícies que els poguessin arribar.

- Vull anar a parlar amb el governador -afirmà el batlle-. Crec que Aurora Picornell té raó! Només Antonio Espina té força per aturar els peus del general Goded!

Francesc l'obeí i, passant per la plaça d'Espanya, baixaren pel carrer dels Oms i giraren a la

Rambla per avall. Les parelles de camises blaves i arremangades no deixaven de vigilar. Quan arribaren a governació pujaren al despatx d'Antonio Espina, però sols hi trobaren el seu secretari que els digué que aquest no els podia rebre perquè estava dormint i havia donat ordres de no molestar-lo.

- El governador no pot estar dormint un dia com avui! -li cridà en Francesc-. Esperarem!

I ho varen fer. S'estigueren asseguts més de tres hores, fins les deu del vespre. Llavors veieren que Espina no el rebria. Emili es posà dret.

- No m'agrada que el governador no vulgui parlar amb mi -va comentar- perquè em fa sospitar desastres.

Després baixaren les escales i quan anaven a sortir, un policia s'apropà a Emili i li parla baixet i sense mirar-lo.

- Fugi don Emili! -l'avisà aquell home-. Se'n vagi de Ciutat, perquè es diu que hi ha qui vol posar un petard a casa seva.

- Qui ho diu? -preguntà el batlle.

Però el policia ja s'havia allunyat d'ell: No li respondria i li donava l'esquena. Sortí de governació. En Francesc de Sales estava tan cansat que havia anat a cercar el seu cotxe sense haver parat l'esment en aquell diàleg. Recollí al batlle i, pujant pel carrer Conqueridor passaren per davant l'ajuntament.

- El general Goded no ha llevat els seus soldats! -va comentar en Francesc-. No ha obeït al governador civil!

Emili no digué res. Només observà aquells uniformats que estaven tan muts com els metalls obscurs que els lluïen a les mans. Era problema era que no es podia saber en quin ban es col·locarien si hi havia cap aldarull.

- El general Goded està amb en Franco -afirmà el batlle-. Trobes que he d'anar a parlar amb el general? -va demanar.

- No et rebrà -li assegurà en Francesc.

Era cert. Sentia dolor en la consciència en adonar-se que en tot el dia no havia visitat a l'ajuntament, però es fiava de Diego i dels seus regidors. Tot indicava que en Goded, si no hi havia res de nou, no estaria moltes hores a declarar-los la guerra perquè hi havia falangistes per tot arreu, i si aquells homes estaven allà era perquè no tenien por de l'única persona que els hagués pogut obligar a tornar a casa. Quan algun blau els reconeixen se'ls miraven amb una ràbia immensa, i aquella seguretat era tot un mal presagi.

Circularen. Quan passaren per la plaça de sant Francesc, en Francesc de Sales va somriure.

- Què tens? -li demanà Emili.

- És que encara no ho saps Emili? -li respongué l'amic com si es divertís-. Doncs resulta que ahir la nit, devers les vuit, a aquesta plaça, s'hi varen reunir més de tres-cents falangistes armats amb pistoles... Però pel que he sabut -va continuar dient havent esborrat el somris- s'havien equivocat de dia i d'hora per a la reunió...

- Per què no m'ho havies dit?

- Perquè la nostra gent no té armes, Emili, i haver-los excitat hagués pogut provocar una absurda carnisseria.

Emili Darder no va saber què podia dir ni va voler demanar a quin dia en concret s'hauria de celebrar aquella reunió. Ho va endevinar. Ambdós homes s'adonaven que les amenaces s'estaven concretant amb una absoluta indolència.

- Crec que t'hauries d'amagar -li digué al seu amic.

- I tu què faràs, Emili?

- Encara no ho sé -respongué el batlle-, pero tu vés viu! -li aconsellà-. No és que jo -pensà en veu alta- tingui por per les nostres vides perquè ni tu ni jo no hem matat ningú, però tinc la sensació que si triomfen no ens perdonaran i ens ficaran a la presó per molts anys.

En Francesc no va voler continuar amb aquell diàleg tan esquerp i aturà el cotxe ben davant

la porta de casa del batlle. Llavors ambdós homes miraren amunt i avall i els semblà que no hi havia ningú vigilant-los. Finalment ambdós s'abraçaren. Havien passat molts dies junts, somniant que farien dels mallorquins uns homes cults i sans. I havien treballat dur. Però la sabiduria només és acceptada pels qui no han venut la seva ànima al poderós o als doblés. Els ignorants i els esclaus aprefereien ser cecs als miralls que els llibres aixequen davant els homes; d'aquesta manera s'estalvien haver de lluitar contra els tirans als quals serveixen. No hi ha ésser més covard que el qui necessita un fals déu per sobreviure.

- Baixes? -li demanà l'amic, traguent-lo dels pensaments.

Ho va fer. Sense dir res. Ambdós sabien que la llàstima els havia deixat sense paraules.

Quan Emili entrà casa eren les onze de la nit. Na Miquela l'esperava impacient després d'haver-se estat tota la tarda sense saber on parava. N'Emília, la nina, ja havia partit a dormir.

- El teu germà Bartomeu t'ha trucat més de deu vegades -li contà ella irritada mentre s'avançava cap a la cuina-. Passa pena per tu, i troba que has de fugir de l'illa abans que a Mallorca s'hi hagi declarat la guerra.

- Jo no he de fugir de ningú -hi trobà ell.

- També t'ha trucat el teu secretari -li continuà contant la muller-. El pobre Diego ha estat obligat a estar-se a l'ajuntament durant tot el dia i l'han tigit sense poder trucar el telèfon. Per això ell no t'ha pogut avisar sobre els soldats que s'han posat a vigilar l'exterior de l'ajuntament. Només fa devers una hora que els militars l'han deixat sortir i quan ha arribat a casa seva ens ha pogut trucar i avisar-te del que li ha succeït. També m'ha assegurat que al cap de la policia municipal també l'han fet callar. En Diego t'aconsella que de cap manera no vagis a l'ajuntament fins que la situació no es posi clara -continuà relatant abans d'indicar-li el plat que hi havia damunt la taula-. Has de sopar un poc, Emili -li manà- perquè la nit serà llarga.

Ell

l'obeí i es va asseure. Aquell nit tenia la mateixa sensació de quan havia estat avisat que un vaixell estava en perill d'estavellar-se contra les roques de qualsevol penyasegat i ell s'havia vist

impossibilitat per fer-hi res. No tenia gana. La dona li havia preparat lleties amb carn. Era un dels seus plats predilectes. Però només en va poder menjar mitja dotzena de cullarades abans que sentís que l'estómac en tenia prou.

- Fa deu minuts que també t'ha trucat el batlle d'Inca, en Toni Mateu -continuà posant-lo al corrent, la muller-, perquè troba que aquesta nit hi ha massa camises blaves voltant pels carrers més centrals de la ciutat... Vol saber què ha de fer... Què farem, Emili? -li va demanar la dona finalment-. Què faràs...?

Ella mirà aquells ulls que tenien la forma de dues ametlles.

- ... No em creia que les coses arribessin a aquest punt, Miquela -va comentar- però tampoc crec que siguin capaçs de matar-me.

Sonà el telèfon. N'Emili hi anà. Era en Bartomeu, el germà major.

- Crec que t'has d'amagar tot d'una -li digué l'altre- o fugir...

- Però...

- Des d'octubre del trenta-quatre fins ara hi ha hagut massa morts, Emili -el tallà el germà-. I et record que tu, essent batlle de Palma -li retragué per enèsima vegada- no et vares voler posar contra l'aixecament que Astúries i Catalunya varen fer contra el govern legítim de la CEDA. Fins i tot vares dimitir de batlle per a no signar el manifest contra els colpistes.

- Perquè els de dretes volien tornar a dur a Espanya al caciquisme i a la ignorància de sempre i...

- Però ells havien guanyat les eleccions! -el tallà el germà-, i des d'aquell moment hi ha hagut massa morts d'ambdós bàndols, Emili. L'assassinat de Calvo Sotelo els ha acabat d'animar! Crec que, si poden, ens mataran a tots!

Emili Darder s'esgarifà.

- No et moguis de casa teva -li va ordenar en Bartomeu- jo mateix vindré a cercar-te i et portaré a casa d'uns amics meus que viuen a son Ferriol. Allà ningú no t'hi cercarà i hi estaràs fins

que vegem quins vents bufen.

Penjà. Aleshores el batlle es marejà i na Miquela l'hagué d'ajudar a asseure's.

- Només he tingut una devallada de tensió -li murmurà ell sabent que mentia-, No em passa res seriós... En Bartomeu em ve a cercar per portar-me a amagar, però no sé si m'hauria de quedar amb tu i n'Emília.

- A nosaltres no ens faran mal -li digué ella volent ser positiva.

Al cap d'uns instants arribà en Bartomeu, esperà que n'Emili sopés un poc més. Després el batlle trucà al seu secretari, en Diego, i li manà que al matí següent s'aixequés molt d'hora per si ell el necessitava. Després partiren. Durant el trajecte, el metge quasi no pogué entendre que ell estigués fugint de ningú de cap enemic que el volgués matar.

- No he fet mal a ningú -va repetir.

Aleshores Emili Darder no podia endevinar que el governador Antonio Espina, tot just després que ell i en Francesc de Sales haguessin abandonat el govern civil, empès per la mala consciència de saber que, si volia, podia aconseguir un mil·lenar d'armes, havia canviat de postura. Llavors, emprant un home de la màxima confiança, havia tornat a citar alguns dirigents del Front Popular per reunir-se amb ells i dir-los que tenien dret a defensar les seves vides i el govern legal. Però a aquell home ben aviat se li va fer evident que algú de la seva pròpia governació l'havia traït, perquè abans que els dirigents citats haguessin pogut arribar al govern civil, havia tingut una trucada.

- No li diré qui sóc -li havia fet saber el general Goded sense dissimular la veu ni amagar que aquella conversa l'estava divertint.

- Vostè és el general Goded! -havia confirmat el governador amb un to acusador--És que s'ha cregut que sóc beneit?

- Jo no ho he dit -li respongué l'interpelat sense alterar-se-, però l'avisó que si vostè reparteix cap arma als rojos -l'amenaçà- no arribarà a veure la claror del nou matí.

I el militar li havia penjat.

Pocs minuts més tard havien arribat els dirigents dels sindicats i del Front Popular al qui ell havia convocat. Entre altres hi tornaven a ser presents el president de la Diputació, Jaume Garcia, el regidor de Palma, Ignasi Ferretjans, i el dirigent comunista Andreu Sureda.

- Ens heu de donar armes ara mateix! -li havia pregat el darrer-. Ha vist com estan els carrers senyor Espina?

- Sí...

- Doncs necessitem armes! -havia repetit Jaume Ferretjans-, o ens matarán com a rates! Alguns d'ells -va concretar- ja s'han penjat les pistoles!

- I d'on voleu que les tregui? -havia demanat el governador-... Esperava que fóssiu vosaltres els qui em donéssiu idees per aconseguir-les.

Els presents es miraren sense entendre res,

- Pe...però vostè és el govenador civil i comanda i ... -volgué deixar clar Obrador.

- A qui puc anar? -els preguntà el governador-. La guàrdia civil està vigilada pels soldats del general Goded.

- I no hi ha cap militar de la seva confiança... ?

- Sí, però aquesta nit no tenen guàrdia... He pensat que podríem acudir a l'armer Pons. És un bon amic meu... -va oferir n'Antonio Espina sabent que la seva proposta era ridícula- i crec que si un de vosaltres li telefoneu en nom meu, ens podria fer arribar quaranta o cinquanta escopetes.

- I per què no el truca vostè mateix? -volgué saber en Ferretjans.

- Perquè he sabut que algú d'aquest palau informa al general de totes les meves trucades i dels meus moviments! Estic segur de que ja sap que estem reunits!

Hi hagué un moment de silenci.

- I què podríem fer amb cinquanta escopetes? -li va preguntar el comunista, pràctic-. Estem ben arreglats! -es va queixar

I abandonaren la reunió sense que el governador Espina hagués estat capaç d'esmentar-los la darrera trucada del general.

Tampoc en Goded tampoc no havia contactat a ningú que el general Franco, abans de cedir-li el càrrec, mesos abans, li havia manat que quan estallés el moviment es cuidés de que Emili Darder, fos com fos, acabés morint.

- No crec que l'esquifit es faci soldat per lluitar contra nosaltres -li havia respost ell, al general colpista- però jo mateix posaré en marxa l'expedient que el portarà a la mort.

Les hores dels rellotges, a tot ho fan cert o mentida, però els temps de kairoi són tan profunds i mals de controlar com els sentiments de les persones, i més essencials que aquests, encara. Per això molt sovint la mort cronològica, la del cos, no és tan dolorosa ni definitiva com la de l'ànima.

II

PALMA, DIUMENGE

19 DE JULIOL DE 1936

Després d'haver amenaçat al governador i haver-li deixat ben clara la seva postura a favor del cop d'estat, el general Goded sabia que ja no podria tornar arrere i que aquella nit que tot just guiatava marcaria el seu destí. Se sentia emocionat. Quan va enfosquir, ordenà que es doblesin totes les guàrdies de capitania i que no es deixés entrar ningú, ni cap, ni soldat, sense el seu permís. Després va pujar a sopar a les seves dependències. La seva dona el rebé amable.

- Hauria de sopar totd'una -li comentà ell.

- Està tot a punt. Serà demà al matí? -li demanà la dona.

- Sí.

- De què parreu? -els demanà el seu fill Enrique, de catorze anys.

- De que a vegades un militar -li respongué el pare-, en benefici de la seva pàtria, ha d'escoltar només el seu cor i oblidar les raons dels qui manen.

Enriquel l'admirà mentre la seva mare sentia que els polzes se li aturaven, però abans de queixar-se es va recordar que no era el moment més idoni per plantejar aquells dubtes de no saber quants morts hi hauria, ni quines serien les víctimes del cop. N'hi hauria. I ella no podia evitar pensar en algunes de les mullers d'esquerrans que coneixia personalment i a les que apreciava. Soparen de pressa, en silenci, permetent que els cambrers fessin la feina.

- Aquesta nit dormiré en el pavelló de guàrdia -digué el general-, així evitaré molestar-te cada vegada que vulgui entrar o sortir.

La muller ho entengué. No volia discutir. Feia massa temps que sabia que un dia li tocaria tornar a viure una nit tan perillosa com aquella. Ja l'havia viscuda en el cop d'Estat de Primo de Rivera. Des de sempre havia sabut que en Manuel no era demòcrata ni acceptava que els d'esquerres poguessin tenir el poder de l'Estat. Els d'Azaña havien comès una innocentada quan no li havien llevat tot el poder de les mans i s'havien conformat amb castigar-lo enviant-lo a una comandància militar tan insignificant com la de Mallorca.

- Em posaré el vestit de campanya -afirmà ell posant-se dret i pujant.

Ella el va seguir a l'habitació. Hi entraren. La roba que ell es volia posar ja estava tota a punt damunt el llit. Ell mirà la muller.

- Gràcies -li digué.

Pero la dona, de sobte, va tenir aquell mal pressentiment i s'avançà cap a la roba i agafà els calçons i una bota.

- Jo no vull que te'n vagis! -cridà mentre llançava la bota i els calçons contra la porta-. No vull que surtis d'aquesta habitació! -li manà-. Queda't amb mi, Manuel. És que no t'agrada més el meu cos que la mort que et pot esperar? -li va demanar mentre es desbotonava el vestit-. És que no em desitges més que als teus jocs de guerra? -volgué saber mentre deixava caure el vestit damunt els seus peus.

Ell tornà a admirar les formes rodones del cos de la seva muller que es despullava sense cap mirament i amb els llavis el convidava a fer l'amor. Era la dona més valenta que havia conegut mai estant dins un llit. I, enamorat, s'hi apropà i la va fer caure damunt les flassades, i després l'home s'hi posà a sobre i la besà. Primer als llavis, als mugrons i baixà fins el sexe mentre ella gemegava de plaer i li deia que en volia més, que l'havia de besar per tota la pell del cos.

- No deixis cap racó sense trescar! -li ordenà.

Al cap d'una estona, un cop omplerts tots els racons del cos femení, ell es vestí. La dona, una pell blanca, fina, cansada i satisfeta com una lleona, se'l mirava en silenci des del llit. Era conscient que ell no s'havia adonat que quan havien fet l'amor, els seus ulls de dona ferida avien plorat. Ell es vestia quan ella va recordar les paraules que el seu home li havia dit a Enrique sobre allò de només escoltar el cor. Ho trobà perillós; qui no sap que el cor ens enganya? Però fins que el seu marit no hagué sortit sense acomiadar-se, ella no es va poder permetre llançar un somriure traçat amb una certa tristesa. Perquè només ella coneixia al Manuel Goded que no es deixiava veure per ningú i que, adesiara, dins el llit, era capaç de trencar en plors com un infant. El plany li revenia quan, dins aquella ment seva que molts anys abans s'havia volgut amagar entre armes i perill, hi surava aquell sentiment d'inferioritat que el seu pare li havia volgut clavar al llarg de la seva infantesa i juventud. Després, en créixer, en Manuel, en sentir-se inferior a tots els qui l'envoltaven, havia hagut de cercar la forma de fer-se superior als altres, de comandar, de demostrar que el seu pare s'havia errat en el dictàmen. I s'havia fet militar. Des d'aleshores no li importava el preu que hagués de pagar o fer pagar per omplir el seu desig de poder, ni els actes que hagués de cometre per tal d'aconseguir-lo i contradir al seu pare. Però durant anys el seu marit li havia sabut amagar aquella força secreta que l'empenyia a no tenir pietat, a només mirar-se a ell, a matar si era necessari, fins que s'havia presentat aquella nit en la qual ell havia estat somniant i no l'havia deixada dormir.

- Avui has somniat amb el teu pare, Manuel -li havia murmurat ella un matí- i durant hores has estat xisclant que l'odiaves... i crec que l'has insultat...

L'home no l'havia mirada per parlar-li.

- Però si me'n tornes a parlar et mataré -l'havia advertit el militar.

I ho hagués aconseguit. Per això ella havia hagut de callar. Però ell estava malalt, ell. La muller ho sabia. Manuel Goded només se sentia un home tan fort com els altres quan es posava l'uniforme i lluïa aquells galons que el deixaven fugir d'aquell passat seu tan feixuc com invisible. A la dona el que més mal li feia era veure que ell, a Enrique, el seu fill, ja li havia imposat aquella

mateixa idea de que havia de ser la violència, i no la raó, tan poc mascle segons solia comentar, la que havia de donar el poder a les persones. Ella estava descobrint que només aquell que és inferior als altres necessita sentir-se'n superior, i quan aquest desig es fa intens inclou una dosi de folia, i transforma al malalt en un ésser perillós. A vegades ella s'havia demanat quins estranys traumes havien aconseguit que homes com els generals Sanjurjo, o Primo de Rivera, o Franco, es veiessin amb dret a matar altres homes sense cap altre motiu que la ràbia ni sense després morir-se de vergonya. Es demanà si tornaria a veure amb vida en Manuel.

El general no s'havia acomiadat perquè cada adéu li suggeria la possibilitat d'una mort a la que no podia acceptar per a ell. Baixà al pati i va avisar que passaria la nit en el cos de guàrdia dels caps. Després va manar que li portessin un aparell de ràdio. I finalment hi anà, fumant. Els soldats que vigilaven el pati, quan el reconeixien, es quadraven. En arribar al pabelló hi hagué corredisses de gent que anà a avisar als caps i oficials que el Capità General acabava d'entrar.

- No cal que aviseu ningú -els manà Goded-. Només he vingut a dormir. No hi ha res de nou -va voler deixar clar-. Empraré l'habitació del fons.

Els dos soldats que el seguien hi entraren l'aparell de ràdio i sortiren. Després ell s'hi tancà amb clau, sintonitzà l'emissora de la Radio Associació de Barcelona i es va allargar damunt el llit.

Ho va fer amb les botes posades i sentint la pistola en un costat. Les properes hores se li presentaven buides d'acció però plenes de sentit. Es recordà que no li convenia fer res que pogués alarmar als seus homes abans de la matinada. De fet, volia viure en solitud les lentes hores que l'esperaven i que serien el preludi del seu pronunciament del dia següent. A mesura que els anys li havien marcat l'ànim s'havia adonat que ell havia nascuts per ser un soldat de fortuna. I va ser conscient que s'hi trobava bé quan era sacsejat entre aquells sentiments d'incertesa en els que es posava a prova el seu coratge. Perquè ell era un militar, un home fet per a la guerra, un adicte al poder i la violència i, per això, un bon amic de la mort. Ho oblidà. Se sentia orgullós de la força que els galons li donaven i que ell empraria amb el coratge del qui no té en compte els danys a l'enemic

ni les ferides que li puguin causar. Aquest era el seu secret: una certa ceguesa com a preu de la glòria que volia aconseguir. Només hi havia un detall que no volia recordar i era que aprendria morir abans que haver de confirmar els retrets del seu pare. La seva muller era distinta i no el podia acabar d'entendre. Ho havia vist abans, quan ella havia plorat mentre feien l'amor. Ella sempre havia estat d'acord amb les seves ambicions polítiques, però li mancava la valentia per acceptar-ne les conseqüències. Per això ell s'havia fet cec a les llàgrimes, perquè si no ho hagues fet ella li hauria fet mil preguntes sobre què faria amb el governador, i amb el batlle de Palma, i amb la gent important a la que ella coneixia; i sobretot li hagués demanat que li expliqués què els succeiria als militars que estaven casats amb les seves millors amigues i que no estaven d'acord amb ell ni amb en Franco. No li podia respondre. Li hagués fet mal. Per això havia fugit del costat de la muller. Però en aquell moment l'hagués complagut haver tingut a Enrique al seu costat, perquè li hagués ensenyat la lliçó més important de la seva vida: la de la disposició a donar la vida pel que hom creu sense atendre els emperors de la raó. Va somriure. De sobte s'hi sentia bé en aquella solitud que li permetia sentir el tacte del metall de la pistola dins la mà dreta. Així s'ha de sentir un home que hagi nascut per a la guerra. Sempre s'ha d'estar a punt per matar o, si cal, morir com un legionari que acaricia la gelada presència de la mort fins que s'adona que ha esdevingut quasi un déu quan l'ha sabuda esquivar sense amagar-se'n. Ell havia jugat aquest joc quan, dins l'arena del desert, havia decidit la vida i la mort de les mullers i els infants que habitaven els poblets amenaçats per les dunes i la maldat humana. I després d'atacar-los no havia sentit cap remordiment; els déus no s'equivoquen. Va somriure, Coneixia la sensació que l'esperava quan haguessin triomfat, però se sentia neguitós. No, no era per culpa de xafogor que incendiava la nit, ni tampoc per la por pel que hi pogués passar a Mallorca al llarg de les hores següents. A això ho tenia controlat perquè a capitania general i a tots els quarters hi estaven de guàrdia aquells oficials i caps que eren fidels a la revolta que Franco havia encapçalat. La inquietud només el malmenava quan passaven les hores i no rebia cap novetat desde Catalunya. Sabia que en aquella regió militar s'hi jugava una bona part

del seu èxit o fracàs, i que estava vivint la nit decissiva del cop d'estat, l'instant en que tots els generals compromesos amb en Mola havien de fer una passa endavant i no permetre's cap dubte que pogués encoratjar l'enemic. Com també sabia que els esquerrenosos ja havien començat a veure la seva veritat. Ho havia vist a la reunió amb Antonio Espina. I sospità que els contraris, durant aquella fosca que estaven vivint, o bé es podien acovardir, o es podien estar posant d'acord per enfrontar-se a ells amb les armes que poguessin arreplegar. Però va haver de somriure en haver tingut l'últim pensament. Si els del Front Popular s'haguessin atrevit a cercar pistoles, ell ja ho hagués sabut. Així i tot el seu instint de supervivència estava accelerat. No es podia confiar ni oblidar cap detall. I fins i tot en els breus instants en què estava mig adormit, ho havia fet amb els sentits atents a la porta i a Radio Associació de Barcelona tot i esperant no rebre cap visita inesperada dels rojos -entre els quals hi havia militars-, i que aquella emisora emitís la contrasenya que el general Burriel i ell havien acordat mesos abans per fer-se saber que Catalunya estava sota el control dels rebels. Però tot era silenci, i el general es va sentir enclòs per aquella solitud a la que el seu acte l'estava obligant. Les comunicacions li estaven prohibides i, de moment, no volia alarmar més al governador. I malgrat semblés que a Mallorca tot anava com ho tenien previst, estava una mica preocupat, perquè ja havia tastat l'amarg regust de la dissort. Primer s'havia equivocat quan, després d'haver ajudat a Primo de Rivera en el cop d'estat del vint-i-tres, s'havia sentit menypreat i havia muntat intrigues contra el general dictador. I a l'any trenta-dos s'havia tornat a errar quan s'havia aliat amb el fracassat cop d'estat del general Sanjurjo. Un altre desastre. Ja no es podia permetre més equivocacions sense saber que perdria els galons que s'havia guanyat jugant-se la vida en la guerra d'Àfrica. De nou parà esment a la ràdio, però aquesta no li portava ni l'esperada música d'una marxa militar ni el discurs patriòtic del comandant Francesc Mut. I Manuel Goded es va recordar que els generals Queipo de Llano i Varela devien estar tan nerviosos com ell. Admeté que la seva confiança en el cop d'estat havia tremolat quan, una estona abans, el seu cor s'havia atrevit a dubtar del coratge del general Burriel que, fins que ell arribés a Barcelona, estaria manant la brigada

de cavalleria del principat de Catalunya i controlaria aquella capitania general. El problema li havia sorgit quan havia recordat que el director dels colpistes, el general Mola, tres mesos abans, quan els generals s'havien trobat a Madrid per ultimar els detalls de l'aixecament, l'havia advertit *“Burriel puede dudar a última hora y no cumplir con su deber. Si cae en ese error -li havia ordenat- vaya usted a Barcelona, péguete un tiro entre las cejas y cuélguelo donde la gente pueda verlo. Luego espere y sabrá que nosotros estaremos avanzando hacia Madrid”*. Dubtava. Cap general no havia signat cap paper ni deixat cap penyora que el comprometés amb el cop d'estat, així que qualsevol general els podia deixar plantats. Però no es podia posar nerviós. Les notícies que ell tenia li confirmaven que, de moment, Francisco Franco ja havia acomplert la seva part en el pacte revoltant-se amb les tropes del Marroc. Dels altres no en sabia res perquè havien acordat estar en silenci absolut per tal de poder actuar amb el factor sorpresa. Però quelcom li deia que Catalunya no estava controlada. I el temps esdevé un altre enemic quan esperem que els fets no responen a les nostres expectatives i el silenci és la paraula que ens arriba. Es trobava indecís, però no era que volgués trair a Mola o a Franco. No podia. Ja havia anat massa endavant en el seu compromís. Se sentia com quan, dirigint una escaramussa en el desert africà, havia entès que si no conquerien l'oasi i l'aigua abans que arribés el nou dia, morien deshidratats sota el sol inclement i ells havien hagut d'atacar; a vegades qualsevol desert esdevé massa gran per poder-ne tornar arrere amb les mans buides. Tornà a mirar aquell rellotge que semblava tenir les manetes entabanades. Les cinc del matí. Llavors sabé que s'havia adormit i havia pogut descansar. Tancà els ulls. Ja mancava poc. Però no volia alarmar als seus oficials sortint de les seves habitacions abans de l'hora predita. Mirà la ràdio i va estar segur de que no hi havia sonat la contrasenya de Burriel. Ell ho hagués destriat malgrat hagués estat adormit. No, no era que li desagradés viure en aquella tensió que li recordava -emprant els rostres de morts i ferits- l'instant tibet d'abans d'una batalla, quan els records se li havien amuntegat a l'entrecell. Aleshores havia vist els ulls de foc del seu pare mirant-lo amb el gest amenaçant-lo de pegar-lo un floc de galdades i donan-li dret a cercar enemics i matar-los; i aquella

columna de moros passant a poques passes d'on ell i la seva companyia de soldats havien estat amagats i on l'instint l'havia avisat que no es podien deixar descobrir abans que ells haguessin quedat a la retaguardia de la columna. Aleshores, com abans amb el seu pare, s'havia hagut d'aferrar a aquella paciència que l'havia ajudat a callar enlloc de xisclar-li dient-li que era un cabrí i que ambdós es pareixien. I quan l'home li havia donat l'esquena i ell havia anat al rebost a plorar de ràbia. Però havia après la lliçó i a estar amagat darrera una duna fins que havia estat segur que el perill estava en les seves mans. Llavors, amb els llavis inflats i tallats per la set i sentint que l'arena que el vent li feien talls a la pell, o sabent que el seu pare l'havia maltractat, havia suportat l'empenta dels desigs fins que havia arribat el moment del combat i ells havien fet una matança de moros. Però sempre havia odiat al seu pare. Per això era general. Els cors, sense tenir cap ganivet, també poden ser uns assassins implacables, i hi ha memòries que són com extensos cementiris i estan plenes de morts. El trucar persistent de'n Figuera, el rellotge de l'ajuntament, el va fer sortir de les càbales i regressar a l'habitació. Llavors Goded tornà a recordar aquells crits que les mores llançaven per atiar l'ànim dels seus homes i encoratjar-los a matar i, en el passar de la lluita i escalfor del sol, semblava que el desert esdevenia l'infern i l'aire es feia irrespirable. Ells tenien set, una set terrible, una set que convertia els llavis en pedres, però l'arena, més sortada que ells, s'abeurava de la sang dels ferits i la suors dels cadàvers. Aleshores pareixia que el cel esclataria i ell recordava els ulls del seu pare, aquell infern que habita molts homes violents i que seria capaç de posar en ridícul els dimonis dels pitjors dels averns. El cel i l'infern no poden ser més bons ni dolens que els éssers humans. Ell mateix havia vist a homes dels seus que, amb els estreps perduts, degollant aquelles dones que, aferrades als cadàvers dels seus marits, continuaven bellugant la llengua dins la boca, llançant el seu crit de guerra, la queixa, el bram del cor. I havia entès als seus soldats, perquè també havia vist a les mores quan, en veure que els seus homes fugien després d'una escaramutza dissortada, havien sortit de darrera les dunes i, cobertes amb les taibes, havien corregut cap als cossos dels soldats agonitzants als qui, després de baixar-los els calçons, els havien tallat el

penis i els collons que finalment havien aixecat a l'aire amb gest de victòria. Havien estat moments de dolor, però ell no s'hi havia trobat malament vençant-los, acarant-los. Lentament s'anava assemblant al seu pare i el complaïa veure el poder que tenia i descobrir la forma amb que els subordinats cercaven dins el rerafons dels seus ulls volent-hi esbrinar si els condemnaria a mort o els deixaria sobreviure. Aquesta volguda violència l'havia portat a ser general, el perfecte fill del seu pare, i és que abans del dotze anys ja havia entès que li seria millor morir que haver de viure sense tenir poder per evitar als homes com el seu pare. Aquesta secreta creença l'havia omplert d'indiferència davant la mort, i aquesta absència de temor era la que prococava pànic en els altres. Pocs homes eren capaços de plantar-li cara. Aleshores va recordar la reunió que a la tarda abans havia tingut en el Govern Civil amb els dirigents d'esquerres i el governador, en la que ell havia mentit dient que estava al costat del govern legítim del Front Popular. Però un instant després d'haver-ho fet, havia descobert que el batlle Emili Darder s'havia atrevit a dubtar de la seva paraula. I ambdós s'havien suportat l'embranchida dels esguards plens de sospita. Li havia fet gràcia notar que aquell batlle, tan menut, l'havia mirat amb tanta força com força li mancava al seu cos. Feia rialles. Per això, ell, si hagués pogut, li hagués trencat els llavis allà mateix i l'hagués fet tancar a la presó fins que s'hi hagués podrit. Només els homes més forts es mereixien el seu respecte. Però no s'havia pogut donar aquell gust amb aquell homenet d'esquerres i que, encara que no ho hagués fet saber d'una forma oberta, ja havia demostrat l'odi que sentia contra els militars, l'església i els grans terratinents. “*¡Es un cabrón comunista!*”, li havia deixat dit en Franco dos anys abans-, *de los que les quieren robar las tierras a sus dueños y se están dedicando a matar curas... De los Y nos quiere joder vivos y nos estan dando destinos de mierda! Ya ve* -havia recordat- *¡A usted le han enviado a Mallorca y a mí a Canarias!*

- Donc ara ens les pagaran totes juntes! -va murmurar amb ràbia el general posant-se dret i, després d'arreglar-se com calia, va sortir de l'habitació.

Eren les sis del matí. Ja no tenia forces per esperar més temps. En sortir de l'habitació trobà

els soldats de la seva escorta personal que, sense que ell s'hagués adonat, li havien guardat les espatlles. Els ho agrai amb un bon dia. En sortir del pavelló notà que els soldats que patrullaven el pati estaven més desperts que de costum, i ho va entendre en recordar que pocs d'aquell joves coneixien en quin ban haurien de lluitar. Molts d'ells estaven aquarterats des de feia vint-i quatre hores sense que se'ls haguessin donat notícies del que estava succeint devers Madrid y el nord d'Àfrica. El general no els volia dir la veritat fins el darrer moment perquè aquesta ignorància era una forma de tenir-los controlats. Volia que ell mateixos veiessin el que havia de succeir i sabessin el nom de la gent poderosa que estava a punt d'arribar i fer-li costat en l'aixecament. Ho havien pactat entre ells dos mesos abans. Qui no es presentés a diana seria afusellat. Però no sabia com reaccionarien en el darrer moment els qui no pensaven com ells, els qui fossin uns rojos i s'adonessin que s'havien de defensar. No era un bruix. Els gestos dels soldats el miraven pregons però ell no els podia desvetllar el que succeiria. Aquells homes només coneixerien les seves ordres quan la seva gent de confiança hagués arribat al quarter i els seus oficials els haguessin advertit del que els podria passar si no obeïen les noves autoritats. I només ell sabia com es repartirien aquests llocs de poder, i què faria cadascú. Però hi havia el problema de Catalunya. Necessitava parlar amb el general Burriel sense que Antonio Espina ho sabés. Havia arribat l'hora.

Caminà cap on l'oficial de dia controlava la guàrdia de portes. Era estranya aquella visita. Mentre avançava, evitava que les mirades dels soldats i la seva es trobessin. En arribar a l'entrada principal de Comandància, el capità Fortuny, l'oficial de portes, va sortir del petit despatx on quan tenia guàrdia passava les nits i ordenava als soldats. Corregué cap a ell i, en trobar-se dues passes davant seu es quadrà.

- Sin novedad en la guardia, mi general! -l'informà.

Goded va somriure. Ell mateix li havia atorgat aquella guàrdia.

- Vingui amb mi i em defensi! -li manà.

- A les ordres! -l'obeí l'altre, posant la mà damunt la culata de la pistola.

I el general avançà cap a aquella habitació d'un lateral del pati on hi havia el centre de comunicacions. Hi entrà. Un altre oficial i dos operadors de radio es posaren drets i es quadraren per saludar-lo.

- Descansin -ordenà el general a aquell tinent sabent que a darrera seu hi tenia el capità Fortuny-. Tinent -li manà a l'oficial de comunicacions- vull que em posi en contacte amb el general Burriel, de cavalleria de Catalunya.

Però l'oficial no es bellugà.

- Li record, general -li digué finalment aquell home-, que no podem fer el que el ens està manant perquè el Ministeri de Defensa -es va explicar girant-se cap a una ordre ministerial que penjava lacònic a la paret- ens ha prohibit posar-nos en contacte amb cap altra regió militar sense que abans haguem obtingut el permís del governador civil, senyor Espina.

Goded no s'alarmà per aquelles paraules que li sonaven a rebel·lió sinó que caminà cap aquell home i, quan va estar al seu costat, es tragué la pistola i li posà en enmig del front.

- És que ets un puta esquerrenós de merda, tinent? -li va demanar en Goded, notant que els altres dos soldats presents es posaven pàl·lids i no sabien com reaccionar-. És el moment de definir-se! -els va exigir mirant-los a tots-. Ha arribat el moment de dir qui som cada un de nosaltres! -afegí amb la cínica seguretat del qui té una arma a les mans i sap que l'altre no el podrà contradir sense haver de morir-. Ets un roig? -li tornà a preguntar al tinent.

- No, general...

- Aleshores no moris pels d'esquerres i posa'm en contacte amb el general Burriel abans que et deixi sec aquí mateix! -li va tornar a manar.

Els altres dos soldats es miraren indecisos. El seu deure era defensar al seu oficial. Dubtaren. I el capità Fortuny aprofità l'instant per treure's l'arma i aixecar-la.

- Poseu-vos al costat del guanyador -els va aconsellar amenaçador però amb el canó mirant a l'aire-. I vostè tinent, obeeixi al general si no vol ser el primer roig en morir -el va incitar en Fortuny

sabent cert que el general Goded no dubtaria en fer volar el cervell del tinent.

Però l'oficial i els dos soldats de comunicacions encara varen estar uns segons tractant de decidir què farien, fins que un dels soldats es va pixar dins els calçons i el general carregà aquella arma que es mantenia ferma a les seves mans. Els ulls li lluien d'una forma estranya. Se li estava esgotant la paciència.

- D'acord -acceptà el tinent-. Soldat -li manà al qui no estava pixat- cerca la comunicació amb el general Burriel.

Aquell home no es va fer pregar i va agafar el telèfon per marcar-hi el número que se li havia demanat.

- Tots tres sereu ascendits -els va premiar el general Goded-. Ara surtiu d'aquí i espereu a fora un moment -els manà mentre, confiat, mentre es ficava l'arma a la pistolera-. I tu -va manar somrient- ves-te'n a canviar els calçons... Tots hem tingut por qualche vegada -va acceptar recordant un infant que s'havia pixat davant el seu pare.

Els altres sortiren acompanyats pel capità Fortuny. I durant quatre minuts deixaren tot sol al general Goded. Quan aquest tornà a obrir la porta de comunicacions, pareixia un altre home perquè estava més somrient que un abril. El general Burriel li havia dit que a Catalunya no hi havia problemes i que només s'havia hagut de discutir amb el director de l'emissora de ràdio que ells havien acordat emprar per envair-se la contrasenya. Els soldats i el seu tinent tornaren a entrar i es posaren en els seus llocs. El general Goded entrà darrera ells amb la pistola a la mà dreta.

- M'havia oblidat de dir-vos-ho -es com a retragué-, però des d'aquest -els ordenà el general- vos oblidareu del governador civil i no vull que sàpiga res de la meva trucada -els manà-. Està entès? -els demanà.

- Sí... -balbucejà el tinent de comunicacions.

- El pobre Espina hauria d'haver continuat escrivint llibres a Madrid -opinà el general volent-se fer el graciós-. Des d'ara només jo llegiré els missatges que vos arribin, i no deixareu que

ningú n'enviï cap missatge sense el meu consentiment. Està clar?

- Sí -afirmà l'oficial.

- Vos hi jugueu la vida en l'obediència! -els recordà en Goded-. Ah! -va afegir- i vull que ara mateix doneu línia telefònica directa al meu despatx.

- A les ordres! -obeí el tinent.

Després ell i el soldat tornaren als seus llocs.

- A vostè capità Fortuny -li estava manant el general a l'oficial de guàrdia-, li ordeno que en nom meu sigui enviat un missatge a tots els oficials de guàrdia dels quarters de Mallorca on hi haurà escrites les següents paraules “Santiago y España”... Qui les hagi d'entendre les entendre, com vostè mateix. Des d'aquest moment -continuà ordenant- cap home no surtirà ni entrarà de capitania general sense el meu permís, tret dels que estan inscrit en aquesta llista -concretà mentre es treia un fol de la gran butxaca dels calçons i la posà en mans del capità.

- A aquests homes se'ls deixarà entrar sense problemes -manà.

El capità Fortuny li pegà una ullada i tot d'una s'adonà que hi havia alguns dels membres de les famílies més importants i influents de l'illa: Cotoner, Dameto, España, Sentmenat, Oleza, Orlandis, Puigdorfilà, Zaforteza... No va poder evitar un somriure satisfet.

- Per últim -ordenà- vull que ara mateix faci trucar a generala i que tota la tropa i els seus oficials formin en el pati -manà-. Després ordenarà als caps que pugin a parlar amb mi en el meu despatx. Es pot retirar!

El capità Fortuny anà a acomplir les ordres mentre el general Manuel Goded pujava les escales que el portaven a les seves dependències. S'adonà que estava emocionat en sentir-se l'actor principal d'una situació extrema. Quan entrava en el despatx oí el truc de la corneta cridant a generala. Sabia que amb menys de quatre minuts tots els soldats, suboficials, oficials i caps, estarien vestits i formant en el pati d'armes.

El despatx del general estava presidit per una fotografia de Primo de Rivera que ni en

Franco ni ell no havien permès que fos despenjada de la paret. Al cap de pocs minuts oí els sorolls de les botes dels caps: comandants, tinents coronels i coronels, apropant-se al seu despatx i entrant. Alguns d'ells ho feien somrients, però d'altres estaven seriosos. Tots, en solenci, es quadraven davant el comandant militar i, a una senya d'aquest, prenien seient.

- Cavallers -els anuncià l'amfitrió havent quedat dret davant la seva taula-, ja sé que molts de vosaltres esteu amb mi en aquest moment de salvar Espanya. Però tinc alguns dubtes -va afegir en el moment en què es treia la pistola i la deixava mirant a terra, gronxant-se a la seva mà dreta, al costat del cos-, però ha arribat el moment de dir-vos que nosaltres estem amb el general Mola, amb Queipo de Llano, amb Varela i amb en Franco, i que aquest matí declararé l'estat de guerra. ¡Viva España! -va cridar.

- ¡Viva! -respongueren aquells homes.

Però alguns d'ells ho havien fet amb poca convicció o com si haguessin quedat despistats malgrat haguessin imitat als altres.

- Algú no està d'acord amb mi? -va demanar el general.

Els caps es miraren entre ells. Es coneixien. Entre ells n'hi havia d'esquerres i de dretes. Però els primers varen notar que la mà del general apretava l'arma i recordaren que Goded no dubtaria en rebenmtar-los el cervell amb una bala.

- Ja sé -volgué apaivagar el general- que alguns de vosaltres sou... demòcrates, però si esteu amb mi -els va oferir sense mirar ningú en concret- no seré jo qui vos acusi ni condemni.

- Estic a les seves ordres! -va afirmar un dels presents, i després tot els altres caps l'hagueren d'imitar per a no perdre-hi la vida.

Finalment el general Goded els va repartir els sobres que contenien les ordres per a cada un dels caps. Ells havia posat tota la seva confiança en els coronels Emilio Ramos, Díaz de Freijó, i amb el tinent coronel García Ruiz. Per això els donà les tasques més delicades. En haver entregat el darrer sobre regressà darrera la taula.

- Quan siguin les set i mitja del matí -va informar el general- , el capità Fortuny, acompanyat per un piquet d'infanteria, anirà a penjar el ban en el que anunciaré que declaro l'estat de guerra a les Illes Balears i que assumeixo tots els poders civils. Sé que la majoria de vostès -va afegir somrient- esteu d'acord amb mi... però si algú no em vol obeir -va afegir amb un gest tan amable que feia por, - és el moment de parlar clar.

Però els caps militars callaren. No oblidaven que en cas de guerra la desobediència era entesa com a rebel·lió i castigada amb l'afusellament. Tots ells coneixien la història del general Goded. Algun d'aquells militars no estava d'acord amb el cop d'estat, però es varen veure obligats a callar i obeir,

- Els mano, cavallers -continuà dient el general- que a partir d'aquest moment faceu afusellar els oficials que no estiguin amb nosaltres.

- Però... -es volgué oposar un coronel.

- Joan -li digué el general, tallant-lo-. Estàs amb mi o estàs en contra?

A l'altre els ulls li espurnejaren. El general Goded encara no s'havia amagat la pistola. El coronel veié el perill.

- Sí... -li mentí el cap-, però...

- Aleshores no et compliquis la vida! -li ordenà Goded-. Només si escarmentem als qui ara se'ns vulguin oposar -volgué justificar- evitarem que molts altres es posin massa valents i haguem de fer una matança.

- D'a... d'acord -acceptà el coronel Joan Mesquida.

- Per cert -els continuà informant el general recordant la llista que havia entregat al capità Fortuny- que estic segur que ja s'han presentat els voluntaris que ens ajudaran a imposar al llei en una Espanya perduda. Vull que els deixeu fer el que vulguin i no els destorbeu per a res.

- Ho farem com ens mana! -acceptà un d'aquells homes.

- Doncs aquesta reunió s'ha acabat, cavallers -anuncià el general Goded.

Els caps de capitania es posaren drets i, després de quadrar-se, sortiren llegint les ordres escrites dins els sobres. Alguns les comentaven entre ells, però d'altres encara les tenien ficades dins les butxaques i només podien tacotar els ulls plens de vergonya per la seva covardia. El general sabia que alguns dels homes que acabaven de sortir podien ser un perill per a ell i la seva causa, i per això havia manat que fossin vigilats fins que haguessin demostrat a quin ban volien servir. Al cap de pocs minuts algú trucà a la porta.

Era un soldat. Entrà i li donà un missatge. Goded es va tranquil·litzar en saber que els seus soldats, juntament amb falangistes i civils als qui havien armat, ja començaven a ocupar l'exterior dels edificis claus de Palma: la Diputació, el Govern Civil, l'Ajuntament, Correus i Telèfònica, la Casa del Poble, les estacions, les fàbriques de gas i electricitat, el ports i aeroport, i Ràdio Mallorca. Només eren les set i quart del matí d'un diumenge que seria assolellat i que a molts se'ls faria llarg.

- Vull que facis pujar al capità Fortuny -li manà al soldat-. De pressa!

Aquell home sortí, però al cap d'un moment trucaren a la porta. Donà permís per entrar. Qui ho va fer va ser el coronel Garcia Ruiz, un dels seus caps de més confiança i un militar tan ambiciós com ell- li recordo que els homes que necessitem per fer algunes coses molt... desagradables... encara estan empresonats en el castell de Sant Carles.

- Gràcies, Coronel! -va agrair-. I una altra cosa -va afegir abans que sortís-... he decidit que seràs el nou Governador Civil i ocuparàs el càrrec d'Antonio Espina.

- Gràcies. A les seves ordres! Arriba España! -cridà el coronel,

- Arriba! -respongué Goded mentre l'altre sortia.

Després el general recordà que a la presó del castell de Sant Carles, al costat de Porto Pi, de Palma, hi estaven tancats aquells vint-i-nou oficials que eren dels seus, feixistes. Durant els anys anteriors havien estat destinats al quarter d'Alcala, a Madrid, fins que, quan el govern d'esquerrres havia assumit el poder, s'havien atrevit a dir que no estaven d'acord amb la democràcia i havien estat acusats de causar desordres públics i incitar a la rebel·lió i el govern d'Azaña els havia detingut

i fets tancar a la presó. Una injustícia, pensà Goded. Però, gràcies a Déu aquells oficials en només arribar a la presó de Sant Carles s'havien pogut posar en contacte amb els falangistes i els havien fet saber que, si hi havia un aixecament, ells estarien disposats a fer les feines més brutes sense fer cap pregunta ni esperar cap recompensa que no fos la de recuperar els seus galons. El general pensà que eren uns bons soldats. Ara ell els necessitaria, perquè el general no havia oblidat la debilitat de molts cors humans, ni que Palma era una ciutat molt petita on molta gent es coneixia. Massa i tot pel seu gust. I la seva ment ja havia endevinat que els militars que estaven amb ell en el cop d'estat, essent naturals de la ciutat, podien patir escrúpols a l'hora d'haver d'empresonar a uns homes que fins poques hores abans els devien haver considerat amics seus. Se'ls crearia un problema de consciència. Era un luxe massa gran per a un moment tan delicat com una guerra. Per això havia pensat que si els de la Guàrdia de Circulació no eren capaços d'executar les detencions que tenia pensades, entregaria aquesta missió als irats presoners de sant Carles.

Trucaren. Era el capità Fortuny. El general va anar a la caixa de cabdals i l'obrí. En tragué uns fols.

- Aquí té -li concedí al capità-. Aquí hi ha el ban amb l'estat de Guerra que vull que sigui declarat i exposat davant capitania i en els llocs claus de la ciutat a les set i mitja en punt.

Després recercà dins els calaixos de la taula. El dia abans havia fet saber al seu secretari que no volia que anés a fer feina. No s'havia fiat d'ell. Quan va trobar aquelles notes que ja tenia preparades les tragués. Eren les que aconseguiria que els presoners de Sant Carles fossin alliberats i posats al seu servei.

- També vull que envii a un home de màxima confiança amb aquests dos missatges -li ordenà al cap-. Un és per al cap de la Guàrdia de Circulació, i l'altre pel comandant de la presó del castell de Sant Carles. Però abans que res -li manà el general- que es declari l'estat de guerra!

El capità sortí. El general alenà satisfet. Tot estava rodant aviat i tal i com ho havien previst. Els ciutadans es despertarien amb la notícia de saber que les Illes havien entrat en guerra.

Però, ara que s'adonà que a Mallorca la situació estava iniciada, la ment del general es va sentir atret per Catalunya, perquè un home tan ambiciós com ell no podia deixar passar aquella oportunitat per aconseguir el poder del poderós principat. Sabia que quan el tingués a les seves mans podria optar a qualsevol lloc estatal que es proposés. Feia temps que havia deduït que quan l'hagués obtingut només els generals Mola i Franco li podrien fer un poc d'ombra... Però no podia partir de Mallorca sense haver deixat els caps del fil ben fermats. Una precipitació podia ser l'inici del seu fracàs.

A les vuit del matí es varen obrir les sis cel·les en les que hi estaven empresonats els militars d'Alcalà.

- Por Santiago y España! -els xiscà l'oficial que els anà a posar en llibertat-. Mola i Franco s'han posat a fer net pujant per Àfrica! -els informà.

Però aquells homes només varen poder somriure, perquè l'odi que tenien covat no els permeté esbossar cap altre gest. I és que la ràbia i la rancor són els pitjors enemics de la felicitat humana, perquè poden convertir la pròpia ànima en una mena de solar àrid, estèril i només útil per cavar-hi un cementiri on, a la fi, s'hi arriba a enterrar la pròpia ànima. Però aquells homes no podien descobrir aquesta realitat perquè els ulls humans miren més cap a fora que cap a dintre... O potser no ho volien fer, perquè renunciar a la seva història -ni encara que aquesta hagués estat errada- els hauria portat a suïcidar-se. I és que la vida és tan breu i la carn tan limitada, que no ens permet fer més d'una o dues apostes importants abans d'haver esgotat els daus i el taulell. I aquells homes, en alguns moments de claredat, ja havien descobert que només accedint a la ignorància podrien seguir creguent que ells posseïen la veritat absoluta. Perquè només aquesta mentida els donaria dret a la venjança. Quan sortiren de les cel·les un soldat els entregà roba neta, sabó, botes noves, una fulleta d'afaitar i una camisa blava.

- Renteu-vos i després aneu a la sala d'oficials a esperar les ordres -els manà l'oficial-, crec que ben aviat hi haurà feina per a vosaltres.

Els vint-i-nou ex presoners dels republicans no feren cap comentari. No sabien que en aquell moment el general Goded començava a posar per escrit la llista de dirigents del Front Popular que haurien de ser detinguts aquell mateix matí i emportats a tancar al castell de Bellver: Antonio Espina, Emilio Darder, Alexandre Jaume, Andreu Crespí, Antoni Maria Qués, Ignasi Ferretjans, i molts més...

Va somriure en anotar alguns d'aquells noms. A l'únic que no deixaria que es facés mal seria a Espina perquè aquell governador havia accedit al càrrec el darrer nou de juliol, i amb deu dies ja li havia tocat un cop d'estat. Era una qüestió de mala sort. Agafà el telèfon i trucà la centraleta..

- Sóc el general Goded -es presentà-. Posa'm amb don Lluís Ferrer -ordenà recordant el nom de l'home que des de l'aixecament d'Astúries en el trenta-quatre i durant dos anys havia estat batlle de Palma per imposició del govern de la CEDA.

- Tot va endavant! -li digué satisfet el militar.

- Comptin amb mi -s'oferí el polític-. Jo -va afegir-, aquest matí, ja he repartit moltes de les camises blaves que fan guàrdia per la ciutat.

- Estan armades? -li demanà el general.

- Moltes d'elles sí... -confessà l'ex batlle.

Després el general Goded va callar i permeté que el perllongat silenci parlés per ell.

- No general -es va negar en Ferrer quan ho va entendre-, no vull ser el nou batlle de Palma... Estic cansat d'aguantar rojos i republicans! -va criticar.

- Doncs hi faré Mateu Zaforteza -li cofirmà el militar.

- Em pareix bé -li respongué l'altre abans de penjar.

A les sis i mitja d'aquell matí, el batlle, Emili Darder, incapaç de suportar la tensió i sospitant

el que estava apunt de succeir, havia decidit baixar de son Ferriol i tornar a casa seva. Ho va fer acompanyat pel fidel secretari Diego Rullan que, intuïnt el que succeiria, l'havia anat a cercar amb el seu propi cotxe. Aquella nit passada el batlle només s'havia pogut dormir després d'haver pres dues píndoles de fonodormo. El cas era que l'efecte del somnífer encara li durava i els ulls li lluien com dues torxes enmig d'un rostre apagat. Se sentia fatigat, malament, estrany.

- Comprenc que volgueu baixar a Ciutat -li digué en Diego- però heu de saber que està plena de blaus -el va avisar.

Ell no va respondre. No fugiria dels problemes. Els colpistes no el podien matar. Ell no havia fet mal a ningú. Na Miquela tenia raó. Tothom sabia que si era republicà era degut a un mal rei que s'havia enfrontat al seu poble imposant-li una dictadura, i que si era d'esquerres era perquè no suportava que la gent visqués enclotada dins una misèria cultural i econòmica que ja durava massa segles. Però des que s'havia despertat només hi tenia un corc dins el cor, i era el record de la seva entrevista amb el general Franco. Sospitava que si el general colpista no l'havia oblidada i vencia, li podia portar males conseqüències.

- Miri -li cridà l'atenció en Diego quan arribaren a la carretera de Manacor.

Els veié. Eren falangistes que vigilaven el tràfic sense dissimular les pistoles que mig amagaven sota les camises. Els aturaren.

- Qui sou? -els demanà un dels armats.

- Emili Darder, batlle de Palma.

El dretà se'l mirà un poc sorprès. El reconegué. Allò era una complicació per a ell. No volia tenir problemes amb ningú. A ells només els havien manat que no permetessin el tràfec d'armes ni les reunions de més de tres persones, i que amb la seva presència tractessin que els d'esquerra, en veure'ls, perdessin les ganes d'aixexar-se en armes contra els colpistes. Però res més. Per això va fer senyes a un dels seus homes que, entenent-lo, va mirar dins el maleter del vehicle.

- No hi porten armes -digué.

- Podeu seguir -els atorgà el falangista.

- No seria jo -li demanà el batlle- el qui ho hauria de decidir?

L'altre no li respongué, i el cotxe es ficà dins la ciutat. Aquí i allà hi havia parelles de blaus que vigilaven els carrers fent-se veure.

- Ahir ens vàrem equivocar -comentà el batlle- quan ens vàrem fiar de les paraules del general Goded.

- Encara no hem vist cap soldat -li va mtisar en Diego.

- I tu creus -li demanà n'Emili- que si aquests dretans no sabessin que els militars estan amb ells haguessin sortit a fer-se seva la ciutat?

El secretari no li respongué. La resposta era diàfana. Va circular cap a baix de les avingudes i girà a la dreta per entrar poder en el carrer que el batlle habitava.

- Creus que hauria d'anar a l'ajuntament? -li preguntà a en Diego quan ja arribaven.

- No, senyor. Crec que seria inútil i... perillós, i que serà millor que el deixi aquí, a casa seva -afegí aquell home aturant el cotxe davant una porta-. Què m'ordena don Emili? Desitja que em quedi amb vostè?

El batlle s'ho pensà.

- ... No ho sé, Diego... però veig que les cartes ja estan boca amunt i que les nostres ens han sortit baixes. Trobo que has d'anar a casa teva i estar atent del telèfon per si et necessito o per si saps alguna notícia que em pugui interessar. Per ara -va afegir- només podem estar atents al que pugui passar i resar per tal que la situació es compongui.

Després n'Emili va baixar del vehicle i entrà dins la casa.

Quedà sorprès en veure que hi havia molta gent esperant-lo, massa. La seva dona, el seu germà Bartomeu i la seva cunyada, i en Frances de Sales, l'amic. Tots se'l miraren amb un cert espant en els ulls.

- Has de fugir de Mallorca! -li manà el seu germà gran.

- Encara no... -es negà ell.

- El general Goded acaba de declarar l'estat de guerra a les illes -el va informar en Francesc de Sales.

- Déu meu! -va exclamar l'home que fins aquell moment i malgrat els mals auguris que havia tingut, s'havia negat a perdre l'esperança.

Però allò ja era distint. Ara la perversió s'estava imposant com un immens vel negre que no deixava lloc pel dubte i feia que aquell diumenge naixés tan sinistre com el velatori d'un mort.

Na Miquela encara no havia obert la boca.

- I què em podrien fer si m'agafessin? -va demanar ell un poc abrumat per la situació-.
Tancar-me a la presó?

- Emili -li digué el seu germà major- tu... La teva salut -va rectificar- no suportaria per molt temps la vida en una presó... ni sabem què et faran quan et tingui reclòs...

- Però jo no sóc cap colpista! -es defensà el batlle-. I sabeu que si sóc republicà -afegí- és perquè el rei Alfons XIII no ens va estimar mai! I si sóc d'esquerreres és perquè no suport la misèria dels pobres! -va afegir amb dignitat.

En Bartomeu no pogué discutir aquelles paraules. No tenia arguments. N'Emili no li estava mentint, però en el fons estava espantat perquè ja havia après que la realitat té dues parts: la que nosaltres veiem i la que veuen els altres, i que a vegades, malgrat la realitat només sigui una, les visions es fan des de dos extrems tan llunyans i interessats, que el llenguatge humà és incapaç de connectar-les. I és que les persones posem massa parèntesi al voltant de les nostres idees, fins que ens fem i les fem incomprensibles. Era veritat que n'Emili no hagués matat ni una mosca, però hi havia aquell error.

- Per octubre del trenta-quatre -li recordà el germà- no vares condemnar l'aixecament dels republicans contra el govern legal de dretes!

- Ells ens volien fer tornar a posar en mans dels terratinents, de l'església i dels militars! -va

contestar n'Emili, reaccionant-. Volien tornar al temps dels esclaus i la incultura! Volien tancar el poble en la brutor i la ignorància!

- Però encara que tinguis raó -li cridà el germà-, oblides que la CEDA era el govern votat per la majoria d'Espanyols!

- Però...

- Tots ens creiem tenir raó! -el tallà en Bartomeu-. Per això hi ha la democràcia! I vosaltres, amb la postura que vàreu mantenir -va fer memòria- vareu... justificar la violència dels Asturians i de tots aquells que s'aixecaren en armes... i sense ser-ne conscients donàreu motius als qui ara empren les mateixes armes contra vosaltres.

Callaren. En Bartomeu no volia discutir. Però els dies li havien ensenyat a ser prudent. Encara no feia molts de mesos que, per culpa d'un descuit dels altres, havia arribat a saber que ells, tots els membres del llinatge Darder, eren mal vistos d'ençà que no s'havien posicionat amb els dretes, amb els seus, amb els tradicionalistes. Quna ho havia sabut havia caigut en la temptació d'anar a parlar amb aquella gent que els havia apartat de les seves vides i justificar-los la seva postura política. Però en fer-ho s'havia adonat que el llenguatge humà esdevé mut quan el cor de l'altre es tanca. I era veritat que n'Emili no hagués matat una mosca, però també ho era que, als ulls dels altres, havia acceptat el joc de la violència.

El batlle mirà a en Francesc però el seu amic tampoc no el va voler defensar de les paraules del seu germà. Llavors el batlle no sabé que podia dir, però s'adonà que les forces abandonaven aquell cos seus que mai no havia respot a les expectatives de la seva ànima. S'assegué. El telèfon sonà amb estridència. El va anar a agafar na Miquela Rovira.

- Digui...-respongué. Després escoltà uns instants. Penjà i mirà al seu home-. Els militars estan ocupant la ciutat i han entrat a l'ajuntament -informà.

- T'hem d'amagar! -digué en Francesc.

- Per què?

- Perquè no sabem què faran amb els presoners -li respongué en Bartomeu-. Al menys -li digué- vina a casa meva i podràs estar amb la nostra mare.

Aquelles paraules el varen convèncer. Tornà a sonar el telèfon. Aquesta vegada l'agafà en Francesc de Sales.

- Sóc el capità Mateu i truco de part del general Goded per manar que el senyor Emili Darder, batlle de Palma, es presenti ara mateix a l'ajuntament a abdicar del seu càrrec.

- Ara vindrà.

Els presents havien oït tota la conversació.

- Anem a casa meva i allà pensarem què et convé fer -li va proposar el germà.

El rostre de n'Emili havia empal·ludit. S'acabava d'adonar que els homes som tan bèsties que les nostres pitjors sospites poden ser les més encertades. Però abans de sortir de casa va anar a l'habitació de n'Emília, la seva filla. Hi entrà. Ella encara dormia plàcidament. La besà a la galta i inspirà la dolça olor de la pell de la filla. L'emocionava aquella aroma perquè li feia pensar i creure que per damunt de la mort i el dolor hi triomfarien la bondat i la vida. Va somriure. Se sentí ple. Aquella nina era el millor fruit de la seva vida. La mà de'n Francesc l'estirà.

- Hem de partir abans que et vinguin a cercar -li murmurà l'amic.

Sortí. Ell i na Miquela es besaren als llavis. Tenien la veu tallada per l'emoció. Ell no sabia com es podia disculpar d'aquell embull en el que ell havia ficat la seva muller i la filla. El seu germà decidí que na Miquela es quedaria amb la seva muller i n'Emília, i sortiren.

- No podem badar! -ordenà en Bartomeu.

Quan n'Emili entra en el cotxe i es va asseure, va sentir aquell dolor del braç esquerre. Va ser com una rampellada rabiosa que li envoltà el cor i per un moment el deixà sense alè i només amb un dolor enmig del pit. Ell va endevinar de què es tractava però no va voler dir res. Ja tenien prou preocupacions.

- Jo -li va oferir encara el seu germà sense haver notat el gest de dolor d'Emili- et podria

aconseguir un veler que...

- Jo -el tallà Emili- només em vaig ficar en política per lluitar contra les pestes del cos i per defensar la nostra cultura! -li respongué-. No he cregut mai en les armes i no fugiré d'elles! -va exclamar sentint que el dolor del braç augmentava.

- Ho sé -li respongué el germà-, però crec que oblidares les altres malalties, les que fan dels homes la pitjor de les pestes.

- Doncs també lluitaré contra elles -assegurà n'Emili.

- No són portables al laboratori -li recordà el germà,

El dolor es va fer més intens, i l'ofegor també. Arribaren a casa del germà just en el moment en què Emili Darder es desmaiava cap a un costat del seient i només s'adonava que el seu cos havia esdevingut una mena de drap. El cotxe s'havia aturat.

- Que tens? -li demanà en Bartomeu sense obtenir cap resposta.

- El portem a l'hospital? -va demanar en Francesc de Sales, més pàl·lid que un mort.

- No -li respongué en Bartomeu mentre prenia els polzes del germà i s'adonava que l'angina de pit no havia estat mortal-, entrem-lo a casa.

El batlle estava inconscient. La mare d'Emili es posà a plorar quan veié que entraven al seu fill en braços i el portaven a una habitació mentre el seu germà Bartomeu li llevava la corbata. Durant aquell lapsus de temps, el malalt va somniar que el seu somni es feia cert i que la societat mallorquina esdevenia com la d'aquella Europa per la que ell havia viatjat per poder estudiar les pestes i cercar la forma de combatre-les. I es va veure a ell mateix predicant.

- Cultura, cultura i cultura -repetia-. Cultura, cultura i cultura -va balbucejar fins que el soroll del telèfon el deixondí.

Llavors tornà a la dura realitat, a una Mallorca i a una Espanya que altre cop es tancaven al món i al progrés i esdevenien una part més d'aquella Àfrica esclavitzada i manada pels senyors de la fam i de la guerra; per senyor que eren adorats per aquells éssers servils que per tot arreu fan

possible la injustícia en el seu estat més groller. Obrí els ulls. Veíé la seva mare, mirant-lo amb llàstima. Li va doldre aquell gest. El seu germà metge i en Francesc de Sales se'l miraven tractant de somriure. Però ell, dins el rostre de'n Bartomeu hi va descobrir aquella lluïssor que només hi surava quan l'altre li volia amagar qualche secret important.

- Què passa? -li preguntà el malalt.

- Que has tingut una angina de pit i...

- No et demano per mi -el va tallar n'Emili-. Tu i jo ja sabem el que em passa... estava parlant del que et preocupa i no dius...

- És que na Miquela ens acaba de trucar i ens ha dit que una parella de guàrdies de Circulació ha anat a casa teva a cercar-te i que ella els ha hagut de dir que ets aquí... Així que és possible que vinguin a cercar-te ara mateix... Jo ja he avisat al doctor Sureda i Blanes perquè vingui a veure com estàs, i entre ell i jo intentarem convèncer els guàrdies per tal de que et deixin estar en el llit fins que estiguis un poc millor.

El malalt no va fer cap comentari Ja s'havia adonat que quan movia qualsevol múscul, el centre del pit li dolia. La seva vida depenia dels altres.

Trucaren a la porta. Eren trucades seques, enrabetades. Algú obrí i al cap de pocs moments dos guàrdies entraren a l'habitació.

- Emili Darder? -demanà un d'ells fent-se endins de la casa-. Venim a portar-lo a la presó del Castell de Bellver -anuncià mentre arribava a l'habitació i hi entrava amb insolència però negant-se a mirar al ulls del batlle.

- Joan -li digué don Emili-. Ets tu...

El guàrdia no sabé cap a on mirar quan s'adonà que el malalt l'havia reconegut.

- Jo només puc obeir als qui manen -va xiuxiuejar a la fi, avergonyit.

- De qui em parles? -li demà l'enllitat-. Jo sóc el teu batlle! És que no recordes -li demanà- quan em vares acompanyar a inspeccionar la neteja de les tendes del mercat i, tu mateix, obeint-me,

en tancares més d'una? No recordes les rates que sortien d'enmig de la carn en venda? Quin mal et pareix que vos he fet?

- Cap, però...

- Jo només vos he volgut salvar de les pestes que fan més mal i que vos converteixen en uns miserables que viuen sotmesos a la pobresa -va cridar el pacient-... Jo només vos he volgut defensar del rei Alfons... de la incultura... de la sífilis, d'aquesta brutor del cos que mai no vos ha preocupat i vos mata...

- M'han ordenat que el porti al castell -reincidí aquell guàrdia.

- Si porteu aquest home a Bellver morirà abans que arribi la nit -assegurà el doctor Sureda i Blanes, entrant-, i vosaltres dos en tindreu la culpa! -va voler amenaçar.

- I què voleu que facem? -li va demanar el guàrdia que fins aquell moment havia estat callat.

- Que el porteu a l'hospital provincial -li va respondre el metge Sureda-. No arribarà amb vida al castell!

Els guàrdies varen dubtar, i altre cop el silenci es va apoderar dels presents. Don Emili havia tornat a perdre el coneixament. Semblava mort. Sota els seus ulls hi havia dues llunes de color morat, del color del dol.

- Anem -manà en Joan, el guàrdia.

Abans que aquells homes haguessin sortit, el doctor Sureda ja s'havia posat a auscultar el cor del pacient. Mentrestant en Bartomeu s'adonava que n'Emili havia estat un ingenu en pensar-se que els enemics polítics amb els qui s'havia enfrontat per aconseguir el poder de la batllia, li perdonarien que se'ls hagués oposat malgrat ho hagués fet per ajudar al poble.

- Què faries amb ell? -li demanà en Bartomeu al doctor Sureda, mirant al malalt.

- El deixaria descansar i esperaria a veure com reacciona... però no crec que els falangistes deixin tranquil al teu germà -va opinar en recordar que havia vist molt homes que, vigilats pels falangistes i els voluntaris sorgits de la CEDA, eren emportats a la presó dels caputxins.

Aquell migdia el pacient només es despertà per beure un poc de brou.

A capitania general, Goded, en veure que Mallorca estava sota el seu control, s'havia centrat amb Catalunya i havia enviat un telegrama a la basse de Pollença per tal que li enviessin un hidroavió a la badia de Palma. Havia decidit partir després d'haver rebut un telegrama de Franco dient-li que fos dur amb l'enemic i no perdés el temps amb els vençuts ni es fiés de Burriel. Era la seva oportunitat. Aquell mateix matí volaria cap a Barcelona. A més, es fiava de Díaz de Freijó, el coronel al qual li deixaria el comandament militar de l'illa. Era un home quasi tan dur com ell, i convençut de la seva causa. Sabria manejar als falangistes. I altre cop es va reunir amb els seus caps militars i els va fer saber la seva decisió. Després signa el nomenament del nou batlle i es veié amb el cap de la policia de Circulació, l'encarregada de les primeres detencions. Sospitava que hauria tingut problemes.

- Com ha anat la missió? -li demanà-. Heu tancat Emili Darder?

- No, aquest matí el batlle ha tingut una angina de pit -l'informà-... Està molt malament, general, i si els meus homes l'haguessin mogut del llit hagués pogut morir.

Al general Goded un sol instant li havia estat prou per recordar la presència dels oficials d'Alcalà. Havia arribat el moment d'emprar-los, i al cap de pocs minuts aquells homes tenien les ordres clares. Havien d'arrestar un malalt. Després, amb totes les feines enllestides, manà al coronel jutge Fernández de Tamarit que es es presentés davant ell i es cuidés personalment de que Emili Darder seria processat amb duresa.

- No olvide que es un puto catalanista -li indicà el general Goded, coneguent l'odi que Tamarit sentia contra els catalans.

Quan s'acomiadaren, un hidroavió havia ameritzat a la badia de Ciutat.

Emili Darder a penes podia estar conscient un parell de minuts seguits, però no el molestava

aquell fet, perquè quan dormia somniava aquell temps de quan, estant de vacances a Deià, havia conegut la que seria la seva muller, na Miquela. Totd'una s'havien entès. Hi ha amors que neixen, com déu mateix, molt abans que la vida. Potser que el màgic enteniment hagués estat degut a aquells ulls d'ella que, en només mirar-lo, l'havien omplert d'una pau immensa que ell, enfrontat com estava a les malalties i a la feblesa del seu cos, havia estat cercant desde sempre. Només els tarongers i els gessamins havien estat testimonis del seu amor.

- La teva cara i el teu cos -li havia murmurat ell una tarda- em conviden a viure fins més allà d'on els meus ulls poden veure... T'estimo -li havia confessat.

Només el dolor del costat el va fer tornar al present de l'habitació i llavors hagué de veure els rostres preocupats dels qui estaven amb ell. També havia arribat la seva muller. Però encara no va voler entendre la llàstima que surava en els seus ulls. Tan sols volgué pensar que els altres havien oblidat que els colpistes no el podien matar perquè ell no havia matat a ningú i perquè eren fidels al govern Espanyol i a un exèrcit que acabaria imposant-se. Els ho hagués dit, però no tingué forces per parlar.

Des d'aleshores els telèfons havien quedat tan muts com l'interior de la casa, fins que devers les quatre de la tarda uns cops irats colpejaren la porta del carrer. En Bartomeu es demanà si havia d'anar a obrir, però ja no tingué temps de fer-ho perquè els arribà el soroll de la porta estavellant-se sota les potades dels visitants. Aleshores, seguit pel doctor Sureda, anà a sortir al pas del qui hagués entrat d'aquella manera. I es topà de front amb sis homes amb les boines negres dels legionaris.

- ¿Dónde coño esconden a Emilio Darder? -li demanà el tinent que manava aquell escamot mentre ell i els altres es feien endins.

- ¡Están ustedes en mi casa! -els cridà Bartomeu Darder.

- ¡Aquí está el alcaidillo! -confirmà un d'aquells homes en veure el rostre esblanqueït d'Emili mig amagat sota el llençol blanc.

Anaren cap a ell, però el malalt quedà molt quiet dins el llit.

- Si no viene usted mataremos a su señora -el va avisar un dels visitants girant-se cap a Miquela Rovira.

Llavors Emili Darder, així com va poder, es va aixecar del llit i, ajudat pels altres, es va vestir.

- ¿Dónde lo llevaréis? -volgué saber el doctor Sureda.

- Yo lo llevaría al cementerio -li respongué el tinent Lizasoain- però se nos ha ordenado llevarlo al hospital provincial.

Emili, recolzat en el seu germà, va avançar cap a la porta. No volia allargar el mal moment dels seus ni volia fer més llàstima. En ser a fora el ficaren dins un cotxe militar i partiren. En Bartomeu alenà a fons.

- Al menys hem aconseguit que no el portin a Bellver -es va mig alegrar.

El jutge Fernández de Tamarit se sentí bé quan sabé que l'ex batlle ja estava vigilat per la seva gent. Ja no fugiria del que li hagués de succeir.

III

CASTELL DE BELLVER, DIUMENGE

4 D'OCTUBRE DEL TRENTA-SIS

Després d'agafar les tres patates que serien el seu dinar, s'obligà a menjar-se'n una abans que el cos li defallís. Lluny d'ella i veié Alexandre Jaume, el qui havia estat diputat socialista. Des que havien coincidit a la presó, evitaven conversar perquè quan ho feien sempre acabaven tristos. Així que, doblegat sota el pes d'una edat invisible, va caminar lent cercant aquell racó que cada dia anava a ocupar i on, quan s'hagués assegut a terra clouria els ulls i pegaria una becada que ell empraria per somniar. I en mirar, amb els ulls clucs, cap a l'escala que baixava i sortia del castell, es va imaginar que el deixaven en llibertat. I també sortí. L'embat de la tarda, després d'acariciar les branques cimeres del bosc i d'haver-se colat entre les soques dels arbres, era capaç de murmurar qualsevol cant que hom es pogués imaginar. Tot depenia de les oïdes que l'escoltessin, i aquella experiència li havia demostrat que la voluntat és la mare de la màgia o la perversió que l'univers ens sap amagar. Per a aquells cors d'aquells que fossin violents, el cant del vent els podia semblar el clam que es llança assedegat de sang just abans de la batalla; però pels qui fossin pacífics podia esdevenir el suggeriment de mil tendreses o un lentíssim cant gregorià. Tot és relatiu a l'univers, tot, malgrat que moltes realitats siguin tan invisibles com aquell oratge que provenia des del mar i entonava contradictòries harmonies. Però, mirat de prop, veia que era possible que aquella rotura interna de la

naturalesa més íntima volgués explicar l'altra esquizofènia que es posava en evidència quan es descobria, envoltat dels arbres, la pell groguenca del poderós castell que s'aixecava enmig del bosc. I l'home s'imaginà aquella fortalesa construïda damunt un enorme talús i que estava foradada per humanes finestres que incitaven a la vida de la llar, però també per amenaçadores espitlleres que evocaven la mort en mans del metall i la ràbia. D'aquest contrast s'evidències només se'n sortia quan es reseguïen les arrodonides formes de la fortalesa que, finalment, es convertien en una penyora quan demostraven que tots els extrems, en haver-se fet més allà de la corba que els treu de la nostra mirada primera, s'arriben a retrobar i es confonen pactant una mena d'ambigüetat infinita. Els vent, la matèria i les obres humanes, són tan paradoxals i enigmàtiques com les persones. Però aquesta veritat només hagués pogut ser descoberta per aquell que hagués tingut la gosadia de ser humil i, en haver travessat aquell pont llevadís que accedia al castell, hagués pujat per l'escala que portava al pati d'armes i s'hagués encarat als ulls dels presoners que l'habitaven. Perquè la intuïció primera no engana al qui juga net, i era evident que l'esguard de molta d'aquella gent es contradeïa amb la misèria de les robes que els cobrien i amb la pestilència dels seus cossos. Els ulls són la pedra basta o pulida que expressa aquesta terra que som les persones. I aquells esguards eren una mena de gran paradoxa que, en només guaitar-la et descobria que ni la vida és la vida ni la mort és la mort, sinó que tot és una vasta aparença amb què el destí, aquest mentider, juga a donar-nos o a robar-nos l'esperança. *I qui condueix la tramoia?*, es demanà, Emili. No es volgué respondre. No volia dubtar de Déu, però la seva ment perdé la llibertat. S'adonava -massa tard- que havia viscut envoltat d'homes que amagaven assassins, i per això feia dies que havia deixat de creure en els seus somrisos dels seus carcellers. Tots li recordaven el del general Manuel Goded, i el del general Franco, i el del batlle Lluís Ferrer... eren gent que creia en Déu, persones que tenien família, homes entre altres homes que, en un instant, s'havien transformat en feres.

- Estaven malalts de l'ànima -es va afirmar abans de menjar-se el darrer bocí de patata que li havia fet de dinar.

Col·locà la màrrega a terra, n'arreglè la metitat al peus de la paret i després s'assequé en l'altra. Finalment desplegà la de terra arrera de la seva esquena i s'hi arrodoní.

- De què m'ha servit estudiar les pestes del cos si he oblidat les de l'ànima? -es va demanar- Elles són les que fan més mal -s'afirmà dolgut.

Clogué els ulls. Les tres patates bullides que s'havia menjat per dinar només li havien fet prendre consciència de la fam que els presos patien. Però les queixes del cos no el molestaven tant com les de l'esperit, com les de l'enyor per la filla i la muller en d'en Francesc de Sales, o aquell haver de veure que n'Alexandre i ell no podien parlar sense que e'ls fes un nu a la gargamella, No hi volia pensar perquè la memòria ja li era poca cosa per continuar vivint, però tampoc no volia sentir pena d'ell mateix. Només havia d'esperar el judici. Aixecà els ulls i veié que els altres presos s'havien assegut en grups i conversaven baixet entre ells, d'altres es passejaven amb les mans dins les butxaques i la mirada buida; i a la fi n'hi havia que es passaven els dies plorant de tanta por com sentien. Ell, Emili Darder, també s'hagués deixat emportar pel plany, però sabia que no tenia dret de fer-ho perquè molts dels homes que l'envoltaven estaven presoners per haver cregut en el seu somni d'una societat capaç de viure amb cultura i llibertat. I ara no els podia decebre dient-los que les seves idees havien estat un error. No ho eren. I així i tot, havia sabut de gent que, essent del seu ban esquerrà, havia renunciat al seu pensament per tal de sobreviure.

- Són morts -sentencià amb pena-... estan més morts que jo...

Però ni a ell i tot no li era senzill renunciar i oblidar aquells beneficis corporals que la vida li hagués concedit si ell hagués renunciat a les seves idees: viatges amb na Miquela i n'Emília, continuar predicant l'amor a la cultura, poder continuar investigant noves epidèmies i la sífilis. Però un home no és res quan no s'és fidel a ell mateix. Així im tot, entenia aquells altres presoners que deixant-se emportar pel cor i l'amor als seus, encara que haguessin cregut en ells, ara, empresonats i mancats d'aquella llibertat que podia justificar la seva lluita, renunciaven al seu somni. Els entenia. No es pot morir sense una causa amb suficient entitat per explicar-la. Però ell no podia renunciar al

que creia. No podia destruir la seva pròpia raó. No es podia suïcidar. Però patia tant com els altres quan sospitava que estaria molts anys empresonat. Aquest mal auguri només s'havia mig trencat el disset d'agost passat, quan els havien arribat notícies de que el capità Bayo i els seus vaixells de guerra i carregats amb tropes republicanes, havien desembarcat a Porto Cristo, a la costa de Manacor, disposats a reconquerir l'illa.

- Podria ser una mentida -havia opinat ell en veure que alguns dels presoners s'arriscaven a encarar-se als carcellers.

- Primer va morir en Goded -els deien- i ara en Bayo vos farà la pell a tots!

I ell mateix havia notat que els feixistes s'havien posat molt nerviosos. Des d'aquells dies del desembarcament de les tropes d'Azaña, els rostres dels seus guardians havien deixat de ser tan insultats com abans, i no se'ls havien observat com qui mira un niu de rates a les que cal exterminar. Ell mateix havia deduït que els homes de Bayo estaven avançant i que per això els blaus tenien por del que els pogués succeir si les tropes republicanes recuperaven l'illa. Les notícies que els arribaven no eren clares, però saberen de les victòries dels rojos a Son Servera i Son Carrió, Durant uns dies entre els presos hi havia tornat a revolar alguna rialla esponerosa, i el seu cor s'havia omplert d'una certa esperança que li confirmava el que ell havia predicat: que n'Azaña no els deixaria tots sols. Però la tarda del quatre de setembre, de cop, havien sabut que les tropes del govern s'havien tornat a embarcar i s'havien envaït dins les ones. Durant dos dies, presos i carcellers havien esperat inquiets per saber si les tropes de Bayo atacarien Ciutat i la conqueririen, però no havia estat així. Madrid els havia abandonat.

- Maleït Bayo! -murmurà Emili com cada tarda-. Maleït Bayo! -va repetir fins cansar-se i sense saber que el president Azaña era el qui, en un error injustificable, havia manat que les seves tropes abandonessin l'illa.

Cinc o sis dies després de que haguessin sabut que la força naval no tornaria a les illes hi havia hagut un gran canvi en les seves relacions amb els qui els falangistes, perquè la tensió s'havia

posat arran de la violència. De cop s'havia prohibit qualsevol correu amb l'exterior i als soldats se'ls havia privat del dret de parlar amb els captius. Però el pitjor de tot havia estat quan un matí, aquells presos que durant els dies del setge del capità Bayo s'havien posat massa valents amb els falangistes, havien estat cridats a formar en el pati, al costat de la cisterna. Eren deu, els homes que no sabien cap a on mirar.

- He pensat -els informà el comandant de la presó- que no estaria bé que vosaltres, que heu demostrat ser els presos més valents de Bellver, perdéssiu el temps estant mans plegades com uns inútils, i he decidit que ens vindreu bé per ajudar-nos a engrandir la cova de la bruixa Joana!

Tots els presents callaren i recordaren la llegenda sobre aquella dona estranya que, pel que es deia, vivia en una cova que estava a prop del castell i a la que, per ordre de les autoritats, era prohibit entrar. Tothom va sospitar el que estava a punt de succeir.

- Està prohibit entrar a la cova de la bruixa! -es volgué defensar un dels qui estaven drets, amenaçats per les armes.

- És que et fan por les bruixes? Creus que n'hi ha? -li demanà el comandant. L'altre no respongué-. Tothom sap que no existeixen les bruixes! -afirmà el militar- i estic segur que si n'hi hagués alguna -va afegir- només vosaltres deu seríeu capaços d'enfrontar-vos-hi tal i com aquests dies passats vos heu enfrontat als meus homes!

- Jo no he fet res ni he dit res que vos pogués molestar! -es defensà un d'aquells acusats.

- És que no saps que els murs tenen orelles? -li havia demanat el comandant-. Tots deu heu estat condemnats a engrandir la cova!

- Però...

- Porteu-los a fer la seva feina! -manà el comandant.

Aquells presos hagueren de sortir a empentes del pati d'armes mentre suplicaven que el comandant del castell els perdonés la vida. A dos d'ells els hagueren d'estirar perquè no tenien força ni per fer una passa i els deixaren rodolar per les escales que sortien de la fortalesa. Després, tots els

captius s'havien estat cap cots fins que, devers les quatre de la tarda, el soroll de trets de fusells els havia explicat qué se n'havia fet dels companys.

- Ja han engrandit la cova de la bruixa Joana -va comentar un dels carcellers amb ironia.

Els presoners havien hagut de callar davant aquella sentència, i ell, com a batlle que havia estat de Ciutat, havia tingut la sensació de que hauria d'haver defensat aquells homes. Ho havia admès: li havia mancat valor per fer-ho. I ara, un mes després d'aquells fet, la consciència encara li retreia aquell silenci seu i el feia sentir culpable.

- A formar! -manà una veu-. Teniu tres minuts per formar!

Els captius es mogueren de pressa. No els convenia fer enfadar als carcellers. A més que sabien que no succeïa cap fatalitat. Però cada dia, a mitja tarda, el comandant de la guarnició del castell ordenava que tots els presoners agafessin la seva flassada i sortissin al pati central. Ningú no havia de quedar dins les sales laterals.

- Quan escolteu el vostre nom no badeu si no voleu quexdar sense sopar! -els va recordar un dels soldats.

Els encarcellats ja se sabien quasi de memòria l'ordre amb el qual s'havien de col·locar per tal de que aquella operació fos ràpida i no hi hagués ferits ni castigats. En aquell moment hi hagué soldats que entraren a les diverses sales que envoltaven el pati d'armes; d'altres homes armats quedaren drets davant les entrades i, els primers anaren passant llista dels captius que, en escoltar els seus noms, havien d'entrar en la sala, aixecar la flassada a l'aire i, quan els soldats haguessin comprovat que no hi amagaven res que els pogués ajudar a fugir o a fer mal, les havien de plegar i després deixar que els registressin sense cap escrúpol.

- ...Emili Darder Cànaves -cridà un dels soldats al cap d'una estona.

Ell, petit i magre, ho tenia bo de fer per escolar-se entre els cossos dels altres. La seva calba, amb quasi tres mesos de presó ja s'havia feta seva la part devantera del cap. Entrà a la sala. Quasi semblava un ancià. Llavors, sense que li haguessin de demanar que ho fe va desplegar la seva

flassada i l'estengué a l'aire davant els soldats. Els polls i les xinxes es bellugaren inquietes.

- Estigues quiet! -li ordenà aquell soldat desarmat que li palpà la roba sense poder dissimular el tremolor de les mans.

En aquell moment el batlle sabé que succeïa quelcom estrany i que ell hauria d'anar alerta als gestos que el jove li pogués fer. Finalment el soldat el mirà als ulls sense poder amagar una certa llàstima que Emili va agrair.

- No em miris tan descarat! -li manà aquell jove pegant-li una galtada-. Ben aviat et jutjaran i et faran la pell, fill d'una puta! Tens els dies comptats, i Alexandre també! -li va xisclar mentre li feia l'ullet i el feia caminar, entre altres presos, cap a un racó del fons de la sala.

Després tornà al costat de la porta.

- L'home al qui has pegat era el batlle de Palma -li comentà l'altre soldat- i no sé per què li has dit que el jutjaran si... .

- Només l'he amenaçat de mort! -li cridà el jove-. I què? És que ets dels seus...? Ets un roig? Et sap greu? Vols que ho anem a parlar amb el comandant?

- No...

I aquell soldat ho va fer tan bé, que l'altre no va ser capaç ni de mirar-lo als ulls. I cridaren un altre pres.

Però Emili Darder estava satisfet de la notícia que el seu germà Bartomeu li havia fet arribar a través del jove que li acabava de pegar la galtada. Aviat el jutjarien, i a Alexandre Jaume també. Era una gran novetat. Però, malgrat saber-la, no va deixar que el seu rostre mostrés la seva satisfacció ni es plantejà anar a parlar amb el company socialista, sinó que, com si s'hagués avergonyit de ser qui era, havia acotat el cap i s'havia manat esperar. S'imaginà que li podien fer caure dos o tres anys de presó; quatre com a màxim, La seva força seria n'Emília.

Sols els insults, les amenaces i la lectura dels noms de la llista trencaven el silenci del castell. Els presos, temorencs, es limitaven a obeir sense queixar-se. Només així escurçaven aquella

mala estona que els feia sentir com si haguessin estat els animals d'una granja. I no s'entenia Emili, perquè sabia que s'hauria d'haver sentit millor pel fet de saber que el jutjarien per un delicte que no havia comès. No es pogué imaginar de què l'acusarien. I aquesta sensació d'absurd li dolia més que la certesa que aniria a la presó si la guerra no es capgirava. El seu problema era que no sabia quant temps suportaria un tancament com el que estava patint. No hi volia pensar. El seu cos era dèbil com el d'un infant, però no es podia desesperar. I estant en aquests pensaments va comprendre que hi ha tardors que són més tardors que les altres, cap al tard que estan abocats a una fosca abismal, hores músties en les que tot es difumina i s'esvaeix fins semblar que res de bo no podrà reeixir de la derrota. Llavors la seva excel·lent memòria li va recordar, trista, alguns poemes de Joan Alcover i els seus llavis en recitaren bocins. *“Jo sóc l'esqueix d'un arbre, esponerós ahir, que als segadors feia ombra a l'hora de la sesta; mes branques una a una va rompre la tempesta, i el llamp fins a la terra ma soca mig-partí. I l'amargor de viure xucla ma rel esclava... jo visc sols per plànyer lo que de mi s'és mort...”*

I aquell home i investigador que havia estat batlle de Ciutat, es posà a plorar en silenci. Però ho va fer amagant el rostre dins el racó on estava, sentint com la desolació li corria per la sang i, perduda l'esperança, li trencava aquells dics d'oblit que durant moltes hores havien suportat les envestides de la memòria onada. Però les belles estrofes, emprant la subtil força amb què les gotes d'aigua saben foradar una roca, havien esbaldregat les pedres amb les que s'havia mantingut separat dels records de la seva muller, de la filla, de la mare, dels amics i dels somnis. Ara tot tornava a la platja del present, i és que cada poema té la seva hora justa per recitar-se, com cada home té el seu instant per alenar. També hi ha tardors que són més tardors que les altres. Ell ho havia descobert perquè exalen una sentor de mort que, de tan forta com és, arriba a tapar els somrients aromes que l'estiu tot just alenat havia deixat volant a l'aire. Era com si, de sobte, l'impuls primigeni de la vida hagués estat derrotat per la dramàtica caducitat dels cossos i els objectes. Però li anà bé el vòmit del plany, el dret al més humà dels laments.

- Ja podeu parlar -els concedí un soldat aconseguint que Emili aixequés els ulls i s'adonés que la sala s'havia omplert de presos que en aquells moments aprofitaven per conversar un poc entre ells i sortir al pati.

- Don Emili -el cridà algú posant una mà a la seva espatlla-... no està bé?

- Sí -respongué mirant al qui durant anys havia estat el seu barber.

- Doncs fa mala cara -va comentar aquell home petit al qui un altre barber dels envoltants de la plaça de Sant Frances, per robar-li els clients, havia acusat d'haver estat un comunista i l'havia fet fet tancar a la presó.

Perquè la guerra també està al servei d'aquestes misèries que són tan secretes com certes. I entre elles hi ha el desig de poder, l'enveja, la revenja personal, l'afany de fer negoci a qualsevol preu. Sembla que les armes, a més de matar la carn, maten aquella humanitat que ens fa ser distints de les bèsties.

- ... el més graciós de tot, don Emili -li havia dit aquell home el dia que s'havien retrobat- és que encara no sé ben bé que és això d'un comunista, perquè el meu pare em tenia avisat que qui té un negoci obert al públic, si no vol perdre els parroquians, ni ha de llegir els diaris ni ha de parlar de política. Però ja veu -s'havia lamentat- la ignorància no m'ha servit per a res i ara no m'ajuda gens a defensar-me dels qui em volen fer mal!

- I a mi de què em serveix ser metge i saber tot el que sé? -li havia preguntat ell per consolar-lo.

- Vostè al menys sap per què l'han portat aquí, don Emili -li havia respost aquell ignorant-... i també sap per què morirà -li havia escapat-. Perdoni, don Emili... -s'havia volgut disculpar- no li volia dir que....

- No m'has molestat -li havia dit ell.

Després no n'havien parlat pus mai més d'aquell tema, perquè els entristia, i també perquè els presoners sabien que entre ells hi havia alguns espies dels blaus que estaven atents a tot el que es

deia i després ho anaven a contar als seus carcellers. Ho havien descobert quan el comandant els havia dit que els murs del castell tenien orelles i els deu presos que durant l'atac de Bayo s'havien posat valents, havien estat emportats a morir a la cova de la Bruixa Joana. Des d'aquell moment havien après a parlar poc i amb esment. I durant molts dies hi havia un grup de presos organitzats per Aldexandre Jaume, que havien dedicat les hores a cercar aquests traïdors, però no els havien descobert, així que només t'en podies posar a cobri.

En Guillem, el dissortat barber, s'havia assegut al seu costat i ambdós observaven en silenci els companys que havien sortit al pati a alenar aire fresc. Llavors Emili es va adonar que en tot aquell dia no havien sentit el soroll d'una sola riallota. Fins i tot els sentinelles que els vigilaven des del primer pis i el terrat, havien estat com a mustis de paraules. Mirà al voltant seu. Els rostres dels presos estaven tan ombrívols com aquell dia de tardor que ja es començava a fer pesat. Hagués semblat haver caigut en follia aquell que, en un escenari tan llòbrec, hagués gosat a dir que, malgrat els ocres i el dol que a tot ho revestien, tornaria a brotar una altra primavera. Perquè cal esperar quelcom de concret i bo per poder somriure o provocar la rialla de l'altre. Però ni els altres presoners ni ell ja no esperaven quasi res de l'existència sinó només poder sobreviure a les hores mentre poguessin i es decidís el seu dest. Emili s'adonava que aquesta limitació a la supervivència era poca cosa per a uns éssers amb ànima o per a ell, un home que podia recordar les feines que havia fet a París i a Madrid on havia habitat uns grans espais de llibertat... fins que havia tornat a l'illa. Aleshores havia entès que aquell mar que els separava d'Europa no només estava fet d'aigües sinó sobretot d'uns cors dèspotes que volien mantenir els illencs en aquella ignorància que ens fa innocents i inconscients, les misèries i els abusos dels altres. Per això s'havia ficat en política, perquè no consentia aquelles animalades. Però aquell joc, en esclatar la guerra, li havia esdevingut un drama personal. I ni ell ni els presoners no sabien si sortiren amb vida d'aquell castell que, enmig d'un bosc, estava envoltat d'armes i homes rabiosos que eren tan reclosos com el mar. Per això l'havia estranyat una mica haver rebut aquella notícia sobre el seu judici. Es demanà quants duros

hauria hagut de pagar el seu germà, perquè feia setmanes que els qui manaven a la presó l'havien desconnectat del món i l'havien deixat sense el privilegi de, ni pagant el favor a preu d'or, poder-se escriure amb la seva muller mentre a altres presos els era consentit cartejar-se. Però ell no s'havia queixat de la seva situació. Hi havia molts odis contra ell. I s'havia adonat que hi havia algun enemic poderós que insistia en fer absoluta la seva solitud. Molt sovint s'havia volgut creure que seria cosa del general Goded però, des que aquest havia mort, no sabia de qui ho podia sospitar. No es veia tan important com per tenir en Franco pendent de la seva existència. Des de mitjan agost els seus carcellers s'havien organitzat millor i estaven aconseguint que als presoners només els arribessin males notícies sobre l'exèrcit republicà i tots els triomfos de les tropes que, des del cop d'estat, es feien anomenar del ban Nacional. Era una ironia. Però els presoners havien vist la manipulació a la que els volien sotmetre i durant unes setmanes havien aconseguit creure que les notícies que els arribaven no eren més que una mentida, però després havien experimentat que la raó humana esdevé dèbil i manipulable quan no disposa de tota la informació que necessita per jutjar i prendre decisions la raó necessita saber per esdevenir lliure.

- Per això ell no volien que jo obrís escoles -va murmurar-, perquè els qui estudiïn podrien deixar al descobert les seves injustícies...

- Què dius? -li preguntà en Guillem...

- Res.

I massa tard havia comprès que l'educació que ell havia volgut que els infants de Palma assolissin, no era vista amb bons ulls per aquells que des de feia segles cometien injustícies amparant-se en la ignorància de la gent. Aleshores el batlle es va adonar que la seva vida podia estar en perill, i es posà més neviós en comprendre que perdrien una guerra en la que, a Mallorca, no se'ls havia donat dret ni a les armes. I de cada dia se li feia més difícil poder somniar que quelcom de bo els esperava més allà d'aquell pinar que ell, essent batlle, havia volgut convertir en lloc de descans pels ciutadans i que per a ell havia esdevingut una cel·la de barrots d'acer o una gàbia. Totes les

guerres amaguen moltes covardies, però sempre deixen al descobert aquella mentida que ens fa creure que la maldat humana té qualche límit; no en té, perquè quan la raó emmalalteix aquests es trenquen i l'ésser humà pot esdevenir el cim de la bestialitat. I hi havia homes que, en silenci, es passaven les hores de la tarda capejant de pura incredulitat davant el que els estava succeint, i amb aquell gest del cap explicaven el seu estat d'ànim. Aleshores ja feia una bona estona que el drac de claror del sol s'havien enfilat per un lateral del pati interior del castell i havia desaparegut, deixant-lo immers en una gran ombra.

- Aviat soparem -comentà algú.

L'afirmació no obtingué resposta, però els dits dels presoners es començaren a cercar els polls i les puces que els corrien per la pell i, en trobar-les, les esclafaven amb les ungles i sota les sabates abans que no els deixessin dormir. També era una forma de matar aquella estona que odiaven perquè els portava el record de quan tornaven dels treballs a casa. Després entre uns i altres s'ajudaren a espuçar-se els cabells permetent-se qualche murmuri que es feia amb el to d'una pregària. Als sis-cents presos se'ls havia fet lent i feixuc haver de transitar dins les buidíssimes hores del dia. I s'havien sentit millor quan, en un moment concret, hi havia hagut els sorolls de petjades i portes, i els guàrdies els havien fet posar en una filera per tal que anessin a agafar els dos moniatos petits i terrosos que els farien de sopar.

Aleshores la fosca ja s'imposava com un gorà despietat, però els captius no els queia malament aquell decaure del món. Només volien que els arribés la fosca. O la mort. No s'ho volien plantejar amb molta certesa. Potser només desitjaven que la memòria els restés tan en blanc com aquella lluna que ja esblanqueïa les pedres i convertia el castell en una mena d'os clavat a la terra i amb la mèdula oberta cap a un cel massa obscur. I si durant el mes d'agost hi havia hagut jorns en els que els presoners havien anat a cercar el sopar parlant entre ells, ara, passada la novetat dels rostres retrobats i de la sorpresa del captiveri, només volien caure en la inconsciència del qui dorm. Les seves ments, esgotades d'estar sense respostes, no tan sols desertaven d'aquell dia bord que els

havia deixat amb els ànims neguitosos i els cors a punt del plany, sinó també d'aquella nit que -ho sabien-, tampoc no els podia portar res de bo. Per això moltes d'aquelles mans tremoloses, en haver agafat els moniatos, s'anaven a amagar entre les ombres sense esperar aquells amics amb els qui fins poques setmanes abans havien mantingut llargues converses. Ara el duríssim mirall de les pedres i les hores absurdes els havien avisat que en aquells diàlegs i com si les seves ments haguessin embogit, només s'havien atrevit recordar el passat o a somniar el futur com si el seu present -a punt de trencar-los per la meitat- no existís. Des que havien sabut aquesta mentida, també havien experimentat que la fugida de la pròpia ànima no els seria possible, i que quan ens sembla haver-la aconseguida només hem caigut en una enganalla que la ens raó sap parar en fer-nos creure que podrem esquivar aquell pànic que ens paralitza l'esperança. Fins i tot aquells presos que durant dies s'havien mostrat més animats que els altres, havien cercat un racó desllunat on poder plorar sense que ningú no els veiés. Les llàgrimes són la penyora contra tots els dolors que indignen els éssers humans. Ell es col·locà darrera Alexandre Jaume.

- Amic -li digué, molt baixet i sense bellugar els llavis-, he sabut que aviat ens jutjaran.

L'altre no es girà. S'havia aprimat. De la seva panxa d'abans no ens restava res, ni tampoc de la seva alegria. Quan Alexandre, en haver collit els moniatos, es girà i Emili li deixà lloc per passar, l'altre el mirà amb un gest d'enyor.

- Gràcies.

Emili agafà i es menjà de pressa els dos moniatos, i aquella nit de tardor, ni tan sols es muntaren els dominós i les fitxes de paper que ells mateixos havien dibuixat.

- Sortiu del pati! -els manà una veu mentre una dotzena de captius s'emportaven les olles a la cuina-. Des d'ara no vull veure ningú -els advertí el soldat des de l'altura on vigilava.

Ningú no se'n queixà com altres vegades. Tothom consentia en callar. I durant una estona només s'escoltaren els comentaris dels presoners que netejaven les olles a la cuina i de l'aigua que corria. Quan ells acabaren la tasca tornaren al pati i llavors els centinelles tancaren les portes de la

cuina i pujaren al terrat del castell. Finalment el silenci es va fer quasi absolut. S'encetava la nit.

Cada presoner havia anat a agafar la seva màrfega i després, com si es tractés d'un hotel amb distintes habitacions, s'havia cercat un indret en el que ajeure's. Les flassades feien olor de suor vella i estaven infestades de polls i puces, però les pells i els naços d'aquells homes ja s'hi havien acostumat, perquè les seves pells encara olien pitjor que aquella roba, i perquè les ferides de la pell els feien insensibles a les picades. Només els dissabtes al matí, després que se'ls netegés amb aigua que tenia sabó fluix i un poc de desinfectant, podien ser conscients de les miserables sentors que s'havien apoderat de les seves pells. Lentament els captius es varen acomodar -és una forma de descriure-ho- per dormir. I ben aviat es varen omplir les sales i aquelles voltes que, obertes en arcades, rodejaven el pati d'armes del castell. Després hi havia qui es menjava el moniato lentament i n'estotjava un bocí pel dia següent, i qui se'ls engolia amb un sol mossec. Hi havia fam. Però tots tenien les ments posades en poder descansar, encara que les seves orelles continuessin estant atentes a qualsevol soroll. El problema era que ni la memòria ni la consciència no han obeït mai la raó, i els presos no aconseguien deixar de pensar que massa sort tindrien si aconseguien quedar tancats dins el castell fins que els arribés el dia del judici. Perquè alguns que havien estat companys de captiveri no havien pogut viure aquell moment de la justícia, sinó que una tarda els falangistes se'ls havien emportat sense haver-los dit ni a on anaven.

- On ens porteu? Què fareu amb nosaltres? -havia demanat els presos, espantats.

- Ja ho veuràs...

I havia fet llàstima veure com els arrossegaven cap a la porta i per les escales i aquells homes havien desaparegut perquè mai no havien regressat als seus pobles ni havien estat internats a cap presó coneguda. Un mal assumpte el dels passejos nocturns. I els homes més esgotats estaven a punt de dormir-se quan el diàleg apagat d'alguns soldats els va avisar que al castell hi devia arribar un cotxe. Els cossos es remogueren a terra. Eren els nervis de saber que la mort podia estar arribant. I alguns dels presoners més joves, incapaços de suportar la tensió de no saber què els succeiria, es

posaren a plorar. Només eren nins que havien jugat a ser homes i cregut en els somnis d'alguns polítics i, alguns d'ells, havien jugat a la violència sense saber que la joventud t'engana quan et promet una vida eterna. Ara, fets homes i sabedors del dolor, reconeixien el seu error quan veien que la violència mai no és un joc, i que la vida pot ser tan breu com un somni. Els altres presos, per no pensar en el que els podia succeir, intentaven centrar el seu cavilar en els records. No es podien aferrar a cap altre deixalla del gran naufragi que estaven patint les seves existències. Qualsevol bocí de la memòria se'ls feia més dolç que haver-se d'enfrontar al destí que, de cop, els estava amenaçant amb només l'arribada del vehicle. Per això els presos pararen tot l'esment als visitants mentre tractaven de creure que aquests només volien parlar amb el comandant de la presó. I els ulls s'obriren quan escoltaren la porta de baix obrint-se i els sorolls de veus donant ordres i el de les dures petjades de soldats que pujaven les escales. Llavors resaren perquè aquell home seguís per amunt i els deixés en pau, però s'obrí la porta d'accés al pati d'armes on estaven, i una ombra es colà fins al centre.

- Que ningú no es mogui d'allà on és. Quiets tots! -els ordenaren cridant els soldats que els vigilaven armats des del pati superior del castell.

- Ai Déu! -es lamentà algú, molt baixet-. Ja hem rebut!

- Sóc el tinent Lizasoain -va cridar una veu clara en castellà, sense saber que Emili Darder tremolava de ràbia contra aquell home que era un dels que, per detenir-lo, havien estavellat la porta de casa del seu germà i havien amenaçat la vida de la seva muller-. Vull que ara mateix es presentin davant mi els següents empresonats: Joan Gomila, natural de Petra, Tomeu Colom, de Sóller, i Guillem Vidal, de Santanyí.

De tot d'una es va fer un silenci tan espès que va semblar que els sis-cents presos havien quedat engolits per la fosca o que, fos com fos, havien abandonat el castell.

- O surten ara mateix o els farem sortir a les males! -va amenaçar aquell tinent que, pel que se sabia, era un dels que oficials feixistes que havia arribat a l'illa procedent de Madrid, un dels,

tristements famosos, *Jinetes de Alcalá*.

- Jo no he fet res! -plorinyà un home sortint d'una de les sales-. No vull anar enlloc! Vull quedar al castell!

- Només et volem portar a la presó de Can Mir! -li respongué el tinent.

- No m'ho crec -discutí el desgraciat... No són hores per traslladar ningú ni per anar a fer-nos cap judici... Ens matareu! -xisclà espantat-. Deixeu-me dormir... per favor! -va suplicar des de la penombra i la pena.

- Si no vos presenteu ara mateix tindràs raó -li respongué el tinent- i vos haurem de matar allà on sou!

Ningú no alenava tan sols, perquè no se sabia si el tinent encara s'emportaria més homes o es conformaria amb aquells. I va ser molt lentament que un presoner es va posar dret. Les cames li tremolaven. Li bavava la boca. Li ploraven els ulls, i després d'ell ho va fer un altre, i ambdós, com morts en vida, varen caminar molts kents cap el centre del pati. Mentre avançaven esquivaven els cossos d'aquells companys presoners que, de sobte, semblaven estar més adormits que mai, però en realitat no tenien coratge per animar als qui partien. Per a ells era com haver d'observar el cadàver que tu seràs. Només els millors amics dels citats els feien un gest amb la mà, però no trobaven paraules pel moment.

- No és just! -cridà un dels qui ja era al costat del pou i del tinent-. Mirà cap a les sales on els companys dormien-. A vosaltres també vos mataran! -amenaçà.

- Calla! -li manà el tinent.

- Per què no ens defensem? -va proposar aquell home-. Som més que ells i...

La galtàda del tinent va fer callar al qui parlava. Després mirà al voltant sense por. Era un home valent. Però els presoners callaren. No volien morir.

- Encara en falta un! -cridà el tinent, enfadat-. Soldat -manà a un dels vigilants que estava darrera seu-, si no surt abans de cinc segons, vull que disparis a les ombres i que els seus companys

morin per ell!

Aquella bèstia d'oficial ja ho havia fet una altra vegada, i dos homes havien mort i un altre havia estat ferit.

- Un -comptà el tinent- dos... tres...

- Has de sortir! -li cridà un pres a un altre.

- No em moure d'on sóc! -es negà una veu tremolosa-. No deixaré que em matin!

- Agafeu-lo! -manà el militar.

I dos soldats, després d'haver deixat les armes a terra al costat de l'oficial, avançaren entre els presos fins que trobaren al qui plorava i el varen arrastrar cap al fatídic clar de lluna que il·luminava el pati i omplia de fosca els cors dels captius. Arrere seu, aquell cos desmaià de pura por, hi deixava el rastre del pixum que li fugia, com una miserable penyora del pànic. Quan varen ser al costat del pou, el tinent va aixecar la cara d'aquell pres que es negava a obrir els ulls i li pegà una galtàda.

- Sigues un home! -li ordenà.

Aleshores dins l'obscuritat hi hagué alguns comentaris d'indignació, i per un moment les armes lluien des d'aquell terrat que, rodó, s'aixecava sis o set metres per damunt el pati i li donava la volta sencera, No hi havia res què fer per defensar als tres homes que el tinent havia anat a cercar. Res. Aquells homes moririen.

- Anem abans que aquest covard es cagui a damunt! -ordenà el tinent.

Sortiren. I altre cop es repetí el renou de les petjades i les veus allunyant-se, i finalment el del vehicle del tinent baixant per la corbada carretera.

Llavors va semblar que la pau tornava al pati d'armes i als cossos de la fosca, però no era axí. No troba la pau qui s'enfronta a la mort. Ni Crist no la trobà. I és que tornar a la terra és un fet massa important malgrat es cregui en un Déu que no es deixa veure. Molts dels qui callaven ja havien après que els somnis només són de fiar quan ja s'han fet veritat. Perquè, què en quedava de

la república i la llibertat? Què se n'havia fet dels partits d'esquerreres? Quin rastre havien deixat les eleccions del passat gener? On eren els homes que havien estat elegits? Havien desaparegut o estaven mesclats entre aquells homes que, si no morien assassinats per les bales, moririen sense haver mort, perquè més de la meitat del castell s'havia convertit en un cementiri d'il·lusions; i què n'és d'un home sense il·lusions? Res; només en queda un ésser que, en veure la seva misèria, esdevé el més miserable de la terra. Només aquella minsa capacitat que encara els incitava a indignar-se, els demostrava que els seus cossos encara estaven vius i no podien evitar girar-se i bufar cansats de tanta injustícia.

- Convindrà que els facem riure abans que tinguem una moguda! -murmurà l'oficial dels que vigilaven-. Emili Darder! -cridà amb força-. Doctor Emili Darder! Senyor Batlle de Palma! És que no hi sou? -preguntà amb ironia-. És que vos heu ficat dins el vostre clavagueram? Sortiu d'allà on sou! -va ordenar.

Una ombra magre i una mica enjupida es mogué. Era evident que al presoner li costava feines poder caminar. Però caminava recte cap al centre del pati. No volia allargar el seu drama. Era conscient de que l'empraven per fer riure als altres presoners i fer-los oblidar que aquells companys que havien partit estaven essent assassinats. Quan hi arribà cotà la mirada.

- Doctor Darder -es mofà la mateixa veu d'abans-, heu fet la vostra feina?

- No...

Ningú no va riure la broma. Ni els soldats.

- És que aquest castell no forma part de la ciutat de la que fóreu batlle?

- Sí...

- I de qui és la culpa de que haguem de cagar dins orinals? -li damenà.

La ment del metge estava a punt d'esclatar contra el maltracte, però no li interessava allargar aquell suplici.

- La culpa és meva -cridà.

- I ja saps què has de fer?

- Sí...

- Doncs ja t'hi pots posar! -li ordenà aquell oficial, però només alguns dels guàrdies li seguiren la rialla. Els presoners feren silenci, però molts d'ells es mogueren i anaren traguent els orinals que compartien cada quatre homes, i els deixaren al voltant del pou. El metge anà a cercar un poal amb aigua i un altre que estava buit, i una granereta. I es posà a buidar i a netejar. Els seus companys el miraven amb llàstima. Algunes vegades Emili havia vomitat, però aquella nit suportà les ganes de fer-ho. No volia donar aquell gust als seus botxins. A més, aquell dia s'havia animat un poc quan el seu germà Bartomeu, pagant el favor d'un dels carcellers, li havia enviat a dir que no estaria molt a iniciar-se el seu judici. Des que ho havia sabut havia alenat a fons perquè moltes de les nits passades s'havia cregut que ell seria un d'aquells presoners que s'emportaven a una altra presó a que la mai no arribaven. Per això era una bona notícia, perquè estava sgeur de que si hi havia judici només el podrien condemnar a la presó. I s'imaginava que la seva família el podria ajudar. Quan el poal d'excrements va estar a la meitat, va fer el gest de voler-lo anar a buidar en aquella vena que s'obria bosc avall.

- Acabà d'omplir-lo! -li manà un soldat.

Ell ho va fer, però després, per poder-lo baixar per les escales es va pensar que els pulmons li sortirien per la boca per culpa del fàstic que sentia i de l'esforç que es veia obligat a fer. Quan era a la meitat de les escales es va marejar i només el record de la seva filla Emília el va ajudar a suportar el mal moment. Quan, al cap de més d'una hora, hagué acabat la tasca, s'adonà que la seva salut ho estava pagant i que si el seu judici no es feia de pressa, podia morir. Va anar al seu racó.

- Com estàs? -li demanà (1)

- Bé -va dir abans de girar-se a l'altre costat. .

Perquè no entenia la bestialitat dels fets que es succeïen al seu voltant. Però no volia perdre l'esperança en la persona humana. No la podia perdre. No volia perdre la fe en les seves idees, en

aquells somnis que havia tingut durant els mesos que havia treballat a París o quan havai viatjat per Europa i s'havia adonat que Mallorca ho tenia tot per a fer en el nivell dels drets dels treballadors, i en el de la llibertat política. L'enfonsament de la Dictadura de Primo de Rivera els havia ajudat a somniar que els seria possible obrir les portes de l'illa i fer-la avançar cap aquella basse social d'Europa que havia havia sabut sortir de les cordes que durant segles les havien tingut fermades a aquella ignorància que fa possible l'abús. Ho odiava. Per això havia manat que es fessin escoles que aconseguissin que la gent fos conscient d'aquelles cordes. Mai no havia pretès que aquesta revolució la podrien fer sense el poble, sense la consciència de la gent, sense que aquesta se sentís formant part d'un col·lectiu que es mereixia el respecte dels qui manaven a l'estat Espanyol.

- El que proposes -li havia dit un cosí seu- ho haurem de pagar els rics.

- I qui vols que ho paugi? -li havia demanat ell-, el qui no té res?

El cosí se l'havia mirat molt seriós.

- Emili -l'havia acusat- tu t'has tornat boig! És que t'interessa pagar? És que vols trencar les normes de tota la vida?

- Sí...

Havia respost ell, deixant que el seu pensament fos lliure per respondre una pregunta tan senzilla i al mateix temps tan compromesa. Des d'aquell dia la seva família havia restat dividida pel pensament. El seu pare no li havia dit res, però s'havien acabat les antigues reunions familiars. Aquell fet li havia confirmat que la veritat té un preu molt alt, però ell s'havia disposat a pagar-lo i havia entrat a formar part d'un grup polític d'esquerres. Després, molta gent havia cregut en ell i, seguint el seu consell, havien signat el Manifest dels Catalans, aquell escrit que confirmava la realitat dels països amb llengua i cultura catalanes. Això, sense oposar-se a ningú, però constatant i defensant la seva existència com els altres tenien dret a defensar l'existència de qualsevol altra cultura del món. Doncs aquell Manifest els havia costat algunes vides i molts empresonaments. Ell en tenia un disgust.

- però després el va treure es fa difícil viure sense saber què en serà de tu. ria aviat.
sokdats que havia arri era distint a el els orinals en el patí. Cada quatre homes com e
rmaés que el - És que el clavagueram que vareu instal·lar a Ciutat no va arribar a aquest castell?

- No...

- No Encara no heu fet que el cl claNo . No li dolia fer el ridícul Els
nervis havien deixondit els ànims i les veus anaren aixecant els tons fins al punt que va semblar que
hi podria haver una revolta.

- No vull sentir ningú! -manà el capità de guàrdia. , i els

somnis s com per a creure que els somnis seran veritat: La maNÀ Vámonos Quan
arribaren al costat del tinent, caminaren amb ell cap a la porta i sortiren. Els qui

havien quedat dins les ombres sabien que mai més no els tornarien a veure ni se'n tornarien a tenir
notícies, dels que `icies, REN AMB - Potser que sigui No te faran mal Prà veritat qyue Però el
aquell presoner es va asseure a terra.

- Em matereu! -digué-. - Llavors o no JO n0o capità V Molts dies, en arribar la
fosca, els Nationals agafaven algún presoner.

Els altres, senzillament. El pati d'armes del castell de Bellver feia pudor d'humanitat, de suor,
d'excrements, degut als sis-cents presoners que dormien, amuntegats, a les sales que l'envoltaven i
sota les corbes Aquells éssers humans eren obligats a viure com les bèsties. Les armes dels soldats
que els vigilavend es de la part alta del claustre, lluien de lluna com petites llunes obscures i
amenaçadores. Alguns presoners, emportats per la febre, somniaven desbarats; d'altres ploraven de
por, i alguns tremolaven d'enyor, però cap d'ells no es permetia fer cap renou perquè els podia costar
la vida. .

- Emili Darder! -cridà un soldat desde la part alta de la fosca. - Senyor Batlle! -xislà un altre.

Senyor . a la part
de dalt el e. aquí on trobaven un lloc i després es tapaven amb les que flassades brutes i plenes de

polls i de puces. màrfegues . homes, , Però el silenci era quasi absolut.

IV

PALMA, DISSABTE

DEL 10 AL 22 D'OCTUBRE DE 1936

El soldat trucà a la porta, entrà, es quadrà i entregà un expedient. Era gruixut.

- Gràcies -li digué el coronel jutge, Ricardo Fernández de Tamarit- es pot retirar.

Esperà que el jove sortís del despatx Després llegí el nom de remitent. Era de Gonzalo Zarranz, l'auditor de guerra de la Comandània Militar. En només fullejar l'expedient va saber de qué es tractava. Llegí els noms que els dividien: Emili Darder, Alexandre Jaume, Antoni Maria Qués i el batlle d'Inca, Antoni Mateu. Dabia què hauria de fer amb ells, però només el primer dels acusats el preocupava. I de sobte no sabé si estava content o no d'haver rebut aquell paperum perquè aquell

judici no seria com els altres. Nervió, va agafar el telèfon i marcà un número.

- Gonzalo -li digué a l'auditor-. M'has de dir el número d'ordre i registre de la Causa que m'has enviat contra Emili Darder.

- I les altres tres?

- No em preocupen tant -respongué-. Obeeix-me! -ordenà.

Esperà un moment.

- És la causa 978, coronel -li respongué l'altre amb una certa tensió-, i m'han fet saber que Ricard Mulet en serà el fiscal.

- És un home fluixet -hi trobà el jutge mentre anotava el número damunt la carpeta corresponent-. I si em crea problemes què farem? -demanà.

Callaren un instant.

- Tothom confia que en la seva experiència i compromís amb els salvadors, coronel De Tamarit -li respongué Zarranz-... Tots pensem que se'n sabrà sortir amb èxit -el va alabar l'altre abans de tornar a caure en un silenci que es perllongà.

Després el coronel sabé que ni Zarranz ni ningú no li concretaria els noms d'aquell *tots* que confiaven en ell. I s'acomiadà de l'auditor després que s'hagués fet massa evident que ni un ni l'altre no tenien ganes de parlar de la causa 978 ni dels fets que l'havien provocada. No es volien encloure els dits amb les paraules. La guerra desconeix la noblesa i sols és fidel a la irracionalitat dels actes que provoca. Els dos militars ja ho havien experimentat i sabien que qualsevol opinió o informació que un d'ells dos s'haguessin atrevit a anunciar hagués pogut ser emprada per l'altre. Hi havia una guerra. Calia anar vius. Les circumstàncies podien canviar. El capità Bayo hagués pogut posar Mallorca en mans dels republicans. Calia callar. El coronel es tragué un Gitanes, se'l posà a la boca i l'encengué. No era un tabac fi però era bo d'aconseguir. Va somriure. Des d'aquell seria vigilat pels espies de les més altes esferes del poder. No podia jugar amb aquell cas. No el podia perdre. Un error el podia deixar sense tot el que era i tenia. Obrí la carpeta on hi havien els documents sobre

Emili Darder i recordà la consigna que el Director del Moviment, el general Mola els havia enviat des del primer moment de l'aixecament en armes: “S'ha de sembrar el terror i donar la sensació de que ja dominem la situació eliminant sense escrúpols tots els qui no pensin com nosaltres”. Després, quan en Franco s'havia proclamat cap de l'Estat, el vint-i-vuit de setembre, havia continuat manant amb la mateixa duresa. Però el coronel no endevinava com s'ho faria per fer cert aquell manament si Rucard Mulet, el fiscal, no l'ajudava. Es va asseure davant l'escriptori on hi deixà els expedients. Pegà una bona calada. Procurava fumar poc i pegar pocs polvos perquè sabia que així els gaudia amb més intensitat. Durant els darrers dos mesos havia estat esperant aquells documents que el batlle de Palma, el tinent Mateu Zaforteza, li acabava d'enviar mitjançant l'auditor Zarranz. En ells hi havia tota la informació que els de l'ajuntament havien aconseguit arreplegar i que l'ajudaria a acusar Emili Darder. Allà hi havia les proves que tindria. Se les hauria d'estudiar. No podia permetre que l'advocat defensor convertís aquell judici en un escàndol públic que pogués despertar les consciències massa confiades de la majoria dels mallorquins. Fullejà l'expedient entre els seus dits que, acostumats a aquell tacte, saberen aturar el paper en la pàgina en la que hi havia una fotografia de l'encausat.

Ho admeté: sempre l'havia molestat haver de suportar aquella mena d'honestetat que vessava de l'esguard obscur i net de l'home que havia estat batlle de Palma. Li mencionaven una mena de retret íntim i, la veritat, no ho entenia, perquè ningú no és perfet. I Emili Darder tampoc no era ni ho seria mai. No ho podia ser. No era Déu. Ni ell tampoc. Però aquell esquerrà havia sabut amagar els vicis i ambicions que dobleguen els cors de tots els homes. Hi ha gent així, gent que no va de putes i que se les dóna de posseir una perfecció que, quan t'hi apropes una mica, només és una aparença. El problema era que a Emili no li havien trobat el xibiu i molta gent ignorant havia cregut en ell.

- Los rojos tendrían cojones de hacerlo santo! -li havia comentat el coronel García Ruiz pocs dies abans, aconseguint que Emílio Ramos, l'home al qui havien anomenat governador civil,

esclatés a riure.

Va somriure. No podia oblidar que aquell batlle havia obert escoles i hospitals, però ho havia fet carregant d'impostots els rics. Una mala cosa. Una ferida. Una injustícia que li havia fet guanyar l'apreci de molta gent. Clogué els ulls. Cada pensament li recordava que haurien d'anar molt alerta amb el que fessin.

- Però ho farem -va exclamar abans d'estreure el fum pel nas-. Acomplirem amb les ordres que el destí ens ha manat. Tot sigui per Espanya -va resoldre trencant a riure-. No es mereix que la manin aquesta tropa de separatistes!

Perquè ells no estaven tan enganyats com la gent. Ells sabien la veritat. Emili Darder no havia estat innocent de cap les desgràcies que havien assaltat el país fins fer-lo gairebé inhabitable. Ell mateix havia comprovat que a l'any trenta-quatre, quan els Asturians i els Catalans s'havien aixecat en armes contra el govern de Dretes que havia estat elegit pels espanyols, ho havia tingut clar a l'hora depositar-se al costat dels avalotats.

- És un puta revolucionari! -va cridar, oblidant que intents de cop d'estat en els que havien estat implicats ell mateix i els principals responsables; amb Primo de Rivera, amb el general Sanjurjo. Cap d'ells no era innocent. Però els cecs es creuen que tot és fosc. I ni un membre del ban Nacinal s'havia tret del cap que aquell home petit i malatís, havia tingut la barra de dimitir del seu lloc a l'ajuntament per tal de demostrar la seva fidelitat als rebels d'Astúries i Catalunya. Ara no li perdonaven aquell coratge que havia tingut quan tot els membres de l'oposició de l'ajuntament i alguns regidors dels seu propi partit polític havien fet costat al govern legal, de la CEDA, de dretes. Aquell home amb poca sang s'havia atrevit a girar-se contra el mateix govern que a ell, i al general Goded, i a Franco, els havia tornat a donar els galons que s'havien guanyat amb sang a la guerra d'Àfrica. No ho havien fet bé, els homes d'Azaña quan, en el trenta-u, els havien tret de l'exèrcit, ni quan, després de les darreres eleccions del trenta-sis, havien obligat als caps militars que no eren d'esquerres a ocupar les places més miserables de l'exèrcit espanyol: Canaries, Astúries, Balears...

Una vergonya que els havia fet mereixedors del cop d'estat. Va tancar la carpeta. Sonà el telèfon. Era el batlle.

- Sap on ha d'arribar amb la causa que hem posat a les seves mans? Coneix la sentència que haurà de dictar? -li preguntà Mateu sense haver-se ni presentat.

- La major pena de les possibles -respongué ell-. Aquest home -va afegir- no tornarà a caminar pels carrers en llibertat!

- No sé si amb això que em diu ens serà prou... -li va suggerir el batlle sense amagar el menyspreu que sentia-. Ja sap quina és la nostra política amb els qui han encapçalat als rojos comunistes i maçons!

Fernández de Tamarit no respongué. Pe seu gust hagués penjat, però el batlle Zaforteza tenia molt bona anomenada entre els altres caps militars i no es podia caure en desgràcia davant ell sense haver-ne de pagar les conseqüències.

- Crec que vostè s'ha oblidat del mal que Emili Darder quan va manar els destins de la nostra ciutat. Un poc més -va afegir- i es posa a ell de comandant general!

El coronel no es va voler molestar per la ignorància de la qual l'estaven acusant, però no volia discutir amb el qui no li convenia tenir per enemic. Per això optà pel silenci.

- En els papers que li he enviat -li recordà el batlle- hi ha un informe sobre els plens de l'ajuntament en els que el roig. Emili Darder -concretà- va... deixar veure que seguia les consignes dels soviètics. També hi ha els retalls de premsa que els directors dels diaris m'han fet arribar i en els que hi ha les declaracions que demostren que l'encausat era un traïdor a Espanya, un amic de Companys, un malnascut que volia dividir la nostra pàtria! Ara, coronel Tamarit -sentencià el batlle- li exigim que posi en en marxa el procediment de la causa contra Emili Darder i la faci arribar fins allà on sigui necessari... Hi ha molta gent interessada en què cap dels quatre encausats... sobrevisqui al judici...

- Però si només hi ha indicis...

- Li han de ser prou per acusar-los i condemnar-los! -afegí el batlle.

- L'acusa tindrà un bon misser i...

- Vostè l'acusarà d'haver infringit el ban militar que el general Goded va dictar el matí en què declarà la guerra a Mallorca i que, com sap, és una causa suficient per... dictar la sentència que tots esperem.

- I no seria més senzill portar-lo a mirar la lluna?

- No! -li havia negat el batlle-, perquè ningú amb dos dits de seny no creuria que ell hagués “desaparegut”, ni podem dir, com ho hem fet amb altres, que ha tractat de fugir de Bellver. Estem parlant d'un home que té la força d'un infant! Vostè és la nostra solució...

- D'acord -acceptà el coronel que un instant més tard havia hagut de suportar el xiulet del soroll que feia el telèfon per avisar-lo que el batlle li havia penjat sense haver-se molestat en acomiadar-se d'ell.

- Fill de puta! -el va insultar-. Procura no cometre cap error!

Però entenia la ràbia que hi havia contra Emili Darder. I ni per un dia no havia pogut obligar la darrera encomana que el dinou de juliol li havia fet el difunt General Manuel Goded abans de pujar a l'hidroavió que enlloc de portar-lo a agafar les regnes de Catalunya, l'havia fet caure en la mort. I va somriure. Cada vegada que pensava en aquell moment li escapava un gest irònic. Potser fos la seva íntima venjança contra aquell general tan cregut, esquerp i ambiciós com un pi penjat a una roca.

- Potser hauria d'esperar a tenir més notícies... -li havia suggerit el capità de l'hidroavió quan Goded hi havia pujat.

- I esperar que Catalunya estigui en altres mans? -li havia demanat ell sense haver fet cas del consell que li hagués salvat la vida.

Perquè l'hidroavió només havia volat cap a l'infern de la mort que l'havia estat esperant, amagada, en el port de Barcelona. Havia estat un home sense sort, en Goded.

- No has de ser tan ingenu com ell -es recordà-, perquè l'enemic ens té el setge parat des dels quatre cantons.

Aquella premisa senzilla i massa evident li havia salvat la vida moltes vegades. Però ell sempre s'havia entès la mala relació que Goded havia mantingut amb Emili Darder, i volia acomplir la promesa que l'altre li havia fet referint-se al batlle.

- No quiero que se salve de ésta!

- A sus órdenes! -havia respost ell.

Doncs havia arribat el moment d'actuar sense que es pogués sospitar que no faria de jutge sinó que només dictaria una condemna. Hauria d'anar alerta, però, de fet, no tenia cap motiu per esperar més temps abans de posar a rodar la causa. No aixecaria cap sospita perquè els germans del qui havia estat batlle de Palma no s'aturaven d'emprar totes les amistats que tenien per demanar que, vista la gravetat de l'estat de salut del presoner, el jutgessin amb una certa urgència i així podrien saber quin temps hauria d'estar a la presó i farien tot el que podrien per posar-li dolça la seva estada entre reixes. Però el coronel s'adonà que aquella petició era una altra mostra de l'eterna infantilitat de certs éssers humans. Els Darder no havien entès res sobre la guerra. Només eren metges. I era evident que cap d'ells no havia lluitat al desert d'Àfrica on mols de judicis sumaríssims duraven el mateix temps que una mirada, o el breu instant d'un gest, o una glopada de ràbia. Durant la batalla, un moment ha de ser prou per decidir sobre la vida i la mort dels enemics. Si haguessin estat a Àfrica ha hauria jutjat al batlle. Però a Mallorca la guerra gairebé s'havia lluitat d'una forma invisible, quasi pacífica, i era aquella aparent absència de violència la que aconseguia que molts de... rojos es confiessin i, massa innocents, els demanessin favors com si ells, els senyors de la ràbia, estiguessin obligats a fer-los cas. Els moros eren més vius. La sang vessada els havia ensenyat i ells tampoc no celebraven judicis amb els presoners. Els era senzill: als més forts els afusellaven, als qui havien quedat sense ànim els posaven a fer feina al sol, lluitant contra aquella arena que els volia menjar els forts espanyols, fins que ells mateixos esdevenien una grapada més

del desert i desapareixien. Només els qui tenien més sort eren canviats per soldats. Vida per vida. Així era la guerra. Però els Darder no eren militars sinó metges, bons metges que havien fet una fortuna. Innocents. Va somriure. Aquell judici seria la seva oportunitat per guanyar-se la confiança del general Franco que havia esdevingut el nou Director, el Generalíssim al qui calia obeir.

tal i com ja ho havien fet a Mallorca fent matar, entre d'altres esquerrans, als batlles de Manacor, Algaida i Búger, i a Bartomeu Roses, que ho havia estat de Sóller. Però fins no s'havien vist amb coratge per manar que Emili Darder desaparegués arran de qualsevol paret seca. No havien volgut despertar les consciències dels qui havien cregut i encara creien en la “bondat” dels Nacionals. Per això ell, durant els dos mesos que havien transcorregut des del cop d'estat, s'havia dedicat a estar atent als judicis dels quasi tres mil presos que omplien les presons dels Caputxins, Bellver i la de Can Mir, de Ciutat. Però no, no s'havia oblidat de l'encomana del general. I en tot aquell temps havia estat atent a l'estat de salut de l'empresonat. El seu estat era que s'hagués, no ho havia oblidat, Només era que el batlle havia estat malalt i ell havia decidit esperar que es posés una mica millor abans de començar a moure la paperassa de la justícia. Si hagués fet cas del Comte Rossi, aquell feixista al qui Mussolini havia enviat a entregar Mallorca als franquistes, se n'hagués emportat a Emili Darder i als republicans a fer un “viaggio” nocturn devers el cementiri, una excursió només d'anada. Però no ho havia volgut fer. Havia pensat que ells havien de ser un poc subtils i no commoure les consciències de molts illencs als qui la confiança amb els militars i amb la bondat dels veïns de tota la vida, havia traït. Havien de fer judicis que matessin desde la legalitat.

- L'envii a fer una excursió Així i tot quan visitava aquell indret podia notar que els presoners, sabent qui era, el miraven esperant que se'ls fes un judici. Cap d'ells no es refiava d'aquells passeigs en què els falangistes, en fer-se fosc, se solien emportar qualque pres al qui no es tornava a veure mai més i per a qui el passeig esdevenia etern. A vegades havia escoltat els crits d'algú al qui estaven torturant o al qui havien posat en capella perquè el judici l'havia condemnat a mort. Però ell no volia sentir llàstima per aquella gent de força. Més

se'n merixien per haver-se ficat amb els homes als qui Déu havia donat el poder. Més se'n mereixia n'Emili Darder! Ell, fins aquell dia ell, s'havia dedicat a estar al corrent de l'ex batlle de Palma, però no s'havia volgut donar pressa en iniciar aquell judici fins que, pocs dies abans, havia trucat al batlle de Palma, Mateu Zaforteza i li havia recordat que una de les normes del general Franco i els Nacionals era la d'escarmentar als responsables de la guerra que estava patint el país.

- Què em vol dir amb això...? -li havia demanat en Zaforteza.

I el dia abans, el nou d'octubre, com a jutge instructor de la causa, havia rebut tota aquella informació de la batllia, i l'havia repassada amb esment. Finalment havia demanat a l'auditor Zarranz que li digués el número de registre de la causa que estaven a punt d'encetar. La resposta havia estat ràpida la causa seria la 978/1936 contra Emili Darder Cànaves.

Ell des d'un principi havia entès que li mancaven proves que confirmessin la seva acusació contra els encausats. D'emili Darder només sabia que, díscol, s'havia oposat al poder que els terratinents, el clero i els militars havien tingut damunt els mallorquins. I també era un puta catalanista. Només per això ja es mereixia la mort, pensà. Però endevinà que la seva opinió no constituria cap prova per a un judici que no es podia convertir en un escàndol... i ja era massa tard per fer desaparèixer el batlle i els seus sequaços una nit qualsevol, entre els xiprers de qualsevol fossar. Però per altra part aquell maleït metge només havia fet escoles i incitat a la gent a lluitar contra les epidèmies. Per això aquell matí havia cridat al seu despatx a en Manuel Bennàsser, el soldat lletrat que l'ajudava en el jutjat.

- Vull que vagis a la presó de Can Mir -li havia ordenat- i que visitis els arxius i hi cerquis el nom d'un presoner que tingui un fill seu reclòs dins la mateixa presó. Si algun oficial et fa cap pregunta li dius que investigues per a mi i que no li pots respondre.

- I què he de fer quan trobi aquest home que em diu?

- Tornes aquí amb el seu nom i me l'entregues. Avui mateix vull resultats -l'havia esperonat-.

Res més -havia tallat abans que el jove s'atrevís a demanar-li res.

Llavors en Manuel havia vist el gest del jutge, aquella mirada que feia quan s'enfadava i que recordava el gest buit d'un animal mort, d'un ésser al que no li importa el dolor que pugui causar, d'un home sense cau ni nissaga.

- A les ordres! -havia obeït.

En Manuel havia pujat pel carrer del homs cap a la presó de Can Mir. En travessar la plaça d'Espanya havia vist la gent que estava allà, amb paquets a les mans o amb el plany en els ulls, esperant per veure si podrien parlar amb la persona a la que s'estimaven i que estava tancada a Can Mir o a la propera presó dels Caputxins. Però no va veure cap gest que l'acusés perquè tothom sabia que el general Goded, en firmar la declaració de la guerra, havia obligat a molta gent que no entenia res sobre política, a obeir als colpistes.

En els arxius, ben viat trobà l'home que hi havia anat a cercar i havia portat el nom al coronel. Era prop del migdia, i Fernández de Tamarit, en haver sabut el nom, havia trucat a la seu de Falange demanant que li enviessin dos voluntaris que abans de la una s'havien presentat al seu despatx. Ell, amb poques paraules els havia explicat el seu pla i aquells homes havien accedit a portar-lo a terme.

- El general Franco en persona vos estarà agraït -els havia assegurat.

I aquells blaus, aquells nit, havien anat a cercar un presoner de la presó de Can Mir i se l'havien emportat a fer una volta per devers el cementiri.

- No em mateu! -els havia suplicat el presoner brut i suat-.Podeu anar a Son Servera i demanar per a mi i pel meu fill! Només som camperols amb un bocinet de terra! Res més! No sé ni per què estem tancats el meu fill i jo! I si érem d'esquerres -va afirmar- era perquè no sabíem que ser-ho ens podia matar!

Però els falangistes callaven. En arribar davant l'alt mur que està un poc més allà de l'entrada al fossar, havien baixat del cotxe i havien caminat cap aquella petita fondalada de terra en la que

queien els cadàvers dels afusellats.

- No em mateu! -els havia pregat aquell home posant-se de genollons i plorant-. Tingueu pietat de mi! -havia cridat-. Faré el que em mane!

- Ara comences a parlar bé -li atorgà un dels blaus trahent-se la pistola-. Posa't al costat de la fossa! -li manà.

El presoner va voler obeir però les seves cames es negaven a caminar amb la mateixa força amb que el seu cor es negava a morir.

- Si no t'hi poses anirem a cercar el teu fill i li farem posar en el teu lloc! -el va 'amençar un altre blau.

Aleshores va semblar com si aquell home hagués canviat perquè es posà dret i quedà arran de la fossa abans de cloure els ulls. Les cames li tremolaven i no pogué evitar que el budellam afluixés la merda.

- Encara et podries salvar -va comentar un dels falangistes- i salvar al teu fill.

- Com? -preguntà el presoner amb un desesper sense mesura.

- Fent el que et direm...

- Maneu-me el que volgheu -es va oferir el pres disposat a fer el que fos per salvar la vida del fill i per salvar la seva.

I és que no tenen recanvis els alens ni, en haver-lo esgotat, torna a brotar el regal de l'existir; així que quasi tot se val per mantenir-lo, perquè de la vida en depèn tot el demás, tot quant som i posseïm, fins i tot en depèn la mort. Però també hi ha una mort prematura i només silenciada pels batecs del cor; una mort que els blaus feien certa en els qui, venent-se a ells -no rendint-se-, perdien la dignitat que ens fa persones i patien una mort invisible. Però la fosca d'aquella nit va saber tapar aquesta realitat i quan els galangistes tornaren el presoner a Can Mir, aquest es creia que encara tenia la vida. Una trucada informà a Fernández de Tamarit, el coronel jutge, que el gorrió que havia encomanat, cantaria.

Enfosquia. , . rendint-se a parlaren jugant a ser uns mals déus necessitats d'armes.

morir de les existència. i caminar les seves cames. No volia morir. Això era tot. mirada que Atravessà la gran `plaça i s'apropà al mur que tancava la vella fusteria que ara havia esdevingut presó.

- No `ta a El mur que tancava la seu familiar , soldat lletrat, s'havia presentat a l'oficial de la presó com si hi hagués anat a després d'haver parlat amb l'oficial de la presó, havia entrat al solar que envoltava la presó, havia estat atacat per la sentor de brutor i per les mirades d'aquells homes que .

. per ajudar +es s'ewuè . que semblava que tots s'havien oblidat de que a la presó de Bellver hi havia un dels causants del desastre nacional i era Emili Darder. - I ho he comentat .

Debéis llevarlo al hospital -els digué Bartomeu-. Nosotros dos somos médicos -va informar als

oficials rebels mostrant-los el carnet.

-

Sólo nuestros superiores nos pueden decir lo que debemos hacer, y ahora -va afegir el d'abans-
quítese de enmedio o le quitaré yo mismo!

Na

Miquela Rovira acabava d'entrar i callava espantada pel tomb que estaven fent les coses.

-

Creo que antes de atreveros a mover el enfermo -els avisà aquell metge- debéis dejar que haga una
llamada.

Els

oficials s'adonaren que l'home que parlava amb ells era poderós.

- Le doy

dos minutos -li digué.

El metge

anà al telèfon. . Pegaren estirada als llençols.

- SabéusSabçeis qu`+e

- Qui vol parlar amb el meu home? -demanà na Miquela havent-se adonat que la
criada no havia anat a fer feina i sabent que el general Goded havia declarat la guerra.

. - Sóc un capità -li respongueren- i el general Goded ha manat que don Emili Darder
es presenti a l'ajuntament per entregar el seu poder al qui se'l mereix. .

- , per`po lio respongueren En a`co el Penjsant Nmo t'havia dit
que havíem de comprar armes? `ñoc El temps em Tu també estàs en perill ,
per - És que no ho veus? No has srot No ho sé -el tallà n'Emili Darder-, perquè tinc la
sensació de que ells ells no obliden l'assassinat de Calvo Sotelo i la destrucció de

jabvíem les esquerres no havíem comès tants errors com ara! -es
lamentà el batlle de Palma, dolgut - No n'hem comès tants com ells -defensà l'amic-.
Recordes -li preguntà- quan sabérem que els republicans havíem

- Però els que hem fet els són prou per justificar qualsevol animalada. A l'any trenta-u
la gent estava farta de dictadura i d'un rei inútil, però ara Callaren. - Dos
dies abans el dimenge dia dotze d'abril, hi havia hagut les eleccions municipals a tot Espanya, i a
Palma hi havien guanyat els liberals. Per a ells, pels republicans del Front Únic Antimonàrquic,
havia estat una decepció. Però aquella nit del diumenge, escoltant la radio, havien sabut que els

republicans havien vençut a les Ciutats més importants de l'Estat Espanyol,i la tristesa havia esdevingut una festa, i després una exigència de que el rei partís a l'exili i deixés que es proclamés la II república. I durant tot el dilluns els aparells de radio havien estat engegats i esperant la notícia de la seva renúncia al trono. Però, de fet, també era cert que pels carrers més antics de la ciutat només s'hi havien pogut escoltar els crits que qualche conservador havia llançat a favor de la mateixa monarquia que durant anys els havia donat el poder amb la força bruta de les armes. A ell li havia quedat clar que aquella gent no els tenia por. Aleshores, en arribar el els dirigents republicans, per evitar baralles que poguessin justificar l'acció de l'exèrcit, havien exigit a la seva gent que no caigués en el parany de la violència. No es podien enganyar: després d'una dictadura i molts anys de poder, les principals institucions estaven en mans dels qui havien perdut les eleccions. No era qüestió de jugar amb foc Només podien esperar a que es proclamés la república. Però el rei Alfons XIII i Juan Bautista Aznar, el seu president de paper, no donaven la passa definitiva. Aquesta reacció no era un bon auguri. Però encara mancaven set minuts per ek butlletí de notícies.

- Com estàs, Emili – li demanà la seva muller entrant en el salonet i anant a apagar l'aparell de radio.

- Què fas?

- Només vull estar una estona en silenci, en pau -li repsongué ella- i tu necessites descansar. Saps que si hi ha res de nou -li confirmà- ho sabràs tot'una!

Ell no li havia respost i quasi l'havia sorprès el mutisme de la radio. Però ell no es mogué del costat d'aquell telèfon que no s'havia aturat de sonar al llarg del matí: Andreu Crespí, Lluís Ferbal, Antoni Albertí, Francesc de Sales, Bartomeu Pou... Tots, ni que fos de forma indirecta, l'havien trucat per saber què creia que passaria si la situació política no es posava a favor seu i no es proclamava la república. Ell, Emili Darder, honest, no els havia donat cap resposta concreta sinó que només havia tractat d'animar-los recordant-los que el General Sanjurjo, cap de la Guàrdia Civil Espanyola, ja havia fet públic que si hi havia sarau no mouria ni un dit per salvar la

pell del rei. - ...i nosaltres hem guanyat les eleccions -havia sentenciat-... No ho oblideu.

Però a mesura en què les hores havien passat i el rei no dimitia, també ell havia pres consciència d'aquell detall del qual en les conversacions mantingudes havien evitat fer-ne referència, i era el tema de l'exèrcit. Es posà les mans a les butxaques i, assegut a la cadira, allargà el cos. Clogué els ulls. I li va semblar un sarcasme veure que era com si ells, els republicans s'haguessin oblidat de l'exèrcit i dels seus generals formats en el feixisme de Primo de Rivera i que, llevat de qualche excepció, no eren ni republicans ni demòcrates. I aleshores es va adonar que quan els de la UGT, els republicans i els socialistes havien format el Front Únic Antimonàrquic per presentar-se a les eleccions, havien fet una aposta en la que s'hi havien jugat la vida. I els del Front havien vençut les eleccions, però la radio callava. També s'hi estaven jugant la mort.

- Si el rei Alfons no se'n va aviat -va murmurar- ens mataran a tots... No els hem deixat cap altra sortida.

- Què dius? -li demanà la muller que havia entrat en el saló.

- Res... -respongué l'home, posant-se bé a la cadira i sabent que ella estava endevinant tot el que hi succeïa dins el seu cervell.

- Doncs vine a dinar i deixa estar la feina.

Ell anà al menjador sense haver engegat la radio. S'assegué a taula, i va somriure amb tristesa en adonar-se que no era normal que ells, els republicans, enlloc de poder celebrar el triomf, s'haguessin de sentir amenaçats. Ho trobà indignant. Es posà el torcabagues damunt les cames i recompongué els coberts.

En aquell moment va entrar na Margarida, la criada, i es posà a servir la taula, i quan el doctor Darder es fixà en ella va pensar que el món conegut, per a la serventa, només devia ser una grapa de focs i de cossos que volien menjar, gaudir, procrear i sobreviure. Res més. I va sentir enveja d'aquella simplicitat que deixava que els qui la posseïen, ni encara que fos al preu de la ignorància, fossin més feliços que ell.

- Hi ha molt de

renou per Cort? -demanà la senhora Miquela a la serventa. . - No... Hi ha els quatre exaltats de sempre als qui la policia mantén a ratlla. Però quasi tothom espera les notícies estant a casa seva, al costat de les radios... -respongué sense deixar de servir-, perquè ningú no sap què hi passarà per Madrid -va afegir-. La gent té por de parlar massa, senyora... i que després ho hagin de pagar amb garrot o matadura... o els donin el matarile. Ja sap que el meu home és dels seus, don Emili -va recordar abaixant la veu- però abans que sortís de casa m'ha manat que no sigui jo la qui comenti els resultats de les eleccions o en demostris sentir cap alegria... ni tristesa.

- El teu marit és un poruc! -cridà el metge mogut per una força inesperada. - El meu home només vol viure! -li respongué la criada- i vostè... -anà a dir- Vostè... Però aquella dona va fer callar els seus llavis tremolosos i enrabiats contra l'insult. I quedà aturada, amb la sopera dins les mans, sense saber què havia de fer. Era la primera vegada que el doctor li deia una paraula més alta que l'altra.

- Què em volies dir? -li demanà ell volent-li fer un somris-... M'ho pots dir -la convidà ell amb el coratge de sempre.

- Doncs que vostè tindrà menjar aplegat per a demà, però si el meu home parla de més i perd la seva feina, passarem fam.

Hi hagué un moment de silenci. Ara la criada esperava una resposta. - Tens raó -li atorgà don Emili un poc avergonyit per haver-se oblidat dels qui no es poden permetre el luxe de perdre res perquè ja només poden perdre la vida. Na Miquela, viva, per resoldre el petit conflicte, es posà a resar un Parenostre. I li semblà com si, de sobte, el seu home s'hagués absentat de la taula, perquè la seva mirada s'havia com a perdut damunt la tendra pell de la filla.

Però es renyava, ell, perquè un home que sigui conscient de la veritat nua, ha de saber que durant els grans canvis socials, són els pobres i el qui estan amb ells els qui estan més arriscats a patir les conseqüències de les imperfeccions dels cors

que condueixen les societats. Els rics tenen l'or per defensar-se, però els pobres ben aviat queden enclavats a qualsevol dels Gòlgotes que es munten cada dia. La història és un immens bosc de creus de justs envoltat pels palaus dels qui només són miserables en el nivell de l'ànima. A ell, pocs mesos abans, l'havia impressionat descobrir aquesta terrible veritat que el col·locava, per culpa del seu socialisme, arran de morir amb els pobres. Aleshores ho havia parlat amb en Francesc de Sales, el seu millor amic, i ambdós havien estat d'acord en què s'hi jugarien la pell.

- Però seguirem endavant! -havia exclamat l'amic-. No som comunistes, Emili! -li havia recordat l'altre-. Només volem que tothom tingui una casa, i cultura, i sanitat. No volem el mal per a ningú! -havia assegurat amb aquella bondat i esperança que solia transmetre amb els ulls-. Jo sóc un professor que vol que tothom aprengui! I tu només ets un metge que no vols més pestes! No ens poden matar per això!

Finalment havien continuat amb el seu compromís i, com si haguessin estat dos ingenus, havien format part del Front Únic Antimonàrquic. Però ell -per què mentir- mai no s'havia fiat d'aquell “no ens poden matar per això”. No en tenia proves. A les files dels monàrquics i a les seves hi coneixia gent capaç de matar. I moltes vegades, en recordar aquella escena s'havia sentit com quan, treballant en el seu laboratori i estudiant una epidèmia, s'havia obligat a repetir un experiment tot i esperant que el resultat fos positiu i li demostrés que en el primer experiment havia comès qualche error. Però n'anàlisi li havia esbucat el somni i obligat a tornar a la realitat: essent socialistes estaven amb els qui ho podien perdre tot, fins i tot la vida. Així de clar. S'hi havia volgut fer a la idea. *“Però -es digué, en silenci- com em plauria poder agafar aquelles imperfeccions humanes que permeten que ens matem i analitzar-les una per una fins conèixer els estranys mecanismes de l'odi i lluitar contra ells”*. Perquè així ho havia fet amb la diftèria, la sífilis, la pesta, les febres... Però no, no se'n podia portar cap cor al laboratori, i menys encara el del rei Alfons XIII o els dels poderosos que influïen sobre les seves decisions com el Comte de Romanones o el President del Govern Juan Bautista Aznar, o la majoria dels militars. No

tindria cap oportunitat per apropar-se a ells. Ni ningú. Només les paperetes de dos dies abans havien tingut vaklor per dir-los que la gent estava farta de salvadors, i que el monarca havia de dimitir. Aleshores sonaria el telèfon. Però aquest continuava estant silent, i els diaris del matí només havien parlat de la crisi del govern Espanyol i d'un rei que no trobava cap president que el volgués representar. Emili es demanà quin militar es podria cercar Alfons XIII per ocupar-se del Govern sense haver-se d'exiliar, i va tremolar. Ell ja havia après que les epidèmies, com l'afany de poder, fan estralls quan s'alian amb la por i la ignorància de les masses. Ells, els republicans, havien guanyat les eleccions, però si els vents es giraven, molts treballadors es deixarien empotar pel qui tingués la força. El marit de na Margarida no podia escollir. Però ell, com a polític, no sabia què podia fer per evitar-ho. I si els actes d'una sola persona ja són mals de preveure, el d'un grup de persones són un misteri tan gran com el de Déu. Podia ser un desastre. Perquè les urnes havien xisclat la seva paraula definitiva, però ara mancava que el rei l'acceptés sense voler-se venjar contra el poble que l'havia pronunciada. No se'n fiava, ell, del monarca. No es pot confiar en un rei que per a no perdre la corona ja havia permès que el seu poble fos sotmès al jou de la dictadura del general Primo de Rivera. Havien estat set anys de silencis forçats i de pànics. Però aquell temps havia estat prou llarg per aconseguir que fins i tot la gent més ignorant s'adonés que aquell Borbó havia nascut massa dèbil i mundà per a poder regnar sense fer desbarats ni haver d'emprar les bales. Per això ells, ajudats pel secret del vot, havien guanyat les eleccions. I volia creure que tot aniria bé, però cada data que el seu cervell manejava li insinuava que al monarca li mancava força per acceptar la veritat tal i com s'havia plantejat dos dies abans i que no deixaria que entrés la república. El problema era que Alfons XIII; malgrat haver perdut, encara disposava d'un exèrcit, de la força més bèstia de totes les forces. Era un perill... i també una llàstima, perquè un rei que necessita les armes per a no perdre la corona, és un mal rei.

- Si Alfons ens torna a imposar una dictadura... no sé què faré...ni què ens faran -li va escapar, suggerint la possibilitat de l'exili i la mort.

- Tu la suportaràs com a una altra de les pestes! -li deixà clar la dona

mentre feia senyes a na Margarida de que s'emportés la filla i els deixessin tots sols. La serventa ba obeir-. Em pareix mentida que tu, Emili Darder -el continuà mig renyant la muller amb els ulls més dolços que pogué crear- que estàs acostumat a lluitar contra les pitjors epidèmies, em diguis que no estàs preparat per lluitar contra aquesta plaga que es presenta... No és aquest l'home amb el qui em vaig casar i al qui vaig donar una filla -va afegir-... Ell, era més valent.

Al doctor Darder els ulls li ploraren pel dolor que sentia, perquè el seu cos malaltís no suportà la punyida d'unes paraules tan esmolades. I de cop li mancà l'alè i se li enterbolí la mirada. Era l'antiga ofegor. El cor massa gros dins el pitram. La suor freda. El tremolor de les mans. La rampellada a la part esquerra del cos. Era la mort guaitant-li com un contraban maleït.

- Estàs bé? -li preguntà ella sabent la resposta.

- Sí... -li mentí ell.

Mentrestant la muller havia donat la volta a la taula i s'havia abraçat a ell per l'esquena. Ara l'agombolava com a un infant.

- No oblidis que tens molts amics que pensen com tu i et fan costat, Emili -li murmurà la muller per animar-lo.

- Però trobo que estem tots massa quiets dins casa nostra -hi trobà l'home-. És com si no ens creguéssim que les urnes ens han donat el poder! -es va queixar-, Jo -confessà- no t'ho havia volgut dir, però aquest matí, he tancat una estona el laboratori i he anat a fer una volta per la ciutat. I he tingut por, Miquela, molta por.

- Per què?

- Perquè la gent que em coneix no s'apropava a mi ni em saludava... Ni tan sols alguns amics del Front Antimonàrquic! I no els he volgut entendre fins que he vist aquells gruptes de dretans que des dels caps de cantons vigilaven als vianants per informar-se del que feien i prendre'n nota. Tot m'ha recordat la possibilitat d'un desastre! A fora hi continua havent els lleons de sempre! Els eterns feixistes! Els que esperen saber què farà el rei, per decidir si ens han de venir

a matar o s'han de ficar en el cau i esperar la seva...

I després el metge, parlant baixet va anar lliurant cada un dels seus temors. Na Miquela el deixà parlar i vomitar les penes. El que més li dolia, a ell, era aquella incertesa de no saber què faria el rei. N'Emili no suportava cap ignorància. La mort del seu germà major, Tomàs, que als dinou anys havia estat emportat per unes febres de Malta, l'havia deixat marcat per a sempre. Els metges no havien pogut salvar en Tomàs perquè havien ignorat la forma d'atacar el virus. I des d'aquell moment dins la ment de n'Emili, la ignorància s'havia convertit en la gran enemiga de la vida. Però la seva muller també sospitava que els estudis que el seu home feia contra els virus causants de la mort, podia estar relacionada amb un pur instint de supervivència, perquè n'Emili sempre havia tingut un cos dèbil i malaltís, un cos que no havia tingut força per seguir la voluntat de la seva ànima valenta i forta.

- Estic orgullosa de tu -li digué ella- perquè has animat als teus amics malgrat estàs tan malament com ells.

- Això wue he fet només demostra -havia afirmat ell, més tranquil- que sóc un bon mentider, però m'has de jurar -havia pregat- que mai no diràs a ningú que tinc tanta por com ells.

- Clar que no ho diré -havia respost ella-. No vull quedar malament!

I ambdós es posaren a riure i continuaren menjant en silenci. Na Margarida els serví el segon plat. El temporal havia passat, però el telèfon continuava estant mut.

- M'agradaria poder fer qualche cosa... -desitjà ell.

- Tu no ets Déu -li recordà ella-. No pots arreglar el món.

- Ho sé -acceptà Emili, vençut pels seus propis límits límits-.

Ja sé que només sóc un metge que estima la seva gent -balbucejà-. Un metge que no suporta veure que la brutor i les rates són els senyors de la ciutat i posen malalta la gent!

- Per això la gent t'aprecia.

Però el metge no volgué continuar el diàleg, No volia

fer més llàstima. I just en aquell moment sonà el telèfon. Hi anà la criada. El matrimoni havia quedat pendent d'ella.

- És don Francesc de Sales -anuncià na Margarida-, diu que necessita parlar ara mateix amb don Emili, que és urgent.

Ell es posà dret. Es marejà. La criada l'ajudà a caminar fins el telèfon.

-. Diguès, Francesc...

- Radio Nacional acaba d'anunciar que el rei abandonarà Madrid aquesta nit -l'informà l'altre, emocionat-, i que aquesta tarda a les quatre es proclamarà la república.

Callaren. Ambdós homes tenien un nus a la gorja. Els semblava impossible que hagués arribat aquell moment en què els seus somnis i els de molta gent esdevenien possibles.

- Hem d'anar a parlar amb el Governador Civil i amb el comandant militar -va afirmar n'Emili, sortint del lapsus-. No ens podem equivocar ni deixar que la situació es descontrolï i hi hagi ferits -es temé.

Perquè qui fa mal deixa enemics i cops covats que qualche dia tornen a sortir des de la carn endins i reclamen

- Passaré a cercar-te i t'hi acompanyaré -s'oferí l'altre.

Després penjà i quedà dret al costat del telèfon, incapaç de fer cap passa, de parlar; ni tan sols podia mirar als ulls de la muller i la filla que l'esperaven a la taula.

La ment de - He rei AIE

- No t'enfadis _ é Corrien cap a l'ajuntament.

Francesc de Sales li havia antat a Npo po . - Un rei que ha hagut d'emprar la força d'una dictadura com la de Miquel Primo de Rivera -li mur -afirmà n'Emili- ha estat un mal rei del seu poble.

- Vina a prendre un el . Al cap de S'anà a dutxar Franco millor que molta gent, i sabia que encara que hagués arribat la democràcia, el militar continuava essent un feixista que només creia en la força de les dictadures.

Però no estava tranquil, perquè no el veia capaç de jugar-se la pell en un cop d'estat solitari. Ambdós s'havien conegut el mes de març del trenta-quatre, quan el govern de dretes de Madrid havia volgut limitar la construcció d'hotels i les visites dels estrangers a les illes. Ell, que aleshores era batlle de Palma, havia entès que aquelles prohibicions condemnarien a Mallorca a continuar depenent dels gran terratinents i vivint en l'edat mitjana. Per això havia convocat la manifestació contra aquella llei. En aquella manifestació s'havien posat en evidència

Ell ja ho havia començat a esbrinar sis dies abans, quan el General Franco l'havia anat a veure al despatx de la batllia.

- Vengo a despedirme -li havia amollat el petit militar fent-li un somris de compromís i sense llevar la seva mà de damunt l'espasa.

Ell li havia fet un gest de que entrés i prengués seient.

- El presidente Azaña me ha ordenado que vaya a Madrid y me reuna con él. Creo que me enviarán a Asturias a imponer la ley.

S'havien mirat. L'home que estava davant seu havia estudiat la seva reacció. Ho havia vist, El general era tan petit com perillós.

¿Está usted con ellos? -li havia demanat l'altre.

- No. Yo soy demócrata -havia deixat clar.

- ¡Coño con la puta democracia! ¡Ella nos ha traído a estos lodos! ¡Malditos republicanos! -va menysprear- ¡Por culpa suya ya tuvimos que fusilar a Galán y García Hernández cuando, en las narices de su Majestad, quisieron proclamar la república en Jaca. Y ahora nos salen más izquierdistas a tocarnos los cojones!

- Creo que se olvida que también se sublevaron

el hermano de usted, Ramon Franco y del gernal Queipo de Llano.

- ¡Usted no entiende nada! ¡No quiere comprender que la gente necesita mano dura! -havia sentenciat-. ¡Y usted, don Emilio -havia afegit- tendría que estar con su gente, con los ricos de derechas -va concretar-, y dejarse de historias de masones y comunistas! - El presidente sabrá las palabras que me acaba de decir, general -s'havia queixat ell. - ¿Y qué me hará el presidente? ¿Encerrar-me?... Pues yo creo que no, señor alcalde, que en lugar de eso me enviará a poner orden donde la gente como usted lo ha puesto todo patas arriba. Él no es como Azaña. ¡No es un rojo! -es va atrevir a comentar. .

`jefon -li La muller li posà la bata. ç+e Vés alerta, Emili -li ha respost ella-, i besa la nina abans de partir. Ell ha anat al pati on n'Emília jugava. I sense dir-se res s'havien abraçat. Sempre s'han entès amb poques paraules. Després el cotxe l'havia recollit per portar-lo al Govern Civil on el governador els havia citat per a les deu i mitja del matí.

14 D'ABRIL DE 1931

Matinada del 10 d'octubre de 1934

El despertà el telèfon. La nova matinada tot just es suggeria dins la fosca quasi absoluta de l'habitació. Pareixia que el dia també dubtava de fer-se presen, o com si la llum es negués a fer-se certa. Deixà penjar els peus a un costat del llit. S'havia amagrit. Entre les inundacions del vint-i-nou de setembre i la revolució dels obrers, se sentia esgotat i el cos se li havia aprimat. El telèfon seguia sonant.

- Ja hi vaig jo... -s'ofertí na Miquel.

ES'adonà que no feia ni dues hores que s'havia pogut adormir. Na Miquel no es mogué. Don Emili havia conmutat el telèfon al laboratori i hi havia anat. Estant allà no molestaria la seva muller. No havia A vegades l'aigua és bona, però d'altres esdevé un infern. es c

I

' La manifestació contra el Aquell maleït dissabte, dia cinc d'octubre de mil nou-cents trenta-quatre, l'aigua va caure talment un torrent damunt la Ciutat, un torrent que

Obro els ulls. Les parets blanques m'enlluernen. Intento moure una mà, però el dolor m'obliga a estar quiet. Ara ho record. La notícia del cop d'estat, la meva boca volent-se torçar cap a l'esquerra, l'ofegor del coll.

, No sé a quin dia ens devem trobar perquè no ni quant temps m'han tingut anestesiats ni a on m'han portat... a morir. Però per la finestra amb barrots hi puc destriar un bocí de l'edifici de la Misericòrdia. Sóc a l'hospital provincial. M'alegro perquè aquí hi treballa el meu germà Bartomeu, és metge, com jo. Com deu estar na Miquela, la meva muller? I n'Emília, la nina? No ho sé. No crec que s'hagin atrevit a fer-los mal. rdia, a Però record el moment de l'ofegor del coll, i d'aquell dolor sec i profund que se'm va escampar pel pit, i la rampa que s'insinua en el costat esquerre del cos. , tot em diu que la vida m'està abandonant talment com va arribar a mi, sense haver-me demanat el consentiment. No em puc moure. No tinc forces. Crec que la causa són els calmants que m'adormen les ferides del cor. L'angina de pit ha

estat forta. Per en moment em vaig pensar Però potser que la Sé que hi ha dos soldats a la porta que vigilen que no pugui fugir de l'hospital. Ja m'han dit que no permetran que na Miquela. La meva dona, em vingui a veure. Però no em vull rendir la meva Dos soldats vigilen que no pugui fugir. Jo! Aquesta habitació de l'hospital En

El dissabte anterior al viernes 5 de octubre había habido una inundació: Jaime Pericàs, toreará per recaptar fons i el pintor Per Sonne donarà un quadre

Dia 4 d'octubre : Lerroux presenta un govern amb la CEDA DE Gil Robles

HI HA VAGA GENBERAL A BARCLONA,

es declara lestat de guerra a astíries

6 d'octubre, 8'15 DE LA NIT Companys declara d'estat català i esDECLARA L'ESTAT DE GUERRA A TOTE SPANAY

Diumege 7 d'octubrem, Alvaro fernández Burrielm Gerbarl de Brigada y Comandant Militar accidental de Balears declara l'estat de guerra A LES 1'50 DE LA MATINAAE

Queda prohibit anar en cotxe, sortir de casda de 6 de la tarda a 7 delmatý

a PpLAMA HI HA PIQUERES QUE OBLIGUEN A LA VAAG

eL gOVERNADOR IMPOSA ORDRE AMB ELS GUPARDIAS DE ASALTO

DIÀ 7ÉS DESTITUIT L'AJUNTAMENT DE MADRID

DIÀ 7 A LES 6 DEL`MATÍ cOMPANYS ABDICA L'ESTAT CATALA

a aLARÓ, CAPDEPERA, ESPORLES, ETC HI HA PROBLEMES AMB ELS HUELGUISTES

DIMCRES , 10 D'OCTUBREM EN EL TEATRE LÌRIC DEBUTA CARMELITA RIBERT

(VEDETTE

aLICANTE, JAEN, GIJOMN, ARREU HI HA EXALTATS I MORTSBADAJOS, PAÈNCIAM,
ETC

29 DE SETMEBRE HUI HAVIA HAGUT LA INUNDACIÓ

9 D'OCTUBRE HI HA TIRS A MOLTS LLOCS

10 D'OCTUBRE pRPPOSTA DE FERRER ARBONA I SORTIDA DE DAREDER

DIA 11 DIMITEIX PER MOTIUS DE SALUT

I

La darrera llavor d'una guerra

Obrí els ulls i tremolà de ràbia contra ell mateix. Trenolà S'hagués La maleïda aigua que havia caigut el darrer divendres, dia cinc d'octubre, hauria d'haver estat un avís. havia aixecat carrers, anegat cases, matat moltes bèsties menudes, i havia afegit més misèria en els caus dels miserables. Ell, tot d'una havia reaccionat a la misèria en els barris més pobres de Ciutat. menudes i Obrí els ulls i tornà a pensar que les inundacions del darrer divendres, cinc d'octubre, haurien d'haver estat un avís, però ell, no l'havia sabut llegir. .., vien estat un avís. a Obrí els ulls però no pogué ni un sol múscul. No volia rompre la quietud de l'instant, aquella fosca que li semblava més dolça que tots els sols i les llunes que havien lluit al llarg dels últims tres dies amb les seves nits. Sí, d'ençà que el Comandant Militar de les Balears, el general Álvaro Fernández, havia declarat l'estat de guerra a Mallorca, notava més que mai la debilitat d'aquell cos magre i malaltís amb què Déu li havia donat la vida. Se sentia nerviós, derrotat. I no era que es volgués rebel·lar contra el diví, però sovint li dolia adonar-se que els seus somnis anaven fins molt més allà que la seva sang. Quan milers de treballadors d'Astúries i Catalunya s'havien aixecat en armes Pareixia que els fets donaven la raó al seu germà Bartomeu i que als republicans d'esquerreres no els seria tan senzill portar endavant els seus somnis.

- Com t'has pogut pensar -li havia demanat el germà el dia abans- que el Govern de Madrid no trauria l'exèrcit al carrer? - Però el que Lerroux ens vols imposar és l'extrema dreta de la CEDA! .. - Lerroux va guanyar les

eleccions! -l'havia tallat l'altre-. I ni els militars ni l'església ni els terratinents deixaran que els prengueu el poder que han tingut durant segles! Això no és França! -havia sentenciat-. Això és Espanya! Te creies que deixarien que Catalunya es fes independent? Te creies que permetrien que les esquerres es quedessin amb tot? - perpò la

Ell no havia pogut respondre. Ni ara tampoc no podia. mo t'havia dit que no a Sempre ser Decantà els llençols i anà , sempre s'havia sentit decebut com un guerrer desarmat, Però no ho havia dit a ningú, ni a la seva muller ni a en Francesc de Sales, el seu millor amic.

El molestà notar aquella mena d'escarabat de por que li travessà el cos per recordar-li que era un home dèbil, perquè li hagués agradat no haver nascut fermat a un cos tan dèbil i malaltís com el seu. , -is Era la por. Tremolà. I S'admeté s llums S'adonà que havia adormit un parell d'hores, però Des del dia set, el cau inevitable del temps se li feia inhòspit, perquè el seu cos, dèbil i malaltís, no responia a la força dels somnis de la seva ment. i a vegades es preguntava si el seu cor suportaria la tibantor del moment. . nfant, mal. El dia abans, durant la sessió de l'ajuntament,

Palma, 10 d'Octubre de 1934

Calculà que devien ser devers les sis de la matinada, perquè la fosca ja començava a dubtar de ser qui havia de ser i deixava que una claror malaltissa insinués la silueta de la finestra. Al menys havia dormit dues o tres hores. Però la flacciditat del cos el va avisar de que no li havien estat prou per recuperar la força. I per enèsima vegada es va lamentar de la precària salut que Déu li havia donat i que mai no havia estat a l'alçada dels seus somnis i desitjos. Per no ho havia res que fer per adobar-ho i en centrar-se en la fosca es va adonar que na Miquel, la seva muller, també estava desperta. Ho sabia perquè quan ella dormia gairebé no se li escoltava el renou que feia en alenar fins el punt de que, estant recent casats, més d'una vegada s'havia arribat a demanar si ella no seria morta. Però no; estava viva. - Com estàs? -li demanà na Miquela com si li hagués endevinat el pensament. - Bé -mentí ell.

La muller no va insistir amb més paraules perquè sempre li havia respectat els silencis. Ja ho havia fet la nit abans, mentre sopaven.

- La radio diu que en Franco està esclafant als insurrectes del nord d'Espanya -l'havia informat ella per veure si li trauria res, però ell havia continuat menjant sense resseguir el comentari. No

li havia calgut. Era intel·ligent. I ell ja havia intuït que la muller hauria entrellucat el motiu de la seva preocupació. No, no eren les inundacions que les darreres pluges havien provocat i que ell, com a batlle, li havien portat maldecaps. L'aigua no li feia mal sinó la memòria. Perquè el matrimoni ja havia travessat aquell moment ingenu que, anys abans, els havia permet ser un poc feliços. Ara, havien après a conformar-se aprenent a viure amb aquella infelicitat que la consciència sembla dins els cors. I cap d'ambdós no havia oblidat l'esquerpa discussió que ell havia mantingut

amb el petit comandant militar de les Balears que estava emprant les bales contra els miners.

- qui que estava emprant les bales per Clogué els ulls. Necessitava descansar. Si no ho feia, no suportaria la tibantor que l'esperava amagada entre els plecs d'aquell jorn que tot just s'obria i, si esgotava les forces, hauria d'abandonar la feina. I hagués aturat el temps amb un cop de puny, però va haver de somriure en recordar que el seu cos, al contrari que la seva voluntat, sempre havia estat tan dèbil i precari com el d'un infant. No aturaria el temps. La llum s'imposaria, i amb ella arribaria el moment de presidir la sessió plenària de l'ajuntament de Palma. Seria difícil. Feixuga. Allargà una mà sota els llençols i, delicadament, cercà un doblec de la camisa de dormir i, sense tocar la carn estimada, s'aferrà amb força a aquell fil de roba. Aquell gest infantil sempre l'havia tranquil·litzat. Ho necessitava. Havia de trobar la pau que l'aixecament de Madrid i les ames dels miners asturians li havien robat. La culpa la tenien les contradiccions que volien conviure en el seu cor delicat. Perquè en un primer moment de l'avalot li havia estat quasi senzill defensar-lo, fins que el seu germà Bartomeu li havia fet veure aquell detall...

- No sé si has vist que els miners empren la dinamita -li havia matisat l'altre- contra el govern legítim votat a les urnes.

- Però...

- Si empreu les armes -l'havia tallat el major- justificareu que ells emprin les seves i això acabarà amb una sangada!

- El poble és l'únic sobirà per aixecar-se contra... -havia volgut recordar ell.

- Només m'estàs parlant d'una part del poble! -li havia retret el germà, tallant-lo.

Després ja no s'havien dit res més. Però ell ho havia entès. Des d'aleshores sabia que la seva ment estava dividida entre la llei i aquella justícia del cor que, malgrat haver nascut en una família amb l'economia sanejada, l'havia obligat a tenir en compte els problemes de la gent més desafortunada. I a mesura en què havien passat els dies de l'aixecament havia pres consciència de que en haver-se posat contra les normes de la democràcia havien posat el cap dins boca d'un llop al qui també havien donat un motiu per pegar-los la dentegada. Ho començava a

veure com un error. El govern format per la Confederació Espanyola de Dretes Autònomes (CEDA) i els Radicals de Lerroux, tenia les armes, l'exèrcit, la força, encara que des de l'any abans, des que havien estat elegits, havien posat en evidència que era un govern sorgit de les urnes, però també de la Dictadura de Primo de Rivera-. Per això estava signant pactes obscurs amb les faccions més rànries de l'església catòlica i, des que tenia el poder executiu no ho dubtaven a l'hora de possibilitar que els grans terratinents espanyols continuessin abusant dels pobres. Emili Darder s'adonà que la seva ment es trobava enclosa entre la legalitat del Govern i la immoralitat de veure com aquest aprofitava el seu poder emprant la misèria, la ignorància i la por de la part més baixa del poble al que mantenien gairebé esclavitzat. Ell mateix havia vist als poderosos sense ànima emprant la pobresa per amenaçar de mort als miserables, i també mantenint-los en aquella ignorància que anul·la el substrat més crític de la ment humana. Era horrible veure que la revolució francesa s'havia aturat als Pirineus. S'indignava en recordar les societats que havia vist i descobert en els seus viatges per Europa. Eren distintes a la d'aquí. Però aquells monstres havien estat elegits. No ho podia oblidar ni se'ls podria treure de les cadires que ocupaven sinó només esperar que bi hagués unes noves eleccions. Però de sobta, aquella matinada, va prendre consciència de que ell només només era un metge, un epidemiòleg que s'havia ficat en política per tractar de salvar la gent de les malalties i epidèmies que estaven omplint de cadàvers els cementiris: la pesta, la sífilis, el grip... Però de sobta descobria que s'havia oblidat d'estudiar la forma d'evitar unes malures invisibles que, encara que no matessin el cos, els desproveïen de tot amor. Se sentia decebut.

- Què penses? -li demanà a la muller, sabent que ella entendria la pregunta. Però na Miquela Rovira es va fer l'adormida i evità haver de respondre. Aleshores ell va sentir que un calfred li recorria el cos una aranya pèrfida. No ho entenia. La seva muller mai no havia estat una dona covard sinó que sempre havia estat la millor còmplice dels seus somnis. I va estar segur que ella devia estar molt preocupada. Li sabé greu. Alenà a fons. S'adonà que hi havia un camí per fer, que la democràcia i la dignitat humana no eren conceptes

legals sinó també de l'esperit. I enyorà la il·lusió que l'havia envaït tres anys abans, quan el mal rei Alfons XIII, després d'haver permès una dictadura nefasta, havia estat rebutjat pel poble espanyol i, com a conseqüència, havia pogut nàixer la república democràtica. Llavors ell s'havia cregut que, amb l'experiència viscuda, tothom jugaria net i tots els espanyols farien un pacte implícit per mirar endavant i oblidar els desastres comesos. Per això, quan els d'esquerres i els republicans havien arribat al poder no s'havien deixat emportar per l'ànim de la revenja contra els qui havien fet costat al dictador. Ell mateix havia exigít la seva gent que estiguessin tranquils i deixessin les armes quietes. Però els fets li estaven demostrant que s'havia errat, que les ambicions i les enveges fan de les persones uns éssers estranys a la bondat. Entengué que no s'hauria d'haver conformat amb posar clavegueram pels carrers de Ciutat ni fent escoles pels pobres. També hauria d'haver trobat la forma de treure el verí que havia restat ocult dins la gent que amb l'arribada de la república i la democràcia, havia perdut qualche privilegi. Ara ho veia. Hi pot haver epidèmies que, més perverses que les físiques, maten els valors humans, els qui fan possible el futur, i deixen llavors de violència.

Ell s'havia sentit com si una mà l'hagués agafat pel coll i per un moment li hagués agradat haver galtejat aquell home al qui només les armes havien donat un poder que mai no hauria d'haver tingut.

Ell Al matí següent a aquella difícil conversació amb el militar se li havia presentat el general Manuel Goded. Quan l'havia mirat als ulls petits i semblants als d'una rata sense cap sentiment, ja havia sabut que el general Franco l'havia posat amb antecedents. D'això feia pocs dies però a ell li semblaven una aternitat. I intuïa que el general de mirada petita fugissera també seria present a la sessió plenària i estudiaria les seves reaccions.

¿Vols que ens aixequem? -li preguntà la muller.

- Sí.

Na Miquela anà cap a la cuina. Ella mateixa prepararia el cafè. eia que Pocs anys abans, quan socials, epidèncvia Aquest era eixò era tot. Va sentir vergonya aliena quan va haver d'acceptar que encara hi havia gent que, per medrar, estava disposta a mantenir als pobres en la ignorància. No ho havia entès mai. Ho trobava increïblement pervers. Pocs anys abans quan,

després d'haver patit les conseqüències d'un mal rei i una dictadura, havia arribat la república, ell havia cregut amb la bondat de la gent i amb que la lliçó hauria quedat clavada en l'inconscient col·lectiu. Però des que havien guanyat les Dretes de la CEDA, havia començat a entendre que la por pot tenir més força que qualsevol petjada que habiti una memòria. S'imaginà Astúries, i les tropes del General Franco desfilant pels carrers dels pobles i les ciutats, i emprant els canons contra els homes i dones que, farts de patir, s'havien aixecat contra el govern. Els diaris asseguraven amb sis dies hi havia hagut milers de ferits i morts. Quasi tots del ban dels qui lluitaven amb la quasi ridícula arma de la indignació. Recordà a en Franco, el militar. Era un home petit i el seu esguard tenia aquella buidor que habita els ulls dels peixos morts o les persones que han ofegat els sentiments del cor per a només tenir-lo pendent de les seves ambicions. Quan , Entre ells només havien parlat les paraules justes, però li havien estat prou per entendre que les seves ideologies estaven enfrontades. . 'havien entès. mnom`ñLes poques paraules que aud . , nom`es matant a tots els sosipytsipitat que del poble. k , amb Q La opitjor de les PER consenti amb nb tenir . ue , . Allargà una mà entre els llençols i deixà que els seus dits, delicadament, s'agafessin a la camisà de dormir de na Miquela, la seva muller. Aquell gest tan senzill i un poc infantil, i el fet de sentir l'escalfor del cos de la dona, li apaivagà les pors. I va somriure quan va semblar que ella no s'havia adonat del seu tacte, perquè sabia que no era així, que ella estava tan deixondida i inquieta com ell. Ambdós, inconscientment, s'havien aliat contra els monstres que, amagats darrera uns fets de llunyana aparença, els podien fer més mal que el que havien patit per culpa de les darreres inundacions que havien malmenat alguns barris de Ciutat. L'aigua es veu, i per això l'havien poguda vèncer. Però la situació d'Espanya era tan obscura que ell, un metge acostumat a cercar els minúsculs causants de les epidèmies, no sabia ben bé com estudiar-la i trobar-li la vacuna. De fet només tenia la sensació de que el rei Alfons XIII, el mal monarca que havia permès la dictadura de Primo de Rivera, mai no s'havia embarcat cap a l'exili ni havia abandonat el poder damant la gent que, o inculta o aprofitada, continuava empenyent l'Estat cap a una mena de penya-segat. Va tenir

por i, en un gest espontani, s'abraçà a na Miquela.

- Dorms? -li demanà a la muller.

-

No... pensava en les inundacions...

Callaren.

Ella s'havia adonat de la mentida però no li va fer cap pregunta. Feia temps que eren tan còmplices de les paraules com dels silencis. Potser ho eren des que s'havien conegut, a Deià: potser ho eren des d'abans de néixer, perquè ell, tan tímid com era, havia hagut de deixar que, entre el mutisme, s'hi murmurés l'amor que sentia per ella, pels seus ulls tan dolços i aquell somrís que li que li sabien recro
- Vés viu amb el que fas Aquest sentiment el tenia espantat i una mica confós.

- La pol Però li responia el gest, I va semblar que ella no s'havia Per un momento DeNomés poc de agafà Sabia que na Miquela, la seva muller, havia aparentat que dormia, però en realitat havia estat desperta, muda, tan inquieta com ell. I l'insomni no havia estat provocat per les inundacions que, dues setmanes abans, havien afectat Ciutat, sinó per les notícies que eels arde dues setmanes aabsn No era que, a les Illes, hi hagués succeït res que es meresqués l'insomni. Però les notícies sobre al for,maspecial atenció. I és que hi ha un món de bèsties invisibles, d'éssers que viuen de els despulls dels altres Els fets dels últims dies no havia dormit. Des de fe El policies que municipals que feien la ronda anaven no escodrinaven les ombres ni volien ser conscients dels ulls que els veien passar des de darrera les persianes closes. Els fets dels últims dies demnaevitaven ben alerta a no , Pels caps de cantons de la ciutat i pels racons La nit de tardor a humitat de la tardor havia amarat, durant la llarga nit, la pell de la ciutat. ls fantasmes del mal Feia hores que estava despert i escoltava les notícies de la radio. No podia trobar la son. En Francesc Aguiló, l'amic de tota la vida, l'havia avisat de que el passaria a recollir amb el seu cotxe. Ell, Emili Darder, no n'havia preguntat el motiu. El sabia. el va passar a cercar amb el seu cotxe. El

Aquell dia, de forma estranya, havia N'Emili L'altre - Com estàs...? Has dormiy-En passar per davant l'església de Santa Eulàlia L'insultaren dient-li assassí, però ell no en va fer cas i

s'escolà entre la gent que l'esperava a la plaça de cort. El seu bon amic Francesc Aguiló amb altres membres del partit republicà, li obrien pas. Però cap policia semblava escoltar les amenaces dels conservadors i tots els uniformats miraven a l'altre costat. Quan, a la fi, va poder creuar la gran porta quasi pegà de nassos amb la fent que estava dreta, a l'escala.

- Alfons XIII va partir a l'exili en pau! -li retragué algú-, però està clar que vosaltres voleu la guerra!

No pogué mirar als ulls del qui li havia parlat. No tenia paraules. No sabia com defensar els fets dramàtics que gent dels partits de l'esquerra havien provocat a Astúries i a Catalunya. Era veritat que els de la CEDA, la Confederació Espanyola de Dretes Autònomes, el partit que havia estat elegit per governar Espanya, s'estava aprofitant de la incultura de la gent per continuar abusant com en temps de la dictadura. Però aquells homes havien estat elegits en unes eleccions. Per això ell havia quedat sense paraules. No podia ofendre la gent dient que la seva incultura i ignorància estaven fent inútil la democràcia; ni tampoc tenia proves per demostrar que els cacics dels pobles i de Ciutat manejaven els vots de la gent que estava al seu servei. No en tenia proves.

- fre dque els havien Alguns homes del seu partit republicà es posaren davant ell i li feren un passadís per on pujar. En arribar a dalt va per passes ràpides cap a la sala de plens. Quan hi entrà va notar que les veus dels presents abaixaven el to. Aleshores va aixecar la mirada i hagué de patir aquells va haver de passar entre la gent que el públic que les veus dels presents abaixaren el to, y els rostres dels polítics del ban conservador el miraren sense dissimular el menyspreu i el fàstic que la seva presència els provocava. Ell en altres ocasions havia sabut suportar aquells gestos de duresa, però avui se li feien feixucs i la suor li baixava per les dues entrades que la manca de cabells li obrien damunt el front. La causa de la tibantor eren els mil dos-cents morts que el general Franco havia hagut de fer per sufocar la rebel·lió d'Astúries i Catalunya contra el legítim govern de l'Estat Espanyol. Havia estat una matança. De cop el seu cor d'home demòcrata, es trobava caçat en un parany, perquè per una part entenia als

sublevats, però per l'altra no podia estar d'acord amb la seva violència emprada amb el Govern. El seu cor demòcrata, republicà i d'esquerres, no sabia com analitzar la situació sense veure's abocat a mil contradiccions. A les mans hio portava l'ordre que havia rebut desde Madrid en la que se li ordenava que fins a nova ordre s'evitessin, dins el seu consistori, les discussions polítiques. Pensava que aquella ordre el podria ajudar a superar el mal tràngol que li podien fer beure els membres de l'oposició conservadora. Lluís Ferrer, el cap d'aquest moviment se'l mirà entre indignat i com qui espera que li demanin perdó

- Avui vés alerta -li havia dit la seva muller, na Miquela Rovira, abans que ell sortís de casa.

Havia estat la primera vegada que dins els ulls plens d'una tranualegria pacabava de veure la trobava la forma de viure De fet. , Una hora abans, quan el seu germà gran l'havia No, no era que ell estigués d'acord amb la revolució dels

- Vés , com si . Com si . Ell, adonat-se era el batlle, va cercar rostres que fossin coneguts, amables. Els necessitava. No era que tingués por per la seva vida, però era conscient que la situació els estava fugint de les mans. Francesc de Sales Aguiló li volgué fer un somris però aquesta vegada li sortí malament. La tensió era massa evident per poder-la ignorar.

- Potser hagem anat massa endavant -li digué l'amic.

ocupà el seu seient de batlle de Ciutat sentint que les mans li tremolaven, i sobretot el cor. . es produí un gran silenci en el saló de plens. Una tensió invisible semblava voler esclafar l'espai d'aquella sessió plenària. Les mans del metge no s'aturaven de d'anar d'un lloc a l'altre. Francesc de Sale La causa eren aquell mil doscents morts que el general Franco havia causat per aturar l'aixecament d'Astúries contra el Govern Espanyol que havia estat elegit democràticament,

Els regidors callaren, però les mirades dels membres dels dos d'ambdós bans: esquerres i dretes, hi havia aus obscures. Els obrers d'Astúries, Catalunya i Galícia s'havien revoltat contra el que, agradés o no, era el legítim govern de Madrid. I aquells fets

de sang havien, sense ser-ne conscients, iniciat una guerra.

- Vull fer una proposició d'urgència -exclamà Lluís Ferrer, conservador.

El

batlle se'l mirà amb el semblant seriós. Feia hores que havia previst que aquell moment es faria cert.

El temia.

- Des del Govern de Madrid s'ha prohibit que en aquesta sessió plenària parlem de temes polítics -li respongué el batlle.

- Jo només

vull proposar que enviem un telegrama d'adhesió al Govern votat davant els fets d'Astúries.

- És una qüestió de

respectar el Govern legítim

Palma, 10 d'Octubre de 1934

- Serà millor que t'hi acompanyi amb el cotxe -li havia suggerit el seu amic, Quan Emili Darder, el batlle de Palma, va entrar en el saló de plens de l'ajuntament que presidia, les veus dels presents abaixaren el to, y els rostres dels polítics del ban conservador el miraren sense dissimular el menyspreu i el fàstic que la seva presència els provocava. Ell en altres ocasions havia sabut suportar aquells gestos de duresa, però avui se li feien feixucs i la suor li baixava per les dues entradas que la manca de cabells li obrien damunt el front. La causa de la tibantor eren els mil dos-cents morts que el general Franco havia hagut de fer per sufocar la rebel·lió d'Astúries i Catalunya contra el legítim govern de l'Estat Espanyol. Havia estat una matança. De cop el seu cor d'home demòcrata, es trobava caçat en un parany, perquè per una part entenia als sublevats, però per l'altra no podia estar d'acord amb la seva violència emprada amb el Govern. El seu cor demòcrata, republicà i d'esquerres, no sabia com analitzar la situació sense veure's abocat a mil contradiccions. A les mans hio portava l'ordre que havia rebut desde Madrid en la que se li ordenava que fins a nova ordre s'evitessin, dins el seu consistori, les discussions polítiques. Pensava que aquella ordre el podria ajudar a superar el mal tràngol que li podien fer beure els membres de l'oposició conservadora. Lluís Ferrer, el cap d'aquest moviment se'l mirà entre indignat i com qui espera que li demanin perdó , -

Avui vés alerta -li havia dit la seva muller, na Miquela Rovira, abans que ell sortís de casa.

Havia estat

la primera vegada que dins els ulls plens d'una tranualegria pacabava de veure la trobava la forma de viure De fet. , Una hora abans, quan el seu germà gran l'havia

No, no era que ell estigués d'acord amb la revolució dels

- Vés , com si . Com si . Ell, adonat-se era el batlle, va cercar rostres que fossin coneguts, amables. Els necessitava. No era que tingués por per la seva vida,

però era conscient que la situació els estava fugint de les mans. Francesc de Sales Aguiló li volgué fer un somris però aquesta vegada li sortí malament. La tensió era massa evident per poder-la ignorar.

- Potser hagem anat massa endavant -li digué l'amic.

ocupà el seu seient de batlle de Ciutat sentint que les mans li tremolaven, i sobretot el cor. . es produí un gran silenci en el saló de plens. Una tensió invisible semblava voler esclafar l'espai d'aquella sessió plenària. Les mans del metge no s'aturaven de d'anar d'un lloc a l'altre. Francesc de Sale La causa eren aquell mil doscents morts que el general Franco havia causat per aturar l'aixecament d'Astúries contra el Govern Espanyol que havia estat elegit democràticament, Els regidors callaren,però les mirades dels membres dels dos d'ambdós bans: esquerres i dretes, hi havia aus obscures. Els obrers d'Astúries, Catalunya i Galícia s'havien revoltat contra el que, agradés o no, era el legítim govern de Madrid. I aquells fets de sang havien, sense ser-ne conscients, iniciat una guerra.

- Vull fer una proposició d'urgència -exclamà Lluís Ferrer, conservador. El batlle se'l mirà amb el semblant seriós. Feia hores que havia previst que aquell moment es faria cert. El temia.

- Des del Govern de Madrid s'ha prohibit que en aquesta sessió plenària parlem de temes polítics -li respongué el batlle. - Jo només vull proposar que enviem un telegrama d'adhesió al Govern votat davant els fets d'Astúries.

- És una qüestió de respectar el Govern legítim

0

14 d'abril de 1931 2a república

12 d'abril guanyen els conservadors

A les generals del 14 d'abril Guanyen les esquerres (republicans)

imposen Llorenç Bisbal de batlle

18 d'abril es proclama la

Partit Republicà federal de Mallorca

Front Úmic antimonàrquic. Candidat a les **eleccions munic.** De 12 d'abril de 1931

23 regidors liberals

5 regionalistes

5 republicans

4 de conservados

4 de socialistes

ELECCIONS ESPANYOLES 11/1933 gUANYEN LES DRETES

FETS D'OCTUBRE (CONTRA EL GOVERN LEGÍTIM)

HI HA REPRESSIÓ

ESCÀNDOL LERROUX 34

FEBRER DEL 36: EL FRONT POPULAR GUANYA A MADRID (ESQUERRES)

0

El dia en que el Front Popular guanya les eleccions (situació)

Arribà a casa quan ja eren més de les dotze de la nit. Estava esgotat però la felicitat pels resultats electorals no permetia que el somriís abandonés els seus llavis. En entrar veié la clñror a eo Poques vegades els nostres somnis tenen les dimensions amb què els nostres cors els creen; la realitat, grollera, els sol destruir abans que hagin crescut. fet . Jo, de moments plens, només n'he tingut tres ´ñes ho . nostres cors. Sovint es trenquen moltqueden en ekls fetus Sovintels somnis es fan

I

Dissabte, 18 de Juliol de 1936

Sona el telèfon. N'Emili dorm tan profundament que ni l'escolta. Ella, sabent que l'home ha dormit poc i malament, s'ha posat drete.-1 lel sent. La setmana ha etsat - <Ella no es fa pregar. - Crec... crec que hi ha hagut un cop d'Estat En trobar-se damunt l'acera, alena a fons. A la fi ha pogut de casa i de la mirada un poc pregona de na Miquela, la seva muller. Inspira l'aire fins que se sent envaït per la fresca salobror del mar proper. Es recompon el bigoti. Dubta. Per un instant no sap si ha de tornar arrere i, en trobar-se davant la dona, esplaiar-se contant-li aquella ansietat que l'angoixa cada cop més des de fa un parell de dies. Però aquella fosca que s'estava diluint havia estat la pitjor de totes. Adesiara, durant la nit, li han arribat els inquietants renous dels cotxes que havien circulat a

deshora. Qui s'amaga ho fa per por, o per aquella ràbia que, covard, empra la traïció per fer-se certa. Però fa passes amb la seva muller dient-li que ell ja ha endevinat que les coses no van bé, que passa pena per les seves vides, que fins la tarda abans no s'havia adonat que les pitjors epidèmies humanes no eren aquelles que ell havia combatut amb la medicina, sinó les que no es veuen ni amb un microscopi perquè estan amagades en els racons de l'ànima. Però no. No vol tornar arrere. No permetrà que na Miquela pateixi. Però abans de partir, ella l'ha besat als llavis. Ho recorda. Ella li ha deixat en els llavis el dolç regust de la tarongina. Se somriu en haver d'entendre que la muller ho sap tot.

- Besaràs

n'Emília? -li ha preguntat abans que sortís. Ell havia tornat arrere. Se n'havia oblidat. O no, La muller ho No li vol mostrar els monstres que empesten els homes. Té el cotxe aparcats allà a prop, però parteix a peu. De fet, té més por que pressa.

no té pressa. Les seves mans, sense que ell ho consenti, no s'aturen de fer una cosa o l'altra: recomponen el corbatí, comproven si s'ha portat el mocador i el rellotge,. . I parteix a peu. El sol de juliol està naixent i ell el voldria aturar i demanar-li que el deixés pensar, , Després se somriu en adonar-se que ella també els deu haver entrellucat, . Sap que uns instants abans no l'ha enmentit. Observa el mur que reclou el convent de les religioses de Sant Jeroni. gerònimes. havié perdut el temps atacant o a l'ajuntament. Sap que ha deixat na i deixa que els seus ulls mirin amunt i avall del carrer d'Antoni Planes. . No ha volgut entendre el bes als llavis que li I, en certa manera, se sent culpable. L'aire del matí puja refredat pel mar proper. Les campanes de l'església de Santa Fe criden a missa primera. de vuit. Les hores més fosques d'aquesta nit havien donat aixopluc a estranys viants que havien trescat els carrers amb els fronts tacats de desitjos de mort. Ningú no amaga l'amor sinó només la ràbia. Les aromes i, apàtiques, havien permès que els pitjors dels monstres habitessin llurs cors . En sortir al carrer se va sentir estrany. perquè ell solia dedicar els dissabtes a

estar amb la seva filla Emília i a anar a treballar al seu laboratori. Però enlloc d'això s'havia posat el trage i, després d'haver besat la seva muller, havia sortit sense que ella, na Miquela, li hagués demanat on anava. Eren les nou. Desde l'altre costat del mur del convent de les Jerònimes li arribaren els càntics de les religioses. El dia era xafogós, però però a l'aire encara hi surava la calma frescor de la nit

Per un moment va Estava en el seu despatx. Els seus ulls anaven d'aquí a allà dels dos munts de papers que tenia damunt la taula i, adesiara, en treia el que li semblaven més urgents. No sabia per què ho feia i aquesta desconexió el tenia inquiet. Tampoc no entenia que, essent dissabte no s'hagués quedat a jugar amb l'Emília, la seva filla, o no hagués anat a fer una estona de feina al laboratori. Però na Miquela, la seva muller, en veure'l sortir al carrer, no li havia demanat on anava sinó que només li havia llançat aquell somris còmplice que a ell l'havia enamorat. En sortir de casa feia sol,. No va voler treure el cotxe. havia

- m a seva , Però tenia una mala sensació. Ja feia dies que la patia. Era com si hagués comès un descuit que el podia portar a terribles conseqüències. Però no s'entenia. Cercà entre el paperum. Hi havia tanta feina per fer! . i . , , a punt de signar el començament d'obres per construir una altra escola quan trucaren a la porta. Hi ha hores alades, minuts capaços d'esquivar les imposicions del temps i fer-se quasi eterns; i també hi ha nits en les que sembla que la fosca serà incapaç de parir cap claredat no sembla fa més fosca que a les altres. , nits que semblen haver avia estat una nit molt llarga. La xaEl

Partiren en dormir totd'una després d'haver sopat. La seva muller havia sabut estar sense fer-li aquelles preguntes punyents que, com una ferida, li devien vessar de l'ànima. La nina, n'Emília, havia notat el silenci dels seus pares. Quan ja hagueren sopat sonà el telèfon. Ell, metge, en posar-se dret de la cadira, sentí aquell mareig i el dolor del braç esquerre, però malgrat l'avís del cor, caminà fins el telèfon i respongué. Després escoltà. Mare i filla també pararen l'oïda.

- Mira Bartomeu -respongué

l'home- crec que no hi ha per tant i que t'oblides que el Borbó ja no fa costat als colpistes. No passarà res! Manuel Azaña és dels nostres... d'esquerres i republicà -va afegir en recordar que el seu germà major mai no s'havia volgut definir en el tema de la política. Escoltà.

- Sí... ja sé que n'Alfons XIII no era el qui pegava els cops d'estat ni imposava les dictadures! Però si tots penséssim com tu -va retreure- mai no tindríem democràcia! Es norà que l'altre li penjà l'aparell sense respondre. Després tornà a la taula i volgué fer un so mriure.

- Aquest germà meu -va ironitzar- sempre serà un poruc!

Finalment es pel·là un prèsec i, després d'haver-ne compartit amb la filla, se'l menjà.

- T'ha trucat en Bartomeu -li Salvador Ell Obrí els ulls. Estava segur d'haver escoltat el motor d'un cotxe circulant pel carrer. Es demanà quina hora era però no s'ho pogué ni imaginar. Na Miquela, la seva muller, feia com que dormia, però estava tan desperta com ell. Ell sabia destriar aquell insomni invisible perquè quan ella estava dormida semblava que s'havia aturat d'alè de tan poc soroll que feia. Ell no li havia desvetllat mai que coneixia la seva mentida. També havia estat una forma de saber que no estava tot sol quan, a l'any... hi havia hagut el cop d'Estat... Ni aquelles nits tan llargues de la revolució del trenta-quatre, ni quan. No era la muller el volgués enganyar sinó que no l'havia volgut molestar amb les seves pors de dona enamorada. Era valenta i, quan ell prenia una decisió, només li solia demanar si s'ho havia pensat bé. Després li feia costat com la millor companya del món. Aquella nit de calor, tampoc no dormia. Un altre vehicle pertorbà la nit i, ell, encengué un mistro i mirà el rellotge. Eren les tres de la matinada. S'esgarrià. No era normal tant de tràfec a aquelles hores. I, incapaç de controlar els sentiments, va bufar entre intranquil i preocupat. Ja no s'ho podia negar: tenia el cor en un puny des que, a la tarda abans, en sortir de l'ajuntament, el seu cotxe s'havia hagut de returar per deixar passar el del general Goded. L'havia espantat l'estranya mirada del militar, aquell somris que havia lluit dins els seus ulls petits i gairebé insensibles, com el d'una rata vella i saberuda. Després el cotxe

del general havia seguit pel carrer de Sant Miquel i el seu xófer havia girat cap a Santa Eulàlia, cap a casa. El gest del militar l'havia deixat neguitós, perquè el militar se solia aregar els seus sentiments i aquell esguard seu que, massa sovint, esdevenia fugisser i desconfiat.

Després havia acotat el rostre.

Ell, en un primer moment, s'havia volgut fer creure que el rostre del general sempre havia tingut aquell rictus estrany, i que el caràcter d'un home capaç de, només per obediència, matar-ne un altre, per la força ha de ser un poc estafolari.

Però la fosca l'avisà que no havia estat això. Hi havia vist quelcom distint dins en Goded. Li havia succeït com quan, fent la seva tasca de metge, havia descobert la llavor d'una futura epidèmia. El color d'una pell li havia estat prou per descobrir un llenguatge que als altres se'ls feia invisible. Apagà el llum. Tingué por. No ho pogué evitar malgrat el seu natural optimisme. Estava inquiet. Fins aquella nit havia suportat la tensió, però ara hi havia el gest del general, i els records d'aquell pànic que durant els últims dies s'havia accentuat en els rostres que més s'estimava. Tots els murmurs suggerien l'imminència d'un cop d'estat.

- Aquesta vegada sembla que la cosa va en serio -havia opinat en Francesc de Sales, el seu fidel amic. -

Oblides que els feixistes ja no tenen el Borbó fent-los costat -els havia dit ell volent-los posar tranquils-, i que el govern de Madrid és dels nostres -havia afegit-... Els militars no trobarien suport per aixecar-se en armes.

- Què en saps dels militars? -li havia demanat l'amic- Quin control tenim damunt d'ells?

En Francesc havia callat.

- Ets un ingenu -li havia comentat en Bartomeu, el seu germà major que, més per prudència que per convicció, sempre s'havia negat a ficar-se en política.

Però ell no els havia fet cas. No s'havia deixat emportar per la por. Però aquella nit era distinta. Hi havia hagut la nova mirada del general Goded. Hi havia hagut molt gel en ella. Tant, que ell no s'havia vist amb coratge per preguntar-li si hi havia res de nou.

To- Però . - solia dins Pregà perquè no succeís

res. n Va voler somriure dins la fosca però el record del general li trencà el gest. I hi havia hagut aquell cotxe. gairebé t Si tots els habitants del món haguessin tingut la minsa honestedat que hi pugui haver en la fulla d'un arbre, hagués tingut sentit aquell sol que es deixondia en el matí. Però no era així. No tots els homes i dones tenen la mateixa bondat. Ell, tan confiat com s'havia obligat a ser, ho havia intuït amb la forma d'una ofegor que des de les tres del matí li havia tingut el cor accelerat. I les hores i la memòria . Durant hores havia hagut d'acceptar que hi ha persones pitjors que la pitjor de les pestes, éssers que es veuen amb dret per matar. - No sé on ens portarà tot això -l'havia alertat en Francesc de Sales, l'amic i company de la seva aventura.

Però ell no li havia fet case - b persones CCEPTAR I la fosca li havia rescordat, com un noninó de mort, les paraules del seu germà major, en Bartomeu. - Sou uns ingenus -li havia repetit- . Ni tan sols la música de Pau Casals q . Per això °abia. Durant aquella nit que encara es començava a disoldre en claredats, hi havia hagut ombres que, sense deixar-se veure el seu rostre i amagant-se de portal en portal, havien trescat els carrers més importants de Ciutat.

Capítol 1.- La notícia del cop d'estat i l'atac al cor

CASA DE L'ILLETA DEL TEMPLE -FUIG

19 de juliol al matí arriba la notícia de l'aixecament. Reunió al govern Civil (178).

La gent es concentra al voltant de les radios.

Hi ha un telegrama de mort (179) (l'endemà 19 s'ha de declarar la guerra

Els falangistes es reuneixen al Círculo Mallorquin

Els de la CEDA s'escampan armats per Ciutat

Les esquerres es reuneixen a la Casa del Pueblo

Darder va al govern Civil on està fins les 10'30 on no és rebut pel governador. Després va a casa seva, però no s'hi troba segur i va a la casa del seu amic Bartomeu Nadal a son Ferriol on, faqtogat, només s'adorm en haver pres una píndola de fonodormo.

Mitjanit. El governador Espina convoca als caps del Front Popular “Si hi ha moviment l'exèrcit estarà amb el govern de Madrid”

Capítol 2.- L'Empresonament

Dia 19

A les 6h. Goded fa trucades i assegura de que tot va bé.

S les 7, amb la contrassenya “Santiago y España” els ,militars golpistes ocupen els llocs estratègics de Ciutat. Es declara l'estat de guerra i es destitueixen les autoritats civils.

A les 8 el truquen que ha d'anar a entregar el seu càrrec. Ell no es fia i es va a despedir dels seus germans. Té una angina de pit

A les 16h és detingut “Si él intenta escapar la matamos a usted”

El porten a l'hospital provincial

Capítol 3.- Bellver (**1r somni**: La dona: Miquela: Sóller (on vivien) -estudis-viatges per Europa: en prosa poètica). Algú li diu que Goded ha mort.

Tortua psicològica

BELLVER

Capítol 4.- L'hospital (**2n somni** La filla: (Emília) Quan es compromet amb política somniant amb el futur. La república com a resposta coherent)

HOPITAL PROVINCIAL

–La visita de la muller

–Nadal 24 de desembre

Capítol 5.- El judici

JUTJAS ¿?

Capítol 6.- La sala d'espera: Miquel i Emília

Capítol 7.- Matí de mort

–Quan se l'emporten al cementiri

Quan l'han d'arrossegar

–Afusellament

–CEMENTIRI

–Quan el sogre (enfadat amb Déu) trenca estampes ¿?

On eren els jutjats?

Hi influí la mort del germà amb la seva carrera?

No va veure l'error d'octubre del 34?

Ella era catòlic...

El dia del cop d'estat, Darder va al govern Civil on està fins les 10'30. Després va a casa seva, però no s'hi troba segur i va a la casa del seu amic Bartomeu Naqdal a son Ferriol ¿Hio va tot

Qui li va dir que hi havia hagut un cop d'estat?

Causa 978 de 1936

Contra Emili Darder, batlle

Padrí (forner de Valldemossa) Forn en el carrer de Can Vallori

Pare: Tomàs Darder (Metge) Mare: Emília Vivien al c.del temple número 9

Germans: Bartomeu (1880) medicina (tocòleg del Gerneal)

Gabriel: (1886) Menescal

Tomàs: (1892) 1911 als 19 anys de febre de Malta (Emili tenia 16 anys)

Emili (petit) 1895

Estudis: Monti-sión (primària)

Institut Balear (batxiller) Va coincidir amb Jeroni A>lomar. Etc. Pag 13

Estudis universitaris

1909-10 Barcelona

9011-13 Madrid

1913-14 Barcelona

1914.15 València

Doctorat a Madrid. (1918)

Torna a Palma I obri un laboratori (descripció pàg 17. El 1921 el trasllada al c. Antoni

Planes

1923 El govern liberal de Garcia Prieto anomena Guillem Fortza batlle de palma I aquest

s'assessaà d'Emili Darder per a sanitat I treballa gratuïtament com a bacteriòleg

1916 funda amb Guillem Roca, Pere Garau (ex company d'institu) la revista Mallorca

1919 entre en el partit liberal (pag 21) amb Francesc de Sales Guiló (**amic**)

1917, a Deià coneix a Miquela Rovira amb qui es casa 1920 a la Real

1923 (forma Associació per a la cultura de mallorca) pàg 22

Dóna conferències de Sanitat amb el lema “Val més la que guarda que la que cura”

° - Campanyes contra la tuberculosi - Neteja d'aliments

-per a la higiene La lluita contra els micobris

-Educar els infants (escoles) Protegir els aliments

-vacunar Contra l'alcohol

-Canalització I control de l'aigua per beure I dels clavegueram

-Protecció de l'embaràs -inspeccions metges-escolars

-Educació sexual

són L”Les malalties evitables”

1925 Contra les malalties venèries

Fan homenajes a poetas (pàgina 30)

El secretari és Francesc de Salas Aguiló (amic)

1926 Primo de Rivera Dictadura del (23 al 30) els posa entrebancs I silenci

1927 plaça de bacteriologia d'Alacant que permuta I ve a mallorca pag 33

28/1/1930 dimiteix Primo de Rivera (14 d'abril 2ª república)

Fa feina amb el Partit Republicà Federal de Mallorca. L'associació reviscola (Andreu Crespí) pàg
42

Fa feina per la higiene social a Mallorca: vol fer clavegueram -adecebtar barris

-escoles cases barates -

FER CULTURA CULTURA I CULTURA, SEMPRE HEM ENTÈS QUE ÉS EL NOSTRE
DEURE DE TOTS ELS LLOCS I DE TOTS ELS INSTANTS

SIAU QUI SOU

mA AANTÌNOA SALVA I GANROEL ALOAMR membres d'honor de ll'entitat

—

Es comença a redactar un estatut d'autonomia

Eleccions de 12 d'abril de 1931 Front Únic Antimonàrquic (Agrupació Socialista de Palma) Partit
Republicà Federal de Mallorca UGT

Partit liberal conservador 14 regidors

Front únic Antimonàrquic 9

Emili Darder regidor

**14 d'abril Catalunya PROCLAMA LA 2ª REPÚBLICA EL REI SE'N VA. NICETO ALCALÀ
ZAMORA PRESIDENT DEL GOVERN**

Es canvia el governador

EI ABTLLE DE PALMA I LORENÇ BISBAL

20 D'ABRIL PRIMER CONSISTORI REPUBLICÀ

hi ha acusacions d'embulls

**Maig de 1931 eleccions pàg 58 Darder Tinen de Batle I president de les comissions de sanitat
I cultura**

“Crec que la república és qüestió d'obres I no de paraules”

**del 20 al 23 de juliol del 31 es discuteix l'avantprojecte d'estatut d'autonomia. No
s'arribà a un acord perquè els de Menorca no hi són**

Diputat provincial (

–La casa de maternitat

–La inclusa

–Presentà proposta per a un hospital per a tuberculosos

1933 Guanyen les dretes a l'Estat CEDA De Gil Robles i

Emili Darder: Batlle batlle per Acció Republicana (13/12/33. Mal estat. Dimissions.

Fins al 10/10/34

Higiene

Inaugurà escoles, guarderies, dipòsit regulador d'aigua, etc.

S'intensifica la relació amb Catalunya i València

ASSOCIACIÓ PER A LA CULTURA DE MALLORCA: Sospirava per un decret de

Bilingüisme

**Té problemes amb el CEDA: -no deixa construir a la costa, controla als estrangers i
pretén fer una presó de vagos a Mallorca**

5-9 d'octubre del 34 revolució contra el Govern legítim

- Companys declara l'Estat Català dins la República Federal Espanyola

-AIXECAMENT D'ASTÚRIES

**10 d'octubre: Darder es nega a adherir-se al govern legal malgrat la proposta de Lluís
Ferrer, quan es fa la votació guanya l'adhesió i Darder abandona l'ajutament.**

11 dimiteix

12-13-14 Batlle Lluís Ferrer Batlle es suspèn els regidors republicans

Eleccions generals de febrer del 36 Guanya el Front Popular (d'esquerrers)

Manuel Azaña al govern

**Aquí encara mana la dreta Hi ha enfrontaments. Els de dretes escampen homes i
ametralladores per la ciutat.**

**Día 20 el governador rep ordre de retornar l'juntament als qui manaven abans
d'octubre del 34 I el mateix dia Darder torna a la batllia I reprèn les feines**

Dia 20 innauguració del museu de Bellver (amb la presència de Goded).

Capítol I

Caítol II el 18 de juliol

Preguntes per a Arnau Company:

- Estava d'acord Emili amb l'aixecament d'octubre del 34 contra el govern votat?... Aquest fet no em concorda amb un home catòlic i tan pacífic com ell... i la no condemna del fet el va fer dimitir com a batlle.
- Porque la CEDA cedió el gobierno Lerroux en el 33

–

–

Estaba de acuerdo

Any 30

Abans de que Alfons XIII partís (Temps de berenguer) hi va haver

- Aixecament del General Queipo de Llano -vaga general,
- Aixecament de Jaca dels capitans Galán y García Hernández
- Intentona golpista de l'aeròdrom de 4 vientos
- Es declarà l'estat de guerra i s'empresonen líders republicans

El rei quedà tot sol (any 30-31)

- Alfons s'apropam a l'esquerra que el rebutja
- Per febrer el rei anomena un govern de concentració monàrquica amb Juan Bautista Aznar Cabañas que conveca eleccions

Municipals 12 d'abril

Provincials 3 de maig

Diputats i senadors 7 i 14 de maig

Municipals 12 d'abril

Republican guanyen a 41 de les 50 capitals de provincial

Als pobles guanya el caciquisme monàrquic

Horabaixa del dia 13 s'aixequen banderes republicanes

Dia 14, Eibar, Barcelona, València, etc, proclamen la república.

Romanones recomana al rei que entregui el Govern al Govern provisional

de la república: el comité de conjunció. Alcalà Zamora exigeix la partida del rei.

El Comité fda Alcalà President i Jefe de l'estat, i dins el govern hi són presents totes les tendències

–Decret Agrari (funció social de la terra)

–Caràcter acpnsfessionaïl del govern

Capítol I Palma, 10 d'Octubre de 1934. Quan Emili Darder és batlle i dimiteix quan el conservador Lluís Ferrer li vol fer dir que està contra l'aixecament d'Astúries: **la realitat de l'estat Espanyol**

Capítol II: Gener del 36, quan el Front Popular guanya les eleccions generals.**Els seus somnis**

Capítol III: Dissabte, 18 de Juliol de 1936: Plantejament de **les pors** per tot arreu hi ha mormuris d'un cop d'estat. Un guàrdia de l'ajuntament l'avis. Fuig a son Ferriol Nit de por.

Capítol IV: Diumenge dia 19 de juliol diumenge: molt matí passa pel Govern civil però Espina no el rep. Li diuen que dorme. Ell va a casa seva on intenta dormir. Pren

Capítol V. Dillens dia 20 de juliol. El truquen perquè vagi a entregar el càrrec

Capítol IV

Capítol 1.- La notícia del cop d'estat i l'atac al cor

CASA DE L'ILLETA DEL TEMPLE -FUIG

19 de juliol al matí arriba la notícia de l'aixecament. Reunió al govern Civil (178).

La gent es concentra al voltant de les radios.

Hi ha un telegrama de mort (179) (l'endemà 19 s'ha de declarar la guerra

Els falangistes es reuneixen al Círculo Mallorquin

Els de la CEDA s'escampan armats per Ciutat

Les esquerres es reuneixen a la Casa del Pueblo

Darder va al govern Civil on està fins les 10'30 on no és rebut pel governador. Després va a casa seva, però no s'hi troba segur i va a la casa del seu amic Bartomeu Nadal a son Ferriol on, faqtogat, només s'adomr en haver pres una píndola de fonodormo.

Mitjanit. El governador Espina convoca als caps del Front Popular “Si hi ha moviment l'exèrcit estarà amb el govern de Madrid”

Capítol 2.- L'Empresonament

Dia 19

A les 6h. Goded fa trucades i assegura de que tot va bé.

S les 7, amb la contrassenya “Santiago y España” els ,militars golpistes ocupen els llocs estratègics de Ciutat. Es declara l'estat de guerra i es destitueixen les autoritats civils.

A les 8 el truquen que ha d'anar a entregar el seu càrrec. Ell no es fia i es va a despedir dels seus germans. Té una angina de pit

A les 16h és detingut “Si él intenta escapar la matamos a usted”

El porten a l'hospital provincial

Capítol 3.- Bellver (**1r somni**: La dona: Miquela: Sóller (on vivien) -estudis-viatges per Europa: en prosa poètica). Algú li diu que Goded ha mort.

Tortua psicòlogica

BELLVER

Capítol 4.- L'hospital (**2n somni** La filla: (Emília) Quan es compromet amb política somniant amb el futur. La república com a resposta coherent)

HOPITAL PROVINCIAL

–La visita de la muller

–Nadal 24 de desembre

Capítol 5.- El judici

JUTJAS ¿?

Capítol 6.- La sala d'espera: Miquel i Emília

Capítol 7.- Matí de mort

–Quan se l'emporten al cementiri

Quan l'han d'arrossegar

–Afusellament

–CEMENTIRI

–Quan el sogre (enfadat amb Déu) trenca estampes ¿?

On eren els jutjats?

Hi influí la mort del germà amb la seva carrera?

No va veure l'error d'octubre del 34?

Ella era catòlic...

El dia del cop d'estat, Darder va al govern Civil on està fins les 10'30. Després va a casa seva, però no s'hi troba segur i va a la casa del seu amic Bartomeu Naqdal a son Ferriol ¿Hio va tot

Qui li va dir que hi havia hagut un cop d'estat?

Causa 978 de 1936

Contra Emili Darder, batlle

Padrí (forner de Valldemossa) Forn en el carrer de Can Vallori

Pare: Tomàs Darder (Metge) Mare: Emília Vivien al c.del temple número 9

Germans: Bartomeu (1880) medicina (tocòleg del Gerneal)

Gabriel: (1886) Menescal

Tomàs: (1892) 1911 als 19 anys de febre de Malta (Emili tenia 16 anys)

Emili (petit) 1895

Estudis: Monti-sión (primària)

Institut Balear (batxiller) Va coincidir amb Jeroni A>lomar. Etc. Pag 13

Estudis universitaris

1909-10 Barcelona

9011-13 Madrid

1913-14 Barcelona

1914.15 València

Doctorat a Madrid. (1918)

Torna a Palma I obri un laboratori (descripció pàg 17. El 1921 el trasllada al c. Antoni

Planes

1923 El govern liberal de Garcia Prieto anomena Guillem Fortza batlle de palma I aquest s'assessorà d'Emili Darder per a sanitat I treballa gratuïtament com a bacteriòleg

1916 funda amb Guillem Roca, Pere Garau (ex company d'institu) la revista Mallorca

1919 entre en el partit liberal (pag 21) amb Francesc de Sales Guiló (**amic**)

1917, a Deià coneix a Miquela Rovira amb qui es casa 1920 a la Real

1923 (forma Associació per a la cultura de mallorca) pàg 22

Dóna conferències de Sanitat amb el lema “Val més la que guarda que la que cura”

° - Campanyes contra la tuberculosi - Neteja d'aliments

-per a la higiene La lluita contra els micobris

-Educar els infants (escoles) Protegir els aliments

-vacunar Contra l'alcohol

-Canalització I control de l'aigua per beure I dels clavegueram

-Protecció de l'embaràs -inspeccions metges-escolars

-Educació sexual

són L”Les malalties evitables”

1925 Contra les malalties venèries

Fan homenajes a poetas (pàgina 30)

El secretari és Francesc de Saldes Aguiló (amic)

1926 Primo de Rivera Dictadura del (23 al 30) els posa entrebancs I silenci

1927 plaça de bacteriologia d'Alacant que permuta I ve a mallorca pag 33

28/1/1930 dimiteix Primo de Rivera (14 d'abril 2ª república)

Fa feina amb el Partit Republicà Federal de Mallorca. L'associació reviscola (Andreu Crespí) pàg
42

Fa feina per la higiene social a Mallorca: vol fer clavegueram -adecebtar barris

-escoles cases barates -

FER CULTURA CULTURA I CULTURA, SEMPRE HEM ENTÈS QUE ÉS EL NOSTRE
DEURE DE TOTS ELS LLOCS I DE TOTS ELS INSTANTS

SIAU QUI SOU

mA AANTÌNOA SALVA I GANROEL ALOAMR membres d'honor de ll'entitat

—

Es comença a redactar un estatut d'autonomia

Eleccions de 12 d'abril de 1931 Front Únic Antimonàrquic (Agrupació Socialista de Palma) Partit
Republicà Federal de Mallorca UGT

Partit liberal conservador 14 regidors

Front únic Antimonàrquic 9

Emili Darder regidor

**14 d'abril Catalunya PROCLAMA LA 2ª REPÚBLICA EL REI SE'N VA. NICETO ALCALÀ
ZAMORA PRESIDENT DEL GOVERN**

Es canvia el governador

EL ABTLLE DE PALMA I LORENÇ BISBAL

20 D'ABRIL PRIMER CONSISTORI REPUBLICÀ

hi ha acusacions d'embulls

**Maig de 1931 eleccions pàg 58 Darder Tinen de Batle I president de les comissions de sanitat
I cultura**

“Crec que la república és qüestió d'obres I no de paraules”

**del 20 al 23 de juliol del 31 es discuteix l'avantprojecte d'estatut d'autonomia. No
s'arribà a un acord perquè els de Menorca no hi són**

Diputat provincial (

–La casa de maternitat

–La inclusió

–Presentà proposta per a un hospital per a tuberculosos

1933 Guanyen les dretes a l'Estat CEDA De Gil Robles i

Emili Darder: Batlle batlle per Acció Republicana (13/12/33. Mal estat. Dimissions.

Fins al 10/10/34

Inaugurà escoles, guarderíes, dipòsit regulador d'aigua, etc.

ASSOCIACIÓ PER A LA CULTURA DE MALLORCA: Sospirava per un decret de Bilingüisme

Té problemas amb el CEDA: -no deixa contruir a la costa, controla als estrangers I pretèn fer una presó de vagos a Mallorca

5-9 d'octubre del 34 revolució contre el Govern legítim

- Companys declara l'Estat Català dins la República Federal Española

–AIXECAMENT D'ASTÚRIES

10 d'octubre: Darder es negà a adherir-se al govern legal malgrat la proposta de Lluís Ferrer, Quan es fa la votació guanya l'adhesió I Darder Abandona l'ajutament.

11 dimiteix

12-13-14 Batlle Lluís Ferrer Batlle es suspenen els regidors republicans

Eleccions generals de febrer del 36 Guanya el Front Popular (d'esquerres)

Manuel Azaña al govern

Aquí encara mana la dreta Hi ha enfrontaments. Els de dretes escampen homes I ametralladores per la ciutat.

Día 20 el governador rep ordre de retornar l'ajutament als qui manaven abans

d'octubre del 34 I el mateix dia Darder torna a la batllia I reprèn les feines

Dia 20 innauguració del museu de Bellver (amb la presència de Goded).

Preguntes per a Arnau Company:

– Estava d'acord Emili amb l'aixecament d'octubre del 34 contra el govern

votat?... Aquest fet no em concorda amb un home catòlic i tan pacífic com ell...
i la no condemna del fet el va fer dimitir com a batlle.

– Porque la CEDA cedió el gobierno Lerroux en el 33

–

–

Estaba de acuerdo

Any 30

Abans de que Alfons XIII partís (Temps de berenguer) hi va haver

–Aixecament del General Queipo de Llano -vaga general,

–Aixecament de Jaca dels capitans Galán y García Hernández

–Intentona golpista de l'aeròdrom de 4 vientos

–Es declarà l'estat de guerra i s'empresonen líders republicans

El rei quedà tot sol (any 30-31

–Alfons s'apropam a l'esquerra que el rebutja

–Per febrer el rei anomena un govern de concentració monàrquica amb Juan Bautista Aznar Cabañas que convega eleccions

Municipals 12 d'abril

Provincials 3 de maig

Diputats i senadors 7 i 14 de maig

Municipals 12 d'abril

Republican guanyen a 41 de les 50 capitals de provincial

Als pobles guanya el caciquisme monàrquic

Horabaixa del dia 13 s'aixequen banderes republicanes

Dia 14, Eibar, Barcelona, València, etc, proclamen la república.

Romanones recomana al rei que entregui el Govern al Govern provisional de la república: el comité de conjunció. Alcalà Zamora exigeix la partida del rei.

El Comité fda Alcalà President i Jefe de l'estat, i dins el govern hi són presents totes les tendències

–Decret Agrari (funció social de la terra)

–Caràcter acpnsfessionaïl del govern

Parts de la Novel·la

1a.

–11 d'Octubre del 34: dia que ell dimiteix

2a.

18 de juliol del 36. El moment del cop d'Estat

3a

21 de juliol del 36 El seu empresonament i estada a Bellver

4a

Desembre del 36 quan és portat a l'hospital i la seva dona li fa la darrera visita

5a

Judici

6a Portada a Can Mir (nit en capella i Fusellament

G

jULIOL del 36

13 és assassinat Cxalvo Sotelo

18 El governador havia mantingut visites de Goded, Darder, etc. ed visita 13

18 el Govern de Madrid , a les 12 fa un comunicat dient que no opassa ressinó al Marroc

19, diumenge a les 8 del matí el Goded declara l'estat de guerra surten del corer del Carme duesa
compamnyies que escampen el pan amb la proclamació

Paisans amb brazaletes s'escampen per la ciutat en defensa del cop d'estat

El nou governador es GARCIA RUIZ EN EL LLOC DE ESPINA

20 DE JULIOL A LES DOTZE RADIO MALLORCA PROCLAMA LA LOCUCIÓ DE FRANCO
DIENT QUE AVANÇARÀ A MADRID gARCÍA RUIZ AVISA QUE QUI NO VAGI A FER
FEINA SERÀ CASTIGAT

MATEU ZAFORTEZA, AUDITOR DE GUERRA ÉS POSAT A LA BATLLIA

acusacions

Quan mor ha de recordar les buganvil·lies del convent de les Jerònimes.

CAPÍTOL I: 18 de juliol del 34

–L'espera li recorda el dia de la república (14 d'abril del 31)

CAPÍTOL II: 19-31 de juliol del 34

–El fet d'haver de fugir i la violència

–li recorda l'octubre del 34

CAPÍTOL III: detenció a l'hospital PROVINCIAL

–Recorda al seu germà mort i la seva feina a sanitat

CAPÍTOL IV: PRESÓ BELLVER

-

- Li

—

Secretari Diegp Rullan Egea

Goded mor el 12 d'agost del 36

DARRER CAPÍTOL

No ho entenia. El cotxe el tragu Per una part volia que la nit corregués, però després se sentia dolenta per haver-ho desitjat. El cor, el múscul més estrany del món en tenia la culpa. Ell

plorava. A estones estava callat. Ho sabia.

- Com

PREGUNTES PER A ARNAU COMPANYY

- (1) Una persona amb la qui coincidís a la presó de Bellver? Alguns dels qui moriren amb ell?
- (2) Tenien plats per menjar?
- (3) Com devien ser les letrines?
- (4) Quines notícies arribaren el dia 18 que eren tan alarmants?
- (5) La dona d'Emili demana ajuda a la viuda de Goded
- (6) Devia tenir un ordenança personal?

(7) Com eren les letrines?

(8) Es rentaven a Bellver? Com?

(9) Duien vestits especials a Bellver?

